

Proceedings of the International Scientific Conference

Trends and Prospects for the Development of Science and Education

Oxford, United Kingdom
April 20, 2024

International
Scientific Conference

**Trends and Prospects
for the Development of
Science and Education**

Proceedings

April 20, 2024

Oxford, United Kingdom

UDC 001.1

ISBN 978-94-0372-389-1

Trends and Prospects for the Development of Science and Education: Proceedings of the International Scientific Conference (2024, April 20). Oxford, UK: Bookmundo.

The collection includes the proceedings of the International Scientific Conference "Trends and Prospects for the Development of Science and Education", which took place on 20th April 2024. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the wider public.

Working language of the conference: English.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

**Research
Europe.org**

IEDC

© International Education
Development Center, 2024
© Research Europe, 2024

Official website: researcheurope.org

Table of Contents

Economic Sciences

Efficiency of budget financing of municipal education institutions.	9
<i>Nadiia Kulchytska</i>	
Features of the personnel policy of the scientific and research institution in 2019-2023.	11
<i>Mykola Myronenko, Radomyr Korol, Tetiana Lysenko, Iryna Usichenko</i>	
Management process of an international brand in Ukraine.	14
<i>Viktor Rozhko</i>	
The role of pricing in managing the enterprise's finances.	17
<i>Olena Savchenko, Mykhailo Hrekov</i>	
The impact of innovations on ensuring the productive capacity of the enterprise in the face of change.	20
<i>Liubov Smoliar, Vira Vyniarska</i>	
Conceptualizing the export strategy of Ukraine's ICT sector: theoretical perspectives.	23
<i>Elizaveta Zavhorodnya, Tetyana Melnyk</i>	
The impact of the border blockade on the economy of Ukraine.	28
<i>Oleksandr Zhebko</i>	

Journalism and Social Communication

Information support for the activities of Ukrainian state authorities.	32
<i>Oksana Fedotova, Kristina Kalitenko</i>	
Social networks in Ukrainian politics during wartime.	36
<i>Viktoriia Kuzmenko</i>	

Pedagogical Sciences

The use of aesthetic means in the patriotic education of preschool children.	40
<i>Diana Denysenko</i>	
AI tools to help biology teachers.	43
<i>Victoria Gniezdilova, Veronika Sulim</i>	

Theoretical basics of the formation of leadership qualities in future officers in high schools.	47
<i>Dmytro Honcharuk</i>	
Individualization of the educational process students with special educational needs by means of innovative learning technologies.	49
<i>Olha Khomiak, Tetiana Svydyniuk, Kateryna Leskovets</i>	
Formation of the internal system of education quality assurance of the educational institution as a collective process.	53
<i>Vadym Luniachek</i>	
Effective planning of a practical foreign language lesson for IT students.	56
<i>Liudmyla Lazorenko</i>	
Directions of education reform in Great Britain.	60
<i>Larysa Martynenko</i>	
The trends in the development of professional pre-higher education in the modern world.	65
<i>Olena Oliinyk, Natalia Nemtseva</i>	
Forming "cultural fit" through mediation as the basis for intercultural interaction.	69
<i>Svitlana Pechenizka</i>	
The role of the tutor in the formation of students' creative thinking skills.	72
<i>Tetiana Shvets</i>	
The role of STEM education technologies in the training of medical personnel.	76
<i>Violetta Ulishchenko, Vitalii Rudichenko, Andrii Ulishchenko</i>	
Determinative stage of research and experimental work on the formation of the ability to creative self-realization of masters of musical art of universities.	80
<i>Wei Liming</i>	
Political Sciences	
The three seas initiative as an example of geopolitical leadership.	85
<i>Nataliia Dovhan</i>	
Psychological Sciences	
Factors of occurrence and development of psychosomatic symptoms.	91
<i>Viktoriia Hrandt, Nataliia Shevchenko</i>	

Psychological factors of academic procrastination
among the students of pedagogical colleges. 95
Daria Kabanova

Art therapy and construction in
the work of a practical psychologist. 99
Nathaliia Sieromakha

Sociological Sciences

Features of the management of socio-information
activities in the conditions of transformational changes. 105
Svitlana Lutsenko, Halyna Yefremova

Technical Sciences

Advanced-cycle gas turbine plants of different types. 111
Oleksandr Andriets, Valeriy Ohmakevich, Yaroslav Drozd

Matrix methods for differentiation of multidimensional mappings. 116
Yurii Bokhonov

Assessment of methods and standards for calculating
reliability parameters of components of specialized
computer systems of railway automation. 119
Volodymyr Butenko, Oleksandra Golovko, Svitlana Shulga, Vsevolod Yarantsev

Physical and Mathematical Sciences

Light-emitting diodes with heterojunctions on quantum dots. 123
Volodymyr Kovalchuk, Vadim Gromov

The use of hardware methods in gynecology
from the point of view of medical physics. 125
Iryna Novikova, Svitlana Lesovska, Anastasiia Herasymchuk

Philological Sciences

Literature and humanism: criteria of collision. 132
Mariya Chobanyuk

The peculiarities of reproducing Ukrainian poetic text in English
(using translating the poetry of Halyna Kruk by Olena Jennings) 136
Tetyana Donii

English phraseological combinations that use
units and time units (month, second, minute, etc.) 139
Faramazov Azer Suratulla oghly

Functional-semantic classes of dual-number
quantifiers in English fantasy fiction. 142
Oleksandr Lytvynov

Anthroponyms as verbalizers of the concept "traitor" 145
Yuliana Nesterovych

Peculiarities of translating stylistic language means into
Ukrainian (based on the English fictional discourse). 148
Anastasiia Ruda

Philosophical Sciences

Philosophy: holistic education for life. 154
Larisa Tarasyuk

Legal Sciences

Constitutional, legal and political transformations
in the context of the Russian-Ukrainian war. 158
Eduard Rehushevskyi, Alla Shapovalova

Grounds for exercise of the right to satisfy an administrative claim. 162
Olena Zakalenko, Olha Bolshakova

Economic Sciences

Efficiency of budget financing of municipal education institutions

Nadiia Kulchytska

West Ukrainian National University, Chortkiv

<https://orcid.org/0000-0001-7847-2620>

Abstract. *In the context of innovative changes in the education system at the municipal level, it is necessary to actively consider ways to optimize the budgetary support of educational institutions, in particular, taking into account the relationship between the resources that are spent and the results. The main tool for increasing the effectiveness of budget expenditures in the field of municipal education is the evaluation of the effectiveness of budget expenditures from the point of view of their impact on the results of the educational process, which will allow timely identification of problematic aspects in the activities of educational institutions, finding ways to solve them, and developing measures to reduce inefficient expenditures.*

Keywords: *efficiency, development, municipal education, budget financing.*

The reform of local self-government should ensure the ability of local self-government bodies to independently solve all existing local problems at the expense of their own resources. Currently, the key to the implementation of the reform of local self-government and decentralization of power is the created territorial communities, which must independently ensure and implement the balanced budget and the efficient use of financial resources.

Within the framework of innovative transformations in educational systems at the municipal level, it is necessary to search for ways to optimize the mechanisms of effective management of educational institutions, from the point of view of the ratio of resource intensity and effectiveness, that is, from the standpoint of economic efficiency.

Effectiveness characterizes municipal education within the framework of forms, technologies, teaching methods, management and financial support [1].

In this regard, it is necessary to develop scientific and methodological criteria for the assessment of the formation and use of financial resources for the development of municipal education, which would allow, firstly, to avoid some one-sidedness when considering efficiency, and secondly, to ensure objectivity in the course of its financial assessment.

The quality of educational activity is its properties that determine its ability to satisfy the established and expected needs of those who organize this activity, provide it, who participate in it, for whom it is a way and condition of preparation for life and professional activity, as well as satisfaction of various personal, cultural and educational interests.

Efficiency as a criterion on the basis of which municipal educational services are evaluated, reflects what resource expenditures (material, financial, human, time) were made in order to obtain the necessary result in the form of experience of graduates of educational institutions, other components of the quality of education.

Efficiency shows at what cost, with what efforts a certain level of education quality was achieved, how justified certain expenses are from the point of view of the possibility of covering them [2, p. 51].

Effectiveness, as a comprehensive characteristic of the work of a municipal educational institution, includes the following components: the actual result of activity, potential financial opportunities, the degree of use of resources, socio-psychological climate.

The effectiveness of educational activities at the municipal level in all areas (financial, economic, social, pedagogical, organizational and managerial, efficiency) is determined by a large number of factors that influence directly and indirectly, regulated and unregulated. The interdependence of factors and conditions creates certain restrictions on the functioning of the integral system of the educational process at the municipal level.

The assessment of the effectiveness of the development of municipal education is determined by a wide variety of factors, which show that the most important of them are: the functioning of the municipal education quality management system, with the procedures implemented within it; financial support; informational and methodical provision of educational activities; its regulatory regulation; study of educational needs, marketing research; resource management. All this determines the need to conduct separate studies on the impact of the main components of the municipal quality management system on the effectiveness of educational services.

The assessment of the effectiveness of the use of budget funds is determined by the level of compliance of the achieved result with the planned tasks. As an effective prerequisite for the implementation of the model, the organization of an effective financial management system with the aim of applying the principles of budgeting focused on the final socio-economic results is considered.

It should be noted that when determining the range of indicators of the results of the activities of municipal educational institutions, there is the difficulty of transitioning to the quantitative or value equivalent of indicators of the social effect of the activities of educational institutions. One of the main tools for increasing the effectiveness of budget expenditures in the field of education is the evaluation of the effectiveness of budget expenditures from the point of view of their impact on the results of the educational process. Conducting an assessment of the effectiveness of the use of budget funds by educational institutions and applying its results will allow timely identification of problematic points in the activities of educational institutions and finding solutions, as well as developing measures to reduce inefficient expenditures.

References

1. Buhai, T. V. (2015) *Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti biudzhethnoho protsesu v Ukraini*. Methodological approaches to the assessment of the efficiency of the budget process in Ukraine. *Efektyvna ekonomika*. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4287>.
2. Carlitz, R. (2013) *Improving Transparency and Accountability in the Budget Process: An Assessment of Recent Initiatives*. *Development Policy Review*, vol. 31, no. 1: 49-67.
3. Voronkova T.Ye., Melnyk A.O. (2020) *Ekonomichnyi zmist pokaznykiv efektyvnosti vykorystannia biudzhethnykh koshtiv*. Economic content of indicators of efficiency of use of budgetary funds. *Ekonomika ta derzhava*. 11, 84-87.

Features of the personnel policy of the scientific and research institution in 2019-2023

Mykola Myronenko

*State Enterprise Ya. Ye. Osada, Scientific Research Tube Institute;
Ukrainian State University of Science of Technologies, Dnipro*
<https://orcid.org/0000-0001-6316-6778>

Radomyr Korol

*State Enterprise Ya. Ye. Osada, Scientific
Research Tube Institute, Dnipro*

Tetiana Lysenko

Ukrainian State University of Science of Technologies, Dnipro
<https://orcid.org/0009-0006-2233-8792>

Iryna Usichenko

Ukrainian State University of Science of Technologies, Dnipro
<https://orcid.org/0009-0000-8664-8024>

Abstract. *The article examines the issue of the specifics of the personnel policy of the research institution over the past five years. Trend lines are constructed and information is summarized. Despite the difficult period in the history of the institute's development, the assigned tasks are being carried out in full.*

Keywords: *research institute, pipes, employees, personnel policy.*

Особливості кадрової політики науково-дослідної установи у 2019-2023 роках

Микола Мироненко

*Державне підприємство "Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут трубної промисловості ім. Я. Ю. Осади";
Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро*
<https://orcid.org/0000-0001-6316-6778>

Радомир Король

Державне підприємство "Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут трубної промисловості ім. Я. Ю. Осади", м. Дніпро

Тетяна Лисенко

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро
<https://orcid.org/0009-0006-2233-8792>

Ірина Усиченко

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро
<https://orcid.org/0009-0000-8664-8024>

Анотація. *У статті розглянуто питання особливостей кадрової політики науково-дослідної установи за останні п'ять років. Побудовано лінії трендів та узагальнено інформацію. Незважаючи на складний період у історії розвитку інституту поставлені завдання виконуються в повному обсязі.*

Ключові слова: *науково-дослідний інститут, труби, працівники, кадрова політика.*

Державне підприємство "Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут трубної промисловості ім. Я. Ю. Осади" (скор. ДП "НДТІ") було створено у грудні 1937 року в м. Дніпропетровську (нині м. Дніпро) [1]. Від перших років роботи інститут став потужним центром наукової думки фахівців з прокатного та трубопрокатного виробництва. Зокрема, від початку створення у його лабораторіях та на дослідних дільницях працювали у майбутньому академік О.П. Чекмарьов, член-кореспондент П.Т. Ємельяненко, професор Н.Ю. Тайц та ін.

"Золота доба" в історії трубного інституту була пов'язана з програмою розвитку освоєння космосу у 1950-х та 1960-х роках. Саме у цей період директором інституту був талановитий аспірант П.Т. Ємельяненка у 1940-х роках та один з учнів академіка О.П. Чекмарьова Яків Юхимович Осада, ім'я якого було присвоєно ДП "НДТІ" на початку ХХІ століття.

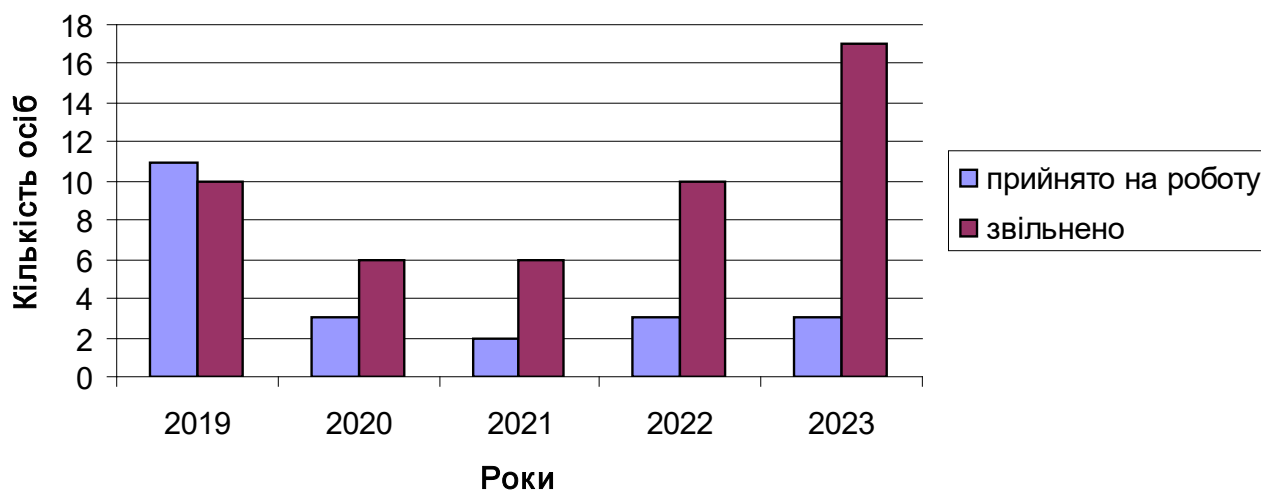

Рис. 1. Динаміка зміни кількості працівників ДП "НДТІ" у 2019 – 2023 рр.

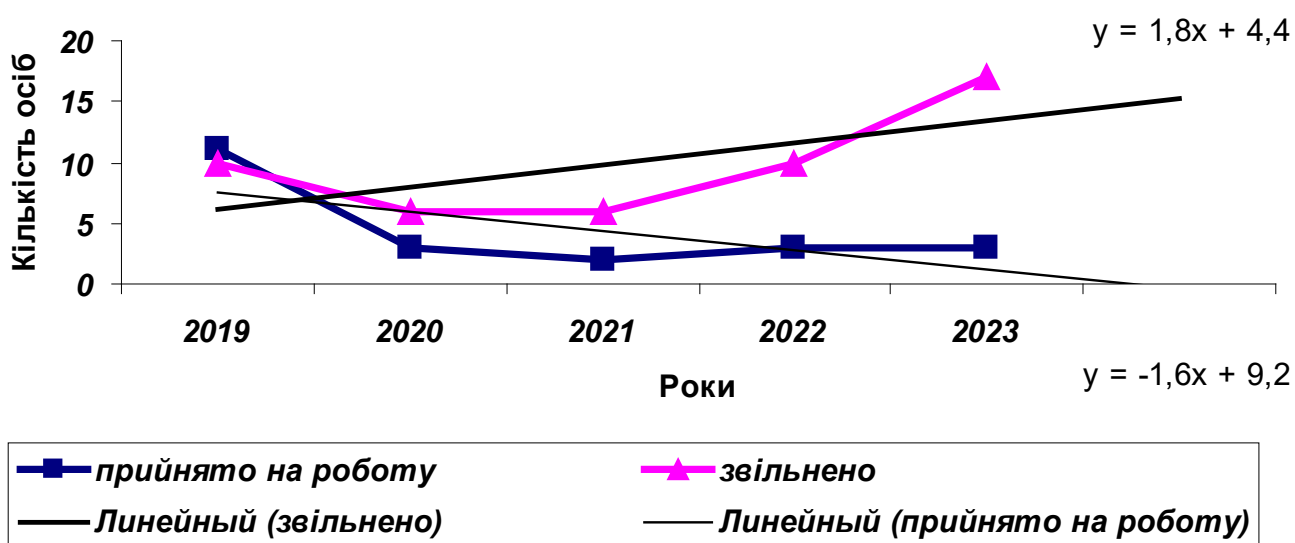

Рис. 2. Лінії трендів зміни плинності кадрів ДП "НДТІ" у 2019 – 2023 рр.

У 1970-ті та 1980-ті роки колектив ДП "НДТІ" збільшувався кількісно через значну кількість нових задач в галузі розробки технологій виробництва труб найрізноманітнішого призначення. Кількісний склад працівників на початку 1990-х років перевищував 1500 осіб, що дорівнювало колективу потужного промислового підприємства.

Доба незалежної України поставила перед трудовим колективом ДП "НДТІ" неабиякі виклики переходу на рейки ринкової економіки. А переважна орієнтація на виконання замовлень із країн СНД в умовах початку війни між Україною та росією у 2014 році поглибила існуючі економічні проблеми науково-дослідної установи [2]. На рис. 1 і 2 наведено динаміку зміни кількості працівників (прийнятих та звільнених) та лінії трендів у 2019 – 2023 роках.

Як випливає з інформації, наведеної на рис. 1 у 2022 році було прийнято на роботу 3 особи, а звільнено – 10 осіб, а у 2023 році було прийнято на роботу 3 особи, а звільнено – 17 осіб. Збільшення плинності кадрів у 2023 році пов'язане із фактором воєнного часу в Україні. Та незважаючи на це, трудовий колектив ДП "НДТІ" продовжує у повному обсязі виконувати договори із замовниками науково-технічної продукції, перебуваючи у перманентному активному пошукові нових замовників.

Список використаних джерел

1. Король Р.М., Мироненко М.А., Рябець М.А. Розвиток галузевої науково-дослідної установи державної форми власності в умовах перманентної зовнішньої агресії // *International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime: Collective monograph / edited by D. Nascimento, G. Starchenko. University of Coimbra, Portugal - Chernihiv: REICST, 2022. – Pp. 159 – 174. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-12>.*

2. Мироненко М.А. Розвиток окремих підрозділів вітчизняної науково-дослідної установи державної форми власності в умовах воєнного стану за підсумками 2022 року // *Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики" (28 квітня 2023 року). - Ірпінь: ДПУ, 2023 - С. 535 - 537.*

Management process of an international brand in Ukraine

Viktor Rozhko

V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

<https://orcid.org/0000-0003-0153-6280>

Abstract. Experts and researchers of the Ukrainian market and the prospects of its development predict further utilization of trademarks in the commodity policy of Ukrainian manufacturers and traders, with increasing emphasis on branding and brand recipes for success in marketing activities. Branding of a product of a particular enterprise not only demonstrates the ability of the manufacturer to create, develop, maintain, and protect its trademark but also to a certain extent characterizes the level of development of market relations, the "qualification" and awareness of the consumer, and the intensity of competition.

Keywords: brand, trademark, marketing, consumer, company, business, sales, product.

Процес управління міжнародним брендом в Україні

Віктор Рожко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

<https://orcid.org/0000-0003-0153-6280>

Анотація. Фахівці й дослідники українського ринку та перспектив його розвитку прогнозують подальше використання торгових марок у товарній політиці українських виробників і торговців, дедалі більше акцентування уваги на брендингу і брендових рецептах досягнення успіху в маркетинговій діяльності. Брендінг товару того чи іншого підприємства свідчить не тільки про спроможність виробника створювати, розвивати, підтримувати і захищати свою торгову марку, а й певною мірою характеризує ступінь розвиненості ринкових відносин, "кваліфікованості" та обізнаності споживача, інтенсивність конкуренції.

Ключові слова: бренд, товарна марка, маркетинг, споживач, компанія, бізнес, збут, продукція.

Останнім часом проблеми розробки та управління торговими марками підприємств стають все більш важливими. Як підкреслює Ф. Котлер, "рішення про торгову марку є основним питанням товарної стратегії... Виробники добре знають, що влада на ринку належить компаніям, які володіють торговими марками" [4]. Поділяє цю точку зору Г. Ассель, який відзначає що найменування марки, що асоціюється з якісним товаром - це один з найбільш цінних активів, яким може володіти компанія [1].

Посилення уваги до проблем розробки і впровадження торгових марок або брендінг відмічається в усьому світі. Англійські вчені П. Сміт, К. Беррі та А. Пулфорд називають брендінг стратегічною проблемою ХХІ сторіччя [3]. На думку більшості

західних фахівців з маркетингу, брендінг останнім часом перемістився з останньої сходинки пріоритетів маркетингової діяльності на перші. Разом з тим, у вітчизняній економічній теорії, ці проблеми ще не знайшли достатнього дослідження та розробки. Більш того, існують навіть термінологічні розходження в трактуванні таких категорій як "товарна марка", "торгова марка", "бренд" та інших.

Головною метою будь-якого бізнесу є завоювання довіри – найважливішої частини успішного брендингу, причому не тільки з точки зору постачальників, але і з точки зору покупців.

Визначення одного зі створювачів теорії брендингу, корифея рекламної практики – Девіда Огілві – можна навести таким чином: "...Бренд – це невловима сума властивостей продукту: його імені, упаковки й ціни, його історії, репутації та способи рекламування. Бренд також є сполученням вражень, які він справляє на споживачів, і результатом їхнього досвіду у використанні бренду".

Бренд – це інтелектуальна частина товару або послуги, що володіє стійкою позитивною комунікацією із споживачами і що додає в їх очах додаткову цінність (вартість) товару або послугі. Це могутній, але нематеріальний актив. Бренд формує емоції і входить в підсвідомість споживачів.

Іншими словами, бренд – це набір відчуттів, що викликає продукт. Це слово, знак, символ, дизайнерське рішення, або ж їх комбінація, вербальні, візуальні та інші елементи, за якими споживач може визначити приналежність даного продукту до даної назви. Наведемо приклад: коричнева рідина, налита у фірмову пляшку Соса-Сола ідентифікуватиметься як Соса-Сола навіть за відсутності етикетки.

Слово "бренд" (англ. brand) означає ставити, випалювати клеймо на будь-чому, як, наприклад, фермери клеймують своїх тварин. Це слово має також і скандинавські (branna – палити, випалювати), і шведські (brand – вогонь) корні. Тобто брендинг – це процес визначення власності виготовленого товару.

Будь-який товар, що з'являється на ринку, створює про себе певне враження – позитивне чи негативне. Воно з'явиться в будь-якому випадку, як тільки споживач дізнається про товар. Стихійне формування споживчого враження може бути не на користь компанії. Споживачі можуть не розібратися в перевагах товару, не оцінити їх потрібним чином, перебільшити недоліки й навіть вигадати нові. Бренд, яким керують, навпаки, може виявити, виставити наочно всі переваги товару, виділити його із загальної маси схожих товарів або послуг у найвигіднішому світлі. Процес створення бренду та керування ним називається брендингом.

Брендинг – це діяльність, заснована на спільній посиленій дії на споживача торгового знаку, упаковки, рекламних звернень та інших елементів реклами, об'єднаних певною ідеєю й однотиповим оформленням, що виділяють товар серед конкурентів і створюють його образ [2].

Водночас ефективна реалізація брендингу – справа аж ніяк не проста. Її результативність залежить не тільки від фахових знань і підприємницької культури рекламодавця і рекламного агентства, з якими він співробітничав, але і від їхнього вміння працювати з інтелектуальною власністю, товарними знаками, дизайном, текстами [5].

Продавцю бренд полегшує процес обробки замовлень і відстеження можливих проблем. Використання брендів товарів дозволяє продавцям залучати досить вигідних покупців, які віддають перевагу товарам певної фірми.

Для споживача бренд дає такі переваги:

- бренд дозволяє пізнавати товар, відрізнити його від подібних товарів;
- споживач не витрачає часу при виборі товару, а також шукає товари більш ефективно;
- бренд для споживача виступає гарантом якості; суб'єктивно знижується ризик неякісної покупки;
- бренд дозволяє відчувати себе приналежним певній соціальній групі.

Придбання товарів певного бренду забезпечує споживачу отримання певного статусу.

Таким чином, для багатьох покупців товарів символічні, а не реальні переваги товарів є основною перевагою, за яку платяться додаткові кошти.

Виробники різноманітних споживчих товарів широко використовують бренди на світових ринках з таких причин:

- популярність брендів дозволяє їхнім власникам отримувати додатковий прибуток у формі так званого преміуму – ціни за відоме ім'я;
- бренд спрощує процедуру вибору товару споживачем і прийняття ним рішення про купівлю товару: добре знаючи продукцію відомого виробника, покупець не витрачає часу на пошук інформації про товар і порівняння конкуруючих товарів, а обирає знайомий товар, що добре себе зарекомендував;
- бренд допомагає компанії ідентифікувати себе і свої продукти з-поміж товарів-конкурентів: ім'я або знак, що слугує відмітною характеристикою товару, згодом перетворюється на своєрідний сертифікат якості;
- бренд дає можливість виробникові поширювати свій вплив на суміжні галузі: концептуальні дослідження показують, які нові продукти, що випускаються під добре відомими торговими назвами, викликають більший інтерес у покупців і бажання здійснити пробну покупку;
- бренд створює виробникові сприятливі умови співробітництва з партнерами, посилює позицію виробника: сильний бренд має попит, швидше і менш проблематично продається, що сприяє зростанню зацікавленості посередників у спільній діяльності.

References

1. Chandler A.D. (2013) Strategy and Structure. Cambridge: MIT Press.
2. Porter E., & Kramer R., (2011) The Big Idea: Creating Shared Value. Cambridge: Harvard Business Review.
3. Keynes J.M. Essays in Persuasion. Economie Possibilities for our Grandchildren. The Collected Writings of J.M. Keynes, Vol. 9, London, MacMillan Press Ltd. 1936.
4. Kotler P. Marketing Management: Analysis, planing, implementation and control, New Jersey, Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc., 6th edition, 1988.
5. Lambin J.J. Le marketing strategique. Fondements, méthodes et applications. 2e édition, Edscience international, 1993. – 456 с.

The role of pricing in managing the enterprise's finances

Olena Savchenko

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi

<https://orcid.org/0000-0001-7580-9048>

Mykhailo Hrekov

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi

<https://orcid.org/0009-0002-6617-3521>

Abstract. *It was determined that the price has one of the key roles in financial management due to its influence on the results of operational activity, ensuring solvency, financial stability of the company. In the practice of Ukrainian enterprises, cost-based pricing methods prevail, the use of which leads to significant errors, the risk of not taking into account all costs. It is emphasized that the justification of the price size requires a change in the consciousness of managers, further search for ways of forming prices for goods and services.*

Key words: *Price, pricing, management of enterprise finances.*

Роль ціноутворення в управлінні фінансами підприємства

Олена Савченко

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

<https://orcid.org/0000-0001-7580-9048>

Михайло Греков

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

<https://orcid.org/0009-0002-6617-3521>

Анотація. *Визначено, що ціна відіграє одну із ключових ролей в фінансовому управлінні через вплив на результати операційної діяльності, забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості компанії. В практиці українських підприємств переважають витратні методи ціноутворення, використання яких призводить до суттєвих помилок, ризику не врахування усіх витрат. Наголошено, що обґрунтування розміру ціни вимагає зміни свідомості керівників, подальшого пошуку шляхів формування цін на товари та послуги.*

Ключові слова: *Ціна, ціноутворення, управління фінансами підприємства.*

В умовах панування клієнтоорієнтованого підходу до управління, а також наявності великої кількості аналогічних товарів на ринку, ціна стає одним із найважливіших факторів прийняття рішення про покупку. В той же час, вона є цінним інструментом регулювання дохідності, прибутковості підприємств.

Багатоманітність поглядів на ціну (через призму економіки, соціології, психології), а також її розгляд з позиції різних економічних теорій (трудова теорія вартості, маржиналізму, монетаризму, інституціоналізму), говорять про те, що в науковій літературі завжди існували суперечки стосовно її сутності та основоположних факторів.

Сьогодні питанням ціноутворення присвячені праці таких науковців, як Шкварчук Л.О. [1], Артус М.М. [2], Тормоса Ю.Г. [3], Круш П.В. та Андрусь О.І. [4], Павленко А.Ф. та Корінев В.Л. [5], Мазур О.Є. [7] та багато інших.

Розуміння сутності поняття ціни, її ролі в фінансовому управлінні, знання факторів ціноутворення, механізму її формування, на наш погляд, дозволить якісно поліпшити ефективність фінансового управління.

Давайте спершу розберемось, яким чином ціна на продукцію впливає на фінансові потоки підприємства. В економічній літературі часто зазначають, що збільшення ціни призведе до зростання обсягів виручки, а у випадку росту ціни, що перевищує ріст собівартості – до зростання рентабельності. Однак, сьогодні такі тенденції практично не реалістичні, оскільки ринкова ціна (особливо на аналогічні товари), є скоріше обмежуючим фактором для підприємства, а задача керівника буде зводитись до аналізу витрат, щоб не допустити випуску продукції за збитковою ціни. На арену виходить управлінський облік, розподіл витрат, формування собівартості продукції.

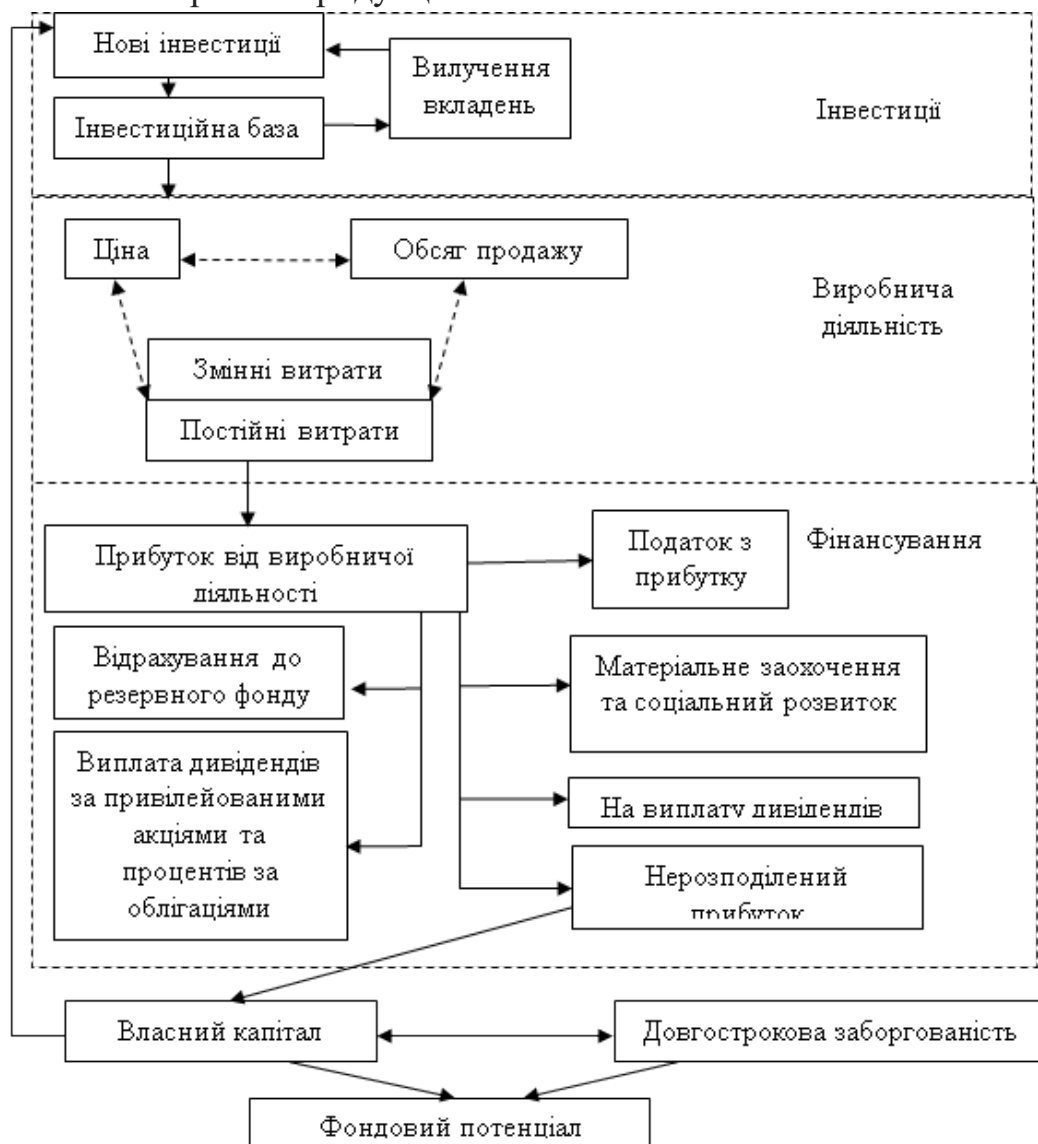

Рис. 1. Рух фондів потоків у бізнесі [8, с. 22]

В той же час, ціна все ж визначає рівень прибутковості компанії, оскільки у зв'язці із витратами та обсягом діяльності дозволяє сформувавши операційний прибуток (рис. 1).

Зростаюча прибутковість дозволяє збільшити інвестиційні можливості компанії, отримати фінансову стійкість та платоспроможність. При цьому зростають можливості залучення кредитів та інших запозичень, оскільки стабільність компанії стає кращою.

Як показав аналіз практики ціноутворення українських підприємств, цей процес часто є хаотичним, інтуїтивним, мало обґрунтованим.

Серед методів ціноутворення, що використовуються підприємствами, переважають витратні. В той час, як ціннісні (або ринкові) методи ціноутворення, є більш різноманітними, проте значно менше мірою використовуються на практиці.

Вітчизняні підприємства зараз знаходяться на порозі усвідомлення важливості ефективного ціноутворення як одного із найважливіших факторів впливу на результати функціонування підприємства загалом. Керівники підприємств починають звертатися до таких дій як дослідження ринку, запровадження стандартів управлінського обліку. Проте, наразі, таких підприємств дуже мало, а тим звертається до такої практики, зазвичай, бракує досвіду та знань.

Саме подальша увага та обґрунтування ціноутворення, а також управління витратами (що нерозривно пов'язане із ним), вимагає посиленої уваги до ролі ціни в фінансовому управлінні компанії.

Список використаних джерел

1. Шкварчук Л.О. Ціни і ціноутворення: навч. посіб. 2-ге вид., виправл. Київ: Кондор, 2004. 214 с.
2. Артус М.М. Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки: Монографія. Тернопіль: Економічна думка. 2002. 354с.
3. Тормоса Ю. Г. Ціни і цінова політика : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2001. 122 с.
4. Круш П.В., Андрусь О. І. Ціноутворення : підручник. Київ : КПІ ім. І. Сікорського : Політехніка, 2019. 292 с.
5. Павленко А.Ф., Корінев В.Л. Маркетингова політика ціноутворення: монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 332 с.
6. Корінев В.Л. Цінова політика підприємства : монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 257 с.
7. Мазур О. Є. Ринкове ціноутворення. Навчальний посібник. [Електронний ресурс]. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 480 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1597_012236815/marketing/vitratniy_pidhid#266.
8. Рясних Є. Г., Савченко О. В. Фінансовий менеджмент в індустрії гостинності : навч. посібник. Хмельницький : ХНУ, 2017. 261 с.

The impact of innovations on ensuring the productive capacity of the enterprise in the face of change

Liubov Smoliar

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-5626-4043>*

Vira Vyniarska

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv*

Abstract. *The importance of innovation for ensuring the productivity and competitiveness of enterprises in the modern business environment is investigated in the thesis. The role of technological development, scaling and positive externalities in stimulating innovation potential is investigated. The importance of a combination of stable changes and revolutionary ideas for the successful development of enterprises is highlighted.*

Keywords: *productive capacity, incremental innovation, radical innovation, rethinking, economies of scale.*

It has been determined that productive capacity, i.e., how efficiently an enterprise can convert the necessary time, effort, materials and capital into results (products/services, income or any other success criteria) remains relevant in the modern world, where competition is extremely fierce and rapid changes in the market have become the norm [1]. In this context, the discussion of the main components that play a key role in ensuring the productivity of an enterprise and can become starting points for innovative solutions is of particular relevance.

Modern econometric research confirms the hypothesis first expressed by J. Schumpeter [2] that the key factor in ensuring the growth of business and economic productivity in general is innovation ("new combinations"), which "continuously revolutionizes the economic structure from within, continuously destroying the old, continuously creating the new" [3].

The creation of economic value depends not only on investments in research and development, patents and idea creation, but also on the dynamics of innovation and competition. An example is the slowdown in sales of Apple's iPhone 15 in 2023 (for the first time since 2007), despite exponential growth in research and development investments, an increase in the number of patent applications, and a 12 percent increase in component costs compared to the iPhone 14. At the same time, to prevent a decline in iPhone sales, Apple did not raise the price of the iPhone 15 [4].

Reinvention is the basis of the dynamics of technological innovation. Reinvention and rethinking of the reproduction of existing products/services based on a new radical technology and or a new business model through a dynamic flow of new knowledge

and ideas stimulates the emergence of disruptive innovations by Cl. Christensen [5]. Over time, the core of the new technology/business model, through the disclosure of hidden potential due to gradual progress and the disruptive innovative effect of rethinking, demonstrates high rates of productivity improvement.

However, it should be understood that technologies do not grow linearly. Deploying technology development at different stages of the life cycle has its own complexities and may be delayed in time at the appropriate stage. Different categories of customers and customer segments have different requirements for technological maturity. All these are the main determining factors for ensuring the productive capacity of an enterprise in the face of change.

It is important to note that the flow of innovation, whether incremental or disruptive, arises from a new wave of knowledge and ideas. In the absence of the necessary flow of knowledge and access to ideas, entrepreneurs cannot succeed by relying solely on their hard work, strong desire, and risk capital.

Moreover, in order to achieve productivity gains and technological economies of scale in a competitive market, firms need to invest in a stream of complementary ideas to consistently produce better versions of products while reducing costs (the marginal costs of implementing these ideas should be low). Due to the cumulative effect of the flow of gradual technological, process, and organizational innovations, the addition (redesign) of new functions and the improvement of existing ones, while reducing the cost per unit of production, the level of willingness to pay for innovations among a growing number of target customers increases. Therefore, R&D should be focused on those ideas that will improve the quality of an innovative product and reduce its cost at the same time. For example, the quality of lithium-ion batteries is increasing, but the cost is falling. To make this possible, innovators generated and added ideas to both products and processes. Apple implemented the idea of replacing the physical keyboard with a multi-touch interface that requires software. On the one hand, users find it better than having a physical keyboard. On the other hand, Apple saves money because the cost of implementing a multi-touch interface is much lower than making a physical keyboard for each device. Amazon has created a technological economies of scale advantage by converting a physical book into an e-book.

The success of innovation is heavily dependent on externalities, which come in many forms, such as:

- 1) free goods and services of third parties;
- 2) development of the necessary infrastructure;
- 3) reducing the gap in information and experience of target customers;
- 4) interoperability standards, government policies and regulations.

Leveraging technological opportunities helps firms achieve economies of scale on the demand side and positive network effects. For example, the idea of reimagining audio and video cassettes as digital content and streaming them over the Internet (Spotify, Netflix) has become very scalable because the cost of copying is zero.

Scalability can also be improved through positive economies of scale by designing a product family around core components or software resources (Apple's reuse of the same software resources in the iPod, Apple Watch, iMac, and MacBook created scalability through economies of scale).

Thus, a strategy for success requires resolving controversial issues to grow productivity and prosperity of the economy based on innovative ideas by exploiting technological opportunities through market forces (producing better versions, creating scale and positive externalities, rethinking). It is important to create incentives for continuous search and implementation of innovations. This may include developing an innovation culture within the organization, creating mechanisms to attract and reward innovative employees, investing in research and development, and maintaining partnerships with other innovative companies or institutions. It is also important to learn how to effectively use data and knowledge to integrate new ideas and develop existing innovation processes [6].

In summary, innovation has a major impact on the productivity, competitiveness and sustainability of enterprises. The cumulative effect of innovation, which is the consistent accumulation of positive changes and innovations, is key to achieving productivity gains. The relationship between incremental and radical innovations emphasizes the importance of a combination of stable changes and revolutionary ideas for the successful development of enterprises in the face of constant changes in the market. And stimulating innovation potential and creating a favorable environment for their development are key tasks for increasing productivity and ensuring the successful functioning of enterprises in the modern business environment.

References

1. Paychex. How To Improve Business Efficiency and Grow Your Company. Updated: 16.03.2023. URL: <https://www.paychex.com/articles/management/improve-efficiency-grow-your-business#0Definitionof> (the date of application: 13.04.2024).
2. Schumpeter, J.A. The theory of economic development. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1934.
3. Schumpeter, J.A. (1943). Capitalism, Socialism and Democracy (2003 edition). New York: Routledge. ISBN 0-203-20205-8.
4. Nikkei. iPhone 15 teardown reveals 10% more expensive parts than 2022 flagship. 2023. URL: <https://asia.nikkei.com/Business/Technology/iPhone-15-teardown-reveals-10-costlier-parts-than-2022-flagship?ref=applespbevent.ru> (the date of application: 13.04.2024).
5. Clayton M. Christensen, Michael E. Raynor. Solving the problem of innovation in business. How to create a growing business and successfully sustain its growth. Moscow: Alpina Business Books, 2004. 290 p.
6. Sources of Innovation in Entrepreneurship with Examples. URL: <https://www.entrepreneursdata.com/sources-of-innovation-in-entrepreneurship/#collaborations-and-partnerships-as-a-source-of-innovation> (the date of application: 13.04.2024).

Conceptualizing the export strategy of Ukraine's ICT sector: theoretical perspectives

Elizaveta Zavhorodnya

State University of Trade and Economics, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0003-0549-7020>

Tetyana Melnyk

State University of Trade and Economics, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-3839-6018>

Abstract. *The thesis offers the authors' vision of an updated national strategy to support and increase the exports of the domestic ICT sector, considering the main problems and challenges associated with a full-scale war in Ukraine. The authors propose to distinguish between the concepts of export strategy at IT company level and ICT sector level (with a generalised outline of their differences). The main proposals for supporting the export activities of IT companies, forming a competent talent pool of the ICT sector and promoting the brand of Ukraine as a technological partner were presented.*
Keywords: *ICT sector, international competitiveness, competition, export strategy, human capital.*

Before the full-scale Russian invasion, the Ukrainian ICT sector was considered one of the fastest growing. Moreover, it was one of the few industries that continued to experience a higher-than-average growth rate by inertia in 2022. However, the situation has now deteriorated, and in 2023, for the first time in a decade, its performance indicators degraded.

Recent studies have highlighted a wide range of problems and challenges associated with Russia's full-scale war in Ukraine, in particular [1-3]: the risk of ICT infrastructure failures, forced relocation of IT companies, migration of IT professionals and scientists, inadequate political and legal environments, vulnerability to cyberattacks, reputational damage to domestic IT companies, mobilization of IT specialists into the Armed Forces of Ukraine, imbalance in the IT labour market, low ability to compete with foreign IT companies in terms of remuneration, as well as partial disruption of educational institutions etc. Additionally, the source [4, p. 51] mentions and refutes the main myths which, along with the challenges outlined, cause certain reputational damage to the brand of Ukraine as a partner country in technological cooperation, namely: “working with Ukraine is dangerous”, “corruption is rampant in Ukraine”, “Ukraine is a predominantly agricultural country”, “Ukrainians do not speak English” and “Ukraine is a poor country”.

Therefore, developing a comprehensive national export strategy for Ukraine's ICT sector is vital for sustaining its international competitiveness for several reasons [5]: (1) Ukraine's ICT sector, despite achieving record exports in recent years, experienced a slight decline in 2023; thus evidently, resolving the current situation requires a well-defined export strategy to facilitate its further growth and contribute to the Ukrainian

economy; (2) accounting for nearly half of Ukraine's service exports, the ICT sector requires an export strategy which can enhance its edge, attract investments, and foster innovation to stay ahead; (3) Ukraine’s ICT sector is the largest export sector, but export diversification strategy is needed to reduce dependence on a single market, as well as to establish trade partnerships and expand global reach; (4) the 2023 decrease in export figures underscores the need to tackle challenges in the ICT sector, including skills shortages, regulatory hurdles, infrastructure constraints, and access to finance to boost export growth; (5) the ICT sector significantly contributes to Ukraine’s economy through job creation, innovation, and revenue generation, thus, a well-crafted export strategy can maximize its economic impact by leveraging its strengths, addressing weaknesses, and capitalizing on opportunities to drive sustainable growth and achieve better results.

Distinguishing the export strategy at the level of an IT company and at the level of the ICT sector is important because it allows for tailored approaches to address specific needs which can be efficient for fostering collaboration, coordination, and industry-wide initiatives to promote the growth and competitiveness of the IT sector as a whole in international markets (Table 1).

Table 1. Generalised distinctive features of an export strategy at IT company and ICT sector levels.

Feature	Company Level Strategy	Sector Level Strategy
Scope and Objectives	is tailored to the company's products, services, target markets, and competitive advantages (for market entry, pricing, branding, and customer acquisition)	looks at broader industry-wide objectives, such as promoting sectoral growth, enhancing industry competitiveness, fostering collaboration among companies, addressing sector-specific challenges, and leveraging collective strengths to access global markets
Resource Allocation	prioritizes resource allocation based on the company’s unique strengths and market opportunities (e.g. corporate financial resources, human capital, technology infrastructure, marketing budgets, and operational capabilities)	involves pooling resources, accessing government support, coordinating industry-wide initiatives, and leveraging economies of scale and collective bargaining power in international markets (e.g. government funding, industry grants, export promotion programs, trade missions, infrastructure investments, policy advocacy initiatives, and capacity-building programmes)
Stakeholder Involvement	involves internal stakeholders (e.g. management, sales and marketing teams, product development teams, and finance departments) and focuses on aligning internal resources and capabilities	involves collaboration between government entities, industry associations, research institutions etc. at the national level, aiming to create a supportive ecosystem for the entire ICT sector (e. g. including policy support, infrastructure development, talent acquisition, and market access initiatives)
Market Development	focuses on developing and expanding the company’s market presence, customer base, and revenue streams through targeted marketing, sales, and distribution efforts	aims to open up new markets, creates industry standards, promotes sector-specific innovation and best practices, and establishes the sector's reputation and credibility globally

Table 1 (continued).

Policy Advocacy	includes individual advocacy efforts focused on the company's specific needs and challenges in international markets (e.g. lobbying for favourable regulations, accessing government support programmes, advocating for fair competition practices)	involves collective advocacy efforts at the national and international levels to address sector-specific issues (e.g. trade barriers, intellectual property rights protection, regulatory frameworks, standardization, market access agreements, and industry-specific incentives)
Intelligence and Research	includes market research and intelligence activities to understand specific market dynamics, customer needs, competitor strategies, pricing trends, regulatory environments, and market entry barriers in target markets	includes market intelligence gathering, research, and analysis to identify global market trends, emerging opportunities, competitive landscapes, customer preferences, technology trends, and potential export markets for the entire ICT sector
Human Capital Development	involves investments in employees' training, skills development, talent acquisition, and retention strategies to ensure the necessary expertise, capabilities, and resources to succeed in international markets	includes initiatives for workforce development, skills training programmes, education partnerships, and talent retention strategies to build a skilled workforce capable of supporting sectoral growth and international competitiveness

Hence, an export strategy of an IT company outlines the company's approach and initiatives aimed at expanding its presence in international markets and increasing exports of its ICT products or services (including market analysis to identify target export markets, competitive positioning strategies, marketing and promotion plans tailored to international audiences, considerations for regulatory compliance and export logistics, partnerships or collaborations with distributors or agents in target countries, and ongoing monitoring and evaluation of export performance to optimize strategies and achieve export objectives); while a national export strategy for ICT sector refers to a comprehensive plan or roadmap developed by a country's government or relevant authorities to promote and facilitate the export of ICT products and services (including policies, initiatives, and actions aimed at enhancing the competitiveness of the country's ICT sector in international markets, targeting high-potential markets, identifying key export opportunities, addressing trade barriers, supporting IT companies in accessing global markets, and fostering collaboration between public and private stakeholders to drive export growth).

Predominantly, the updated export strategy of Ukraine's IT sector should take into account the following initiatives to facilitate the international competitiveness of domestic IT companies:

1) development of a comprehensive marketing and branding strategy to position Ukraine as a hub for innovative ICT solutions and services in target markets;

2) implementation of regular communication and outreach campaigns to raise awareness about the Ukraine's ICT sector capabilities and opportunities for international collaboration and investment;

3) establishment of a government agency or task force committed to overseeing and coordinating the development of the ICT sector export strategy (partially done);

4) motivation for further development of industry clusters to promote collaboration and synergy among IT companies, research institutions, and government agencies;

5) conducting market research and analysis to identify target markets with high demand for ICT products and services;

6) provision of financial incentives and support for IT companies to participate in international trade events (shows, exhibitions, etc.);

7) development of a comprehensive training and capacity-building programme to enhance the skills and capabilities of ICT sector professionals;

8) facilitation of partnerships and collaborations between domestic IT companies and foreign counterparts;

9) implementation of certification programmes to ensure the quality and standards of ICT products and services exported (particularly, encouraging the adoption of international standards and certifications to enhance the competitiveness of ICT products and services in global markets);

10) provision of export promotion services such as matchmaking events, trade missions, and business networking opportunities for domestic IT companies;

11) creation of a digital platform to showcase and promote domestically developed ICT solutions to international audience;

12) establishment of strategic alliances with key industry stakeholders, and international organizations to leverage their networks and resources for promoting ICT exports;

13) monitoring and evaluation of the effectiveness of the ICT sector export strategy through regular assessments and feedback mechanisms to make necessary adjustments and improvements.

Furthermore, the development of human capital in Ukraine's ICT sector is a crucial element in the formation of an export strategy for several reasons as it refers to the knowledge, skills, and abilities possessed by individuals, competitiveness, and ultimately ICT sector export success. Some of the main human capital development strategies for implementing the export strategy of Ukraine's ICT sector are taken into account: (1) investing in human capital development in Ukraine's ICT sector ensures the availability of a skilled workforce capable of generating internationally competitive digital solutions; (2) fostering a culture of innovation, creativity, and continuous learning within the ICT sector, respectively, contributing new ideas, technologies, and solutions that drive sectoral growth, product development, and market differentiation; (3) contributing to higher quality standards in ICT products, services, and processes to secure trust and credibility with international clients to compete effectively in international ICT market; (4) ensuring that Ukrainian ICT professionals are proficient in the latest technologies, tools, methodologies, and best practices relevant to their

specific professional areas; (5) investing in language training and cultural competence programmes for ICT professionals to enhance their ability to communicate effectively with international clients, understand market nuances, navigate cross-border collaborations, and build strong business relationships; (6) providing career growth opportunities, competitive salaries, supportive work environments, and recognition for achievements in order to retain ICT talents in Ukraine; (7) forming adaptability and resiliency to industry disruptions, market changes, technological shifts, and global economic challenges.

Finally, a well-developed human capital base contributes to the overall reputation and image of Ukraine's ICT sector internationally as it signals to foreign partners, investors, and clients that the sector is capable, reliable, and committed to excellence, strengthening its position in competitive export markets. In addition to the described components of the export and human capital development strategies, it is important to build Ukraine's national brand as an ICT partner, in particular through: (1) development of a strong and cohesive branding strategy that highlights Ukraine's strengths in the ICT sector; (2) showcase of success stories of Ukrainian ICT companies that have achieved international recognition and partnerships to demonstrate Ukraine's capabilities; (3) establishment of partnerships with foreign universities, research institutions, and technology hubs to foster collaboration, knowledge exchange, and innovation in Ukraine's ICT sector; (4) implementation of transparent and business-friendly regulations that support the growth of Ukraine's ICT sector and ensure a conducive environment for international partnerships and investments; (5) promotion of Ukraine's cultural heritage, history, and traditions as a unique selling point that sets it apart from other ICT business partners.

References

1. Do IT Like Ukraine. Available at: https://itukraine.org.ua/files/reports/2022/DoITLikeUkraine2022_EN.pdf (accessed April 10, 2024).
2. Zavorodnya E., Melnyk T. Strategy for the development of Ukraine's IT sector as a determinant of state security. *Міжнародне економічне співробітництво: аналіз стану, реалії і проблеми*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-363-0-77> (accessed April 10, 2024).
3. Zavorodnya E., Melnyk T. Talent pool strategic management to ensure Ukraine's ICT sector competitiveness. *Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-364-7-54> (accessed April 10, 2024).
4. Digital Tiger: the Power of Ukrainian IT – 2023. Available at: https://itukraine.org.ua/files/ITU_GT.pdf (accessed April 10, 2024).
5. In 2023, Ukrainian IT Services Export Faced Its First Decline in Years. Available at: <https://itukraine.org.ua/en/in-2023-ukrainian-it-services-export-faced-its-first-decline-in-years/> (accessed April 10, 2024).

The impact of the border blockade on the economy of Ukraine

Oleksandr Zhebko

Mykolaiv National Agrarian University, Mykolaiv

<https://orcid.org/0009-0009-1604-5952>

Abstract. *During martial law, the western border blockade has a serious impact on Ukraine's economy. Stopping the flow of goods disrupts supply chains, increases prices, and reduces the competitiveness of companies. It also affects foreign economic relations and can cause political tensions and social protests. The article examines the impact of the border blockade on the Ukrainian economy, various aspects and consequences of this phenomenon are considered.*

Keywords: *martial law, western border blockade, Ukraine's economy, import and export losses.*

In the conditions of martial law, the European Union provides comprehensive assistance to Ukraine, including the sale of agricultural products and food products across state borders to ensure Europe's food security and support the Ukrainian economy.

Before the beginning of the large-scale invasion, Ukrainian road carriers received permission to cross the border of EU countries, however, on June 29, 2022, Ukraine and the European Union signed the Agreement on the carriage of goods by road, also known as "transport visa-free"[4]. This agreement removes the need for Ukrainian carriers to obtain appropriate permits for bilateral and transit transportation to EU countries, preventing the suspension of the export of Ukrainian products through road checkpoints and giving Ukrainian road carriers free access to the EU market.

This agreement expires on June 30, 2024, but already on November 6, 2023, Polish carriers began to block the movement of trucks at three checkpoints on the Polish-Ukrainian border: "Grebenne – Rava-Ruska", "Korchova – Krakowiec", "Dorogusk – Yagodin". Later, Slovak drivers joined them – they blocked the only crossing point on their border "Vyshnye Nemetske – Uzhhorod". The main cause of displeasure was the inclusion of Ukrainian carriers in the EU internal market with the introduction of dumping tariffs for transport services. However, on the border with Slovakia, the actions of the participants of the action, who blocked the movement of trucks, ended at 10:00 p.m. on December 4 [2].

But within the framework of the Polish blockade, each striker is trying to solve personal problems, which may not be related to Ukraine. For example, the protests of truck drivers who were deprived of the opportunity to work in the markets of Belarus and the Russian Federation due to a similar ban on the entry of Polish trucks into these countries. They lost their jobs as a result of the actions of the Polish authorities, and they made Ukraine responsible for this. Another problem is the question of price

competitiveness, which concerns the efficiency of the transport business of European carriers and is not caused by our state.

However, the joining of Polish farmers to the blockade, whose demands do not even have a direct connection with Ukraine, became the most indecent. They demand from the Polish authorities additional payments to the purchase price of corn, the continuation of programs to reduce the cost of lending, and the preservation of the agricultural tax rate [5].

Blocking the western borders has already caused several negative consequences for Ukrainian businesses and their counterparties. The most obvious of these are the 3-4 times increase in logistics costs, delivery delays, contract disruptions, etc., which has led to an increase in the prices of many imported goods. As a result, the price of fuel for cars in the network of gas stations rose by 30%, and imported building materials – by 5-10%. Continuation of the blockade may lead to a shortage of imported products, especially important for the country's defense.

Transportation costs have increased significantly, affecting the cost of products and the price competitiveness of companies, and queues at the Slovak and Hungarian borders have also increased considerably, causing import delays. "The inability to import the necessary raw materials or components creates risks for Ukrainian industry. All this also affects the access of the population of Ukraine to the necessary goods and the smooth operation of enterprises" – the European Business Association (EBA) emphasized [5].

Current estimates show that blocking border crossings has caused huge financial losses: hundreds of thousands of hryvnias for an average company, and hundreds of millions of dollars on a national scale. Financial and economic losses include:

At the end of 2023, the border blockade led to a decline in exports by road by 26.7% to 783,000 tons, and imports by 23.5% to 967,100 tons. In general, Ukrainian exports via Polish highways decreased by 40%.

The Federation of Employers of Ukraine estimated that as of November 22, 2023, export losses were estimated at \$160 million, but import losses were much larger – by \$700 million [1]. Import losses in February 2024 amounted to \$350-400 million, according to the report of the macroeconomic review of the National Bank for April 2024 [3].

Receipts from customs in November reached 81% of the planned with an indicative indicator of UAH 48.5 billion. and actual receipts of UAH 39.2 billion.

According to calculations of the European Business Association (EVA), the average daily losses of the companies of exporters and importers amount to UAH 1 million. During the first weeks of blocking the border, total losses exceeded UAH 300 million [5].

According to the Centre for Economic Strategy estimates, if the protests continue, the blockade could cost the Ukrainian economy 1% of GDP growth [2]. According to the Ministry of Finance, the GDP of Ukraine in 2023 was \$176 billion. Therefore,

according to rough calculations, a drop in GDP by 1% means economic losses of more than 1.76 billion US dollars [2].

If we consider that in October the NBU increased the forecast of GDP growth for 2024 from 3.5% to 3.6%, then by the end of the year the growth of the Ukrainian economy may fall below 4%. In addition, the negative impact of blocking checkpoints will be felt in the coming years due to the disruption of long-term contracts [3].

However, carriers began to reorient to other directions, in particular, the number of border crossings through checkpoints with Romania (by 7%), and Hungary (by 1%) increased, and the number of border crossings with Moldova (by 4% and Slovakia by 13%) decreased [5].

According to the State Customs Service, the reorientation of imported fuel supplies to rail transport, the further increase in transshipment of both export and import cargo along the new sea corridor, and some relaxation of the blockade during the second decade of December made it possible to reduce estimates of further export losses to \$120 million per month, and imports to \$500 million [3].

Losses from blocking the border with Slovakia turned out to be much lower than blocking the border with Poland since only about 5% of trucks pass through it. Overall, the average daily number of trucks crossing all land borders between November 6 and December 10 decreased by 23% compared to October [1].

Interestingly, the blockade affected Poland itself, considering its importance in Ukraine's trade balance. Therefore, for 10 months of this year, Poland's share in the structure of Ukraine's imports reached \$5.5 billion, or 10.5%.

References

1. Блокування кордонів – економіка країни втратить мільярди євро: Федерація роботодавців України. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/blokuvannya-kordoniv-ekonomika-krajini-vtratit-milyardi-evro-fru-zvertaetsya-do-prezidenta-ukrajini-ta-prezidentki-es> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Економіка України у 2023 році: центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview> (дата звернення: 13.04.2024).
3. Макроекономічний та монетарний огляд, квітень 2024 року: звіт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MMR_2024-04.pdf?v=7 (дата звернення: 14.04.2024).
4. Про затвердження Угоди між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом: указ Президента України №654/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6542022-44005> (дата звернення: 15.04.2024).
5. Стратегічна співпраця між Україною та Польщею: форум Європейської Бізнес Асоціації. URL: <https://eba.com.ua/2024-ochikuvannya-prognozy-ta-perestorogy-biznesu> (дата звернення: 15.04.2024).

Journalism and Social Communication

Information support for the activities of Ukrainian state authorities

Oksana Fedotova

Mariupol State University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-5665-871>

Kristina Kalitenko

Mariupol State University, Kyiv

Abstract. *The research highlights the issue of information provision of state authorities of Ukraine. The centers of information and analytical service of the state's governing bodies and authoritative centers engaged in the creation of relevant products were considered. Particular attention is paid to the characteristics of the activity and review of analytical materials of the Service of Information and Analytical Support of State Authorities of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi. The existing problems and prospects for the development of information and analytical support services for the state's power structures are outlined.*

Keywords: *information support, state authorities, information and analytical activity, information and analytical centers, analytical products.*

Інформаційна підтримка діяльності органів державної влади України

Оксана Федотова

Маріупольський державний університет, Київ

<https://orcid.org/0000-0002-5665-871>

Кристина Калітенко

Маріупольський державний університет, Київ

Анотація. *У дослідженні висвітлено питання інформаційне забезпечення органів державної влади України. Розглянуто центри інформаційно-аналітичного обслуговування керівних ланок держави та авторитетні осередки, що займаються створенням відповідної продукції. Особливу увагу приділено характеристиці діяльності та огляду аналітичних матеріалів Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Окреслено наявні проблеми та перспективи розвитку служб інформаційно-аналітичної підтримки владних структур держави.*

Ключові слова: *інформаційне забезпечення, органи державної влади, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційно-аналітичні центри, аналітичні продукція.*

В сучасному світі особливої важливості набуває потреба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади як основної частини управлінського процесу, що має підвищити ступінь узагальнення фактів, обґрунтованість та значущість

рекомендацій, якісність показників інформаційної продукції, запропонованої суб'єктами управлінського процесу, та передбачати тенденції розвитку держави й соціуму.

Проблема побудови інформаційно-аналітичної інфраструктури для підтримки прийняття управлінських рішень додатково загострюється у контексті адміністративної реформи. Налагодження інформаційних зв'язків в органах державної влади дозволяє закласти підґрунтя для формування ефективної системи їх інформаційної підтримки, що є необхідним елементом професійного функціонування системи управління загалом. Комплексне застосування сучасних інформаційних технологій може забезпечити якісне інформаційно-аналітичне обслуговування з метою прийняття компетентних управлінських рішень практично на всіх керівних рівнях.

Існуючі досягнення в ході державотворення, динаміка розвитку економічної сфери зумовлюють потребу вироблення стратегії щодо впровадження довгострокових, перспективних програм розвитку соціуму. Відповідно до того у нашій державі підвищується необхідність надання інформації, а також розширення мережі інформаційно-аналітичних служб і підрозділів, що зумовлює їх подальше активне становлення.

Задля ефективного забезпечення інформаційних потреб органів державної влади створюються різного рівня інформаційно-аналітичні структури у вигляді інформаційних департаментів, управлінь, прес-центрів та бюро, відділів з питань зв'язків із громадськістю, прес-офісів [1]. Означені служби покликані здійснювати збирання, аналіз, оброблення та оперативне надання актуальних інформаційних даних.

Центрами інформаційно-аналітичного обслуговування керівних ланок нашої держави є наступні підрозділи: Головне управління політичної інформації Адміністрації Президента України; Рада з питань інформаційної політики, напряму підпорядкована Президенту; Міжвідомча комісія з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки у складі РНБО; Управління розвитку інформаційного суспільства та інформаційної безпеки при Секретаріаті Кабміну та ін. [4]. На сучасному етапі авторитетними осередками, що займаються створенням інформаційно-аналітичної продукції, виступають Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Національний інститут стратегічних досліджень, а також Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) в структурі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Зупинимось на характеристиці діяльності та огляді аналітичних матеріалів останнього підрозділу, створеного як інформаційно-аналітичний відділ у 1992 р. для надання інформаційної підтримки законодавчій гілці влади. Відтоді на базі аналізу статей центральної періодики України та видань країн пострадянського

простору у його межах було зорганізоване поточне створення анотованих тематичних матеріалів оперативного характеру, а наступного року започаткована підготовка інформаційно-реферативного бюлетеня під назвою "Україна: події, факти, коментарі" шляхом обробки щоденних відомостей" (1998 р. видання зазнало реорганізації у періодичний інформаційно-аналітичний часопис) [2].

Рішенням Кабміну й постановою бюро Президії НАН України структурний підрозділ 1995 р. був перетворений на Службу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Осередок став займатися наповненням бази даних "Події, факти, коментарі" та розробкою аналітичних документів з різних проблемних аспектів державної політики та економіки. Невдовзі з метою віддзеркалення головних подій по областях став випускатися щоденний бюлетень інформаційного спрямування "Вісті з регіонів" [5].

Надалі, 2001 р., СІАЗ суттєво розширила спектр роботи з інформаційно-аналітичного обслуговування органів державної влади до забезпечення ланки обласних, міських, районних адміністрацій.

З урахуванням інформаційних потреб суб'єктів інформаційно-аналітичної діяльності, служба готувала на основі матеріалів бази засобів масової інформації "Економічне життя України" оглядовий бюлетень, та бюлетень "Резонанс" (шляхом опрацювання оперативних електронних публікацій). Співробітниками осередку також було створено низку інформаційних видань (як, наприклад: "Політичні технологи і технології"). Пізніше, у зв'язку із завершенням функціонування Конституційної Асамблеї, наприкінці 2014 р. решту продуктів підрозділу було змінено на інформаційно-аналітичні, як от: "Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти діяльності", "Україна: події, факти, коментарі"; "Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки"; "Шляхи розвитку української науки"; спеціалізовані тематичні матеріали відповідно до запитів зацікавлених сторін, що говорить про мобільність реагування даної служби на трансформаційні процеси у житті держави [5].

Суттєві досягнення в інформаційно-аналітичній роботі у сфері державного управління свідчать про важливість її подальшого провадження з погляду на те, що вона містить великий набір спеціальних інструментів (різновидів, форм і методів) для збирання, збереження, оброблення та аналізу відомостей шляхом застосування відповідних інформаційних технологій.

Окрім того, важливо також здійснювати оцінку й прогнозування поточних і майбутніх перспектив розвитку регіональних інформаційних політик, а також своєчасно прораховувати і передбачати можливі варіанти прийняття ефективних управлінських рішень. З метою успішного розв'язання окреслених проблем державні

органи інформаційно-аналітичного забезпечення мають регулярно здійснювати поточний моніторинг управління інформаційною політикою, а також готувати й надавати змістовні рекомендації та пропозиції для покращення її якості [7].

Слід зазначити, що сьогоdnішній стан інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади характеризується наявністю проблем, пов'язаних із браком компетентних спеціалістів-експертів та належної методологічної бази для результативного провадження аналітичних досліджень. Значною перешкодою у функціонуванні аналітичних служб залишаються також автономність їх роботи відповідно до оперативних чи постійних запитів користувачів, брак скоординованості зусиль у процесі спільного створення й використання актуальної джерельної бази для інформаційно-аналітичного обслуговування органів державного управління. Отже, надалі одним із важливих завдань є усунення факторів, які ускладнюють процес накопичення, систематизації та формування баз даних опрацьованих інформаційних запитів.

Список використаних джерел

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ, 2014. 417 с.
2. Горовий В.М. Роль інформаційно-аналітичних служб у поширенні наукових знань. URL: http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/4text/4_18.htm/
3. Гранчак Т.Ю. Бібліотека у інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект: монографія. Київ, 2014. 184 с.
4. Дяченко Н.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_14
5. Закіров М.Б. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) // Українська бібліотечна енциклопедія. 2018. URL: <https://bit.ly/3haYlsX>.
6. Мандзюк О.А. Інформаційно-аналітичні служби, центри аналітичних досліджень як суб'єкти аналітичної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Т.1. Вип. 48. С. 164-170.
7. Пугач А.О. Сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної виконавчої влади в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_8_6.
8. Федотова О.О. Інформаційно-аналітична діяльність українського центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова // Інформологічні, документознавчі, бібліотекознавчі та архівознавчі студії в сучасному світі: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 27 жовтня 2022 р.). Київ: МДУ, 2022. С. 204-210.

Social networks in Ukrainian politics during wartime

Viktoriia Kuzmenko

National Aviation University, Kyiv

<https://orcid.org/0009-0003-2309-0694>

Abstract. *This research examines the role of social networks in Ukrainian politics during wartime. It analyzes the growing importance of opinions from social media, particularly those of military experts and bloggers, as valuable sources of information for the public. The study uses the blogs of opinion leaders Oleksiy Arestovych and Oleg Zhdanov on Telegram and YouTube as case studies. Through content and semantic analysis, it explores how these experts interpret military events, shape the information agenda, and influence public discourse. The findings highlight the increasing trust in independent experts on social media and the need for a more mature information policy from the Ukrainian expert community to better reflect socially significant issues and assume responsibility in the public political discourse.*

Keywords: *media discourse, social networks, blogging, opinion leaders, wartime.*

Introduction. Media discourse is currently acquiring a distinctly public character. Public reflection and articulation of socio-political issues is now undertaken in the mass media with the active involvement of such a communication channel as social networks. Today, social networks are not only channels of communication but also subjects of discourse responsible for combining communicative links between other participants.

Politicians, citizens and the media are feeling an increasing need to bring media discourse closer to consumer demands. This problem is solved by its expansion through content from social networks and its direct creators - micro-bloggers. Social network bloggers play various roles - newsmakers, commentators, analysts, clarifying meanings and evaluating current events and phenomena that influence the information agenda. Social network users who are involved in public discourse also expand the authorial corps of the media.

In conditions of martial law, the role of opinions from social networks becomes even more important, since now the most valuable are those who can explain the nature of certain decisions that are crucial for the country to society in an accessible way. Therefore, the research topic is relevant.

Materials and methods. The research material was the blogs of Ukrainian opinion leaders (Oleksiy Arestovych, Oleg Zhdanov) on social networks (Telegram, Youtube) as an example of setting the agenda in the Ukrainian political media space during wartime. The key methods in carrying out the proposed study were those related to content and ideological-semantic analysis of texts published on social networks.

Results. The popularity of social networks as a source of information in the context of a full-scale invasion has increased significantly. The emergence of this trend is caused, on the one hand, by the prompt provision of information in certain social network communities, which exceeds the speed of its publication in official sources, and on the other hand, it should be noted that there is a low level of trust in official sources of information caused by the distrust of power structures that provide this information, rooted in the minds of ordinary citizens.

At the same time, trust in the opinion of experts who are considered independent experts is growing, and they most often publish their own thoughts on social networks, thereby distancing themselves from official information channels. This can be explained by the fact that in expert statements posted on social networks, reality is comprehended from the perspective of a real person: (albeit subjective) structuring is carried out, a set of certain value attitudes is designated, which greatly facilitates the process of assimilating information [2].

In Ukraine, there is a borrowing of institutional forms of organization and self-organization of the expert community on social networks - in particular, through author pages on Facebook and X, channels on Telegram and Youtube. At the same time, in the process of adapting Western models to Ukrainian conditions, due to political, economic, and social differences in systems, there is a reduction in some functional characteristics of experts.

The opinion of military experts, reviewers, and bloggers is currently a fairly relevant source of information about the course of hostilities for the average Ukrainian. During the full-scale invasion, a group of experts emerged who most often appear in the media and receive maximum trust from the social media audience. Let's consider the most successful expert cases.

Analyst and expert Oleksiy Arestovych gained maximum popularity in the first days of Russia's full-scale invasion when, as a freelance employee of the Office of the President, he delivered daily reports. It was around then that the activity of the opinion leader on social networks - Youtube [1] and Telegram [5] - also grew. Arestovych's calm, measured manner of speaking helped him win over the audience, which at the time needed exactly such optimistic and emotionless rhetoric.

Quite well-known in recent years as an expert and analyst is Oleg Zhdanov - a military man, a reserve colonel of the Armed Forces of Ukraine. Starting in 2016, he actively appeared on television, gave interviews and comments, and was published in the Ukrainian and foreign press.

After the start of the Russian invasion, the former career military man is actively developing his Youtube channel. Currently, his audience is over 940 thousand subscribers [3].

The role of expert opinion in media materials is quite important both from the point of view of journalism and from the point of view of the logic of obtaining information. Firstly, the presence of expert opinion support in interpreting military

events is one of the criteria by which (after the presence of a source of information) information can be additionally determined to be true. Secondly, in this way, aspects that the recipient or the journalist may not know can be supplemented and explained. And also, expert opinion may be necessary in case the media worker has several versions of explanations of a certain event or several opponents with different points of view. In order to understand which of the options is more similar to the truth and find an answer to the question, the journalist turns to an expert [4].

Attention should also be paid to the mechanisms of argumentation with the involvement of expert opinions from social networks in modern Ukrainian media. It should be noted that in the conditions of martial law, experts take an active part in public life and have a strong influence on public opinion. They most often express operational reactions to current events in the space of social networks. The role of experts in media discourse is largely determined by basic democratic principles - political pluralism, a free competitive economy, and an active civil society [4].

Conclusions. Thus, during the period of full-scale invasion, Ukrainian users of social networks quickly mastered various forms of interaction with politicians, the media, and society. By participating in media discourse, each of its subjects forms one of the discursive functions: politicians are engaged in the reproduction, representation and legitimation of power; society - in articulating its own problems and interests, the media are responsible for communication, differentiation, control and emotional dominance, experts operating on social networks - for comprehension, identification and orientation. However, the immaturity and fragmentation of the information policy of the Ukrainian expert community on social networks as a union of professionals is obvious, manifested in insufficient reflection on socially significant problems and a poor awareness of responsibility for their own positions in public political discourse.

References

1. Aleksey Arestovich // Youtube. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCjWy2g76QZf7QLEwx4cB46g> (last accessed: 02.04.2024).
2. Vaskivska O.Ye. Functioning of Social Networks in Martial Law Conditions. Modern Trends in the Development of Higher Education and Academic Partnership in Martial Law Conditions: Collection of Materials of the XXVIII International Scientific and Practical Conference (March 16-17, 2023). Kyiv: KyMU, 2023. Vol. 2. P. 44–47.
3. Oleg Zhdanov // Youtube. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC111NXIcDs0VGfyre6EiPmA> (last accessed: 15.04.2024).
4. Kovalska L.A. Social Networks as a Weapon and Instrument of Influence in an Information War. Bulletin of the Student Scientific Society of Vasyl Stus Donetsk National University. Issue 13. Vol. 1. Vinnytsia: Vasyl Stus Donetsk National University, 2021. P. 235–239.
5. Arestovich Official // Telegram. URL: https://t.me/O_Arestovich_official (last accessed: 05.04.2024).

Pedagogical Sciences

The use of aesthetic means in the patriotic education of preschool children

Diana Denysenko

T. H. Shevchenko National University

"Chernihiv Colehium", Chernihiv

<https://orcid.org/0009-0005-3300-7254>

Abstract. *In the field of preschool education, the formation of patriotism is achieved through the use of aesthetic means, such as art, music and literature. These methods facilitate the development of love and pride for one's country by studying its culture and history. Music, fine arts, literature and nature foster national self-awareness and moral values, promoting an emotional response to the beauty of the native land.*

Keywords: *patriotic education, preschoolers, aesthetic means, educational process, national values.*

Використання естетичних засобів у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку

Діана Денисенко

Національний університет "Чернігівський

колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

<https://orcid.org/0009-0005-3300-7254>

Анотація. *У дошкільному вихованні патріотизм формується через естетичні засоби, такі як мистецтво, музика, література. Ці засоби допомагають дітям розвивати любов та гордість за свою країну, вивчаючи її культуру та історію. Музика, образотворче мистецтво, література та природа виховують національну самосвідомість та моральні цінності, сприяючи емоційному відгуку на красу рідного краю.*

Ключові слова: *патріотичне виховання, дошкільники, естетичні засоби, виховний процес, національні цінності.*

Значну роль у формуванні патріотичних цінностей та національної самосвідомості у дітей можуть відігравати й естетичні засоби [1]. Знайомлячи дітей з різними формами мистецтва та літератури, які представляють традиції, символи та історію їхньої країни, вони можуть розвинути почуття приналежності до своєї нації. Це може сприяти формуванню у дитини патріотичних цінностей, таких як повага до конституції своєї країни, законів, національних символів [2, с. 96]. Крім

того, діти можуть розвинути почуття національної ідентичності, що допоможе їм зрозуміти своє місце в суспільстві та відповідальність перед своєю країною.

Використання естетичних засобів також може підвищити мотивацію дітей до пізнання історії та культури своєї країни [3, с. 62]. Знайомлячи дітей з різними формами мистецтва та літератури, такими як народні казки, пісні та танці, які представляють традиції їхньої країни, вони можуть розвинути інтерес до вивчення історії та культури своєї країни. Це може сприяти розвитку навичок критичного мислення дитини та її здатності розуміти навколишній світ. Крім того, це може допомогти дітям розвинути почуття вдячності за історію та культуру своєї країни, що може сприяти загальному почуттю гордості та любові до своєї країни [4]. Підсумовуючи, слід зазначити, що використання естетичних засобів відіграє важливу роль у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку. Це сприяє розвитку у дитини почуття прекрасного, любові до рідного краю, формуванню патріотичних цінностей та національної самосвідомості [1]. Знайомлячи дітей з різними формами мистецтва та літератури, які представляють традиції, історію та культуру їхньої країни, вони можуть розвинути почуття вдячності за унікальність і красу своєї країни. Крім того, це може підвищити їхню мотивацію дізнатися більше про історію та культуру своєї країни, що може сприяти загальному почуттю гордості та любові до своєї країни [5].

Ефективним засобом патріотичного виховання дошкільників може бути використання національної символіки та традицій в оздобленні приміщень. Діти, які бачать у своєму дитячому садку національні символи та традиції, вчаться поважати свою культуру та самобутність. Крім того, це може стати стимулом для подальшого вивчення вітчизняної історії та культури. Особливо важливим є використання національних символів і традицій у святковому декорі, що допоможе дітям зрозуміти сенс відзначення національних свят [6, с. 380].

Ознайомлення з народними піснями і танцями також може бути ефективним засобом патріотичного виховання дошкільників [7, с. 94]. Народна музика та танці є важливою частиною культури кожної нації, і знайомство з ними може допомогти дітям зрозуміти та поважати свою культуру та самобутність. Крім того, музика і танці можуть сприяти розвитку у дітей моторики, координації та ритму. Особливо важливо використовувати у святкових заходах народні пісні і танці, що допоможе дітям зрозуміти і відчути національну гордість.

Ще одним ефективним засобом патріотичного виховання дошкільників є виготовлення народних поробок та малюнків на тему патріотизму [8]. Діти, які створюють народні ремесла та малюнки, вчаться поважати свою культуру та

самобутність, розвивають творчі здібності та уяву. Крім того, це може стати стимулом для подальшого вивчення вітчизняної історії та культури. Особливо важливо використовувати у святкових заходах народні ремесла та малюнки, що допоможе дітям відчувати національну гордість і патріотизм. Загалом використання естетичних засобів у патріотичному вихованні дошкільників може бути дуже ефективним. Використання національної символіки та традицій в оздобленні приміщень.

Підсумовуючи, слід зазначити, що використання естетичних засобів відіграє вирішальну роль у патріотичному вихованні дошкільників. Знайомлячи дітей з національними символами, традиціями та мистецтвом, вихователі можуть сприяти розвитку почуття краси та любові до своєї країни. Крім того, естетичні засоби можуть допомогти прищепити дітям патріотичні цінності та почуття національної ідентичності, що може спонукати їх більше вивчати історію та культуру своєї країни. Тому для виховання у дітей молодшого віку почуття патріотизму вкрай необхідно включати у виховний процес естетичні засоби.

Список використаних джерел

1. Акулова О. В. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Київ : Видавництво "Наука", 2018. 224 с.
2. Єпіхіна М. А., Курило Н. О. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2017. Вип. 1 (40). С. 96–99.
3. Іроденко Л. М. Роль літератури у формуванні духовної культури української нації як основи виховання молоді в сучасних умовах. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 7. С. 62–63.
4. Шкрєбтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с.
5. Кленов А. С. Я пізнаю світ: Дитяча енциклопедія. Київ, 2009. 864 с.
6. Олексюк О., Заволока С. Формування любові до рідного міста у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4. С. 380–385.
7. Трифонова О. С. Національно-патріотичне виховання старших дошкільників засобами українського фольклору. *Проблеми освіти: науковий збірник*. Київ, 2012. Вип. 72. С. 94–98.
8. Суржанська В. А. Розвиваємо творчі можливості. Харків : Вид. група "Основа", 2007. 112 с.

UDC 37.016:57]004.8

AI tools to help biology teachers

Victoria Gniezdilova

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

<https://orcid.org/0000-0002-3340-5747>

Veronika Sulim

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

Abstract. *The authors provide a brief summary of tools with built-in artificial intelligence and the possibilities of their use. AI technologies enable the implementation of personalised and integrated learning, assist in knowledge assessment and provide feedback. Analysing the work of neural networks, it was found that they can track a child's progress and promote the development of critical thinking. Artificial intelligence can also serve as a personal assistant to teachers in preparing for or during a lesson.*

Keywords: *artificial intelligence, learning activity, neural networks, tool analysis.*

Інструменти ШІ на допомогу вчителю біології

Вікторія Гнєзділова

Прикарпатський національний університет

ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

<https://orcid.org/0000-0002-3340-5747>

Вероніка Сулім

Прикарпатський національний університет

ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

Анотація. *Авторами подано короткий аналіз інструментів з вбудованим штучним інтелектом та можливості їх використання в ЗЗСО. Технології ШІ забезпечують впровадження персоналізованого та інтегрованого навчання, допомагають в оцінюванні знань та забезпечують зворотній зв'язок. Аналізуючи роботу нейронних мереж виявлено їх здатність відстежувати успішність дитини, сприяти розвитку критичного мислення. Штучний інтелект також може слугувати персональним асистентом вчителя при підготовці чи під час проведення уроку.*

Ключові слова: *штучний інтелект, навчальна діяльність, нейромережі, аналіз інструментів.*

Штучний інтелект – новітня технологія, основана на людському інтелекті, яка дозволяє комп'ютерним мережам виконувати різноманітні завдання. Для цього система використовує складні алгоритми для імітації людського мислення. Виділяють кілька властивостей ШІ:

Навчання та креативність: збирає та аналізує дані, підбирає найоптимальніші варіанти вирішення питань, генерує новітні ідеї.

Сприйняття мови: розуміє людську мову за допомогою текстових чи голосових команд.

Сенсорне сприйняття: аналізує дані зі звуку та зображень [1, 3].

ШІ може бути корисним для вчителів, які виконують великий об'єм роботи, для прикладу оцінювання учнів або ж створення тестових завдань. З цими завданням з легкістю впорається штучний інтелект та дозволить вчителям мати більше вільного часу. Він допоможе вдосконалити та створити цікаві навчальні матеріали для покращення результатів в навчанні та забезпечить інформаційною грамотністю та обізнаністю. Нейромережі можуть створювати унікальні завдання, які врахують здібності кожного учня, забезпечуючи індивідуальний підхід у навчанні. А також дозволяють вчителю адаптувати урок до різноманітних стилів навчання.

Метою нашого дослідження було здійснення аналізу інструментів на основі штучного інтелекту (ШІ), які можна використовувати у роботі педагога.

Онлайн-сервіс Conker.AI – створює різноманітні тестування з унікальним типом запитань. Для створення завдань потрібно обрати текст з підручника чи конспекту, виділити його та вставити у текстове поле. За кілька хвилин програма створює питання відповідно до заданого тексту. Отриманий результат можна відредагувати. Однією з основних переваг Conker.ai є можливість використання української мови [6].

Додаток Taskade AI – провідним елементом є проект, його можна переглянути в кількох варіантах: віртуальна-дошка, ментальна карта, список тощо. Відкрите користування нотатками, календарем, є засоби комунікації зі зворотнім зв'язком та асистент сайту [11].

MagicSchool.ai. – програма, яка допоможе у плануванні уроків, оцінюванні, створенні групової роботи, а також підготувати індивідуальні навчальні плани. Вчителю потрібно вказати кількість учнів, час на виконання роботи і вже за лічені хвилини ви отримаєте готовий результат [8].

Quizgecko – платформа дозволяє створити вікторину з відповідями та різними типами завдань: вставити пропущене слово, знайти помилку або ж вибрати кілька чи одну правильну відповідь. Вкінці програма видає результат, згідно якого вчитель може проаналізувати ефективність засвоєння інформації учнями [9].

Revisely – програма, яка дозволяє створити флеш-карти, покращити свої професійні чи навчальні матеріали за допомогою ШІ. Інструмент може за лічені хвилини створити вікторину чи тестування. Найперше потрібно завантажити фото, текст чи документ з матеріалами, а система обробить отриману інформацію та видасть готовий результат [10].

ChatGPT – чат-бот зі штучним інтелектом, одна з популярних програм нашого сьогодення. В освіті її можна використовувати для генерації завдань та у якості асистента з планування уроків. Іноді чат може робити помилки, для цього потрібно перечитувати інформацію та обирати найбільш правдиву. При використанні даного застосунку важливо чітко формулювати завдання (промт) для ШІ [5].

Приклад згенерованої відповіді ChatGPT на запитання щодо створення структури та плану проведення уроку біології у 8 класі на тему: "Нейрогуморальна регуляція" (рис. 1, рис. 2).

ChatGPT 3.5 ▾

1. Вступ:
 - Пояснення теми уроку: "Нейрогуморальна регуляція".
 - Мета уроку: ознайомити учнів з основними аспектами нейрогуморальної регуляції та її впливом на організм людини.
2. Теоретична частина:
 - a. Визначення термінів "нейрогуморальна регуляція" та "нейромедіатори".
 - b. Огляд основних компонентів нейрогуморальної системи: головний мозок, гіпоталамус, гормональні залози (наприклад, гіпофіз, щитоподібна залоза, надниркові залози, підшлункова залоза тощо).
 - c. Пояснення ролі гормонів у нейрогуморальній регуляції: гормони впливають на функціонування органів та систем, регулюють метаболічні процеси, а також відповідають за емоційний стан і настрій людини.
 - d. Розгляд взаємодії між нейромедіаторами та гормонами в процесі регуляції організму.
3. Робота з текстом:
 - a. Перегляд та аналіз зображень та схем з книжки або інших джерел, що ілюструють процеси нейрогуморальної регуляції.

Рис. 1. План проведення уроку біології запропонований ChatGPT

ChatGPT 3.5 ▾

- a. Перегляд та аналіз зображень та схем з книжки або інших джерел, що ілюструють процеси нейрогуморальної регуляції.
 - b. Обговорення важливих аспектів, представлених на зображеннях, та їхнього значення для розуміння теми.
 - c. Порівняння інформації на зображеннях з теоретичним матеріалом для узагальнення знань учнів.
4. Заключна частина:
 - Підбиття підсумків уроку та підкреслення ключових понять.
 - Завдання для самостійного опрацювання та роздумів стосовно навченого матеріалу.
 - Запитання для обговорення та розвитку розуміння теми.
5. Оцінювання:
 - Проведення тестування або завдань для перевірки знань учнів з теми "Нейрогуморальна регуляція".
 - Заохочення учнів досліджувати додаткові матеріали та поглиблювати свої знання в цій області.

Рис. 2. Продовження плану проведення уроку біології запропонований ChatGPT

Український освітній онлайн-портал для вчителів "На Урок" пропонує ознайомитися з персональним помічником сучасного вчителя – це набір інноваційних інструментів на основі штучного інтелекту, який оптимізує щоденну роботу вчителя. З його допомогою можна створювати: флеш-карти, презентації, тести, чек-листи та багато іншого. Також з його допомогою вчителі мають змогу пройти курси з підвищення кваліфікації. Помічник розроблений спеціально для освітян України [4].

Gamma.app – створює презентації в один клік, для цього потрібно вказати тему та короткий опис, обрати макет та очікувати кілька хвилин на результат.

Зручність полягає в тому, що готову презентацію можна відредагувати відповідно до своїх потреб. Безкоштовна версія дозволяє створити 10 слайдів та при редагуванні додавати свої слайди [7].

Отже, ШІ це наше технологічне майбутнє, який проник у всі сфери нашого життя, слугує одним з помічників для реалізації та створення новітніх можливостей. Використання сучасних програм неабияк впливає на освітній процес, дає змогу оптимізувати більшість процесів та досягти поставлених цілей при організації навчальної діяльності. Проте, як і будь-який інструмент, штучний інтелект не є ідеальним і потребує вмілого користування та критичного мислення!

Зазначимо, що штучний інтелект не замінить вчителя повністю, проте може стати допоміжним інструментом для покращення якості навчання.

Список використаних джерел

1. Використання штучного інтелекту в професійній діяльності педагога. URL: <http://surl.li/sbwrl> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Вчитель та штучний інтелект – майбутнє освіти. URL: <https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/vchytel-shtuchnyy-intelekt-tse-maybutnye-osvity> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Штучний інтелект. Як він вплине на освіту. URL: https://lb.ua/blog/olena_vyshniakova/547626_ai_osvita_yak_shtuchniy_intelekt.html (дата звернення: 08.04.2024).
4. На урок. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення: 07.04.2024).
5. ChatGPT. URL: <https://openai.com/gpt-4> (дата звернення: 09.04.2024).
6. Conker.AI. URL: <https://www.conker.ai> (дата звернення: 07.04.2024).
7. Gamma.app. URL: <https://gamma.app> (дата звернення: 09.04.2024).
8. MagicSchool.ai. URL: <https://app.magicschool.ai> (дата звернення: 07.04.2024).
9. Quizgecko. URL: <https://quizgecko.com> (дата звернення: 06.04.2024).
10. Revisely. URL: <https://www.revisely.com> (дата звернення: 06.04.2024).
11. Taskade. URL: <https://www.taskade.com> (дата звернення: 06.04.2024).

UDC 355.233:796(477)

Theoretical basics of the formation of leadership qualities in future officers in high schools

Dmytro Honcharuk

National University of Defense of Ukraine, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-3664-3636>

Abstract. *The formation of new socio-economic, socio-cultural and political relations in the military society depends to a certain extent on the position of each serviceman, including the future officer, whether he considers himself the leader of his own life or under his own thoughts and actions. All this combines and requalifies positive changes in our society, where the main value is a person as an individual. This, in turn, requires modern education to provide systematic, innovative, socio-pedagogical support for the formation of leadership qualities of military personnel, which should be based on the democratic principles of tolerance and subject-subject interaction.*

Keywords: *leadership qualities, formation, officers, educational process.*

Теоретичні основи формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів у ВВНЗ

Дмитро Гончарук

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-3664-3636>

Анотація. *Формування нових соціально-економічних, соціально-культурних та політичних відносин у військовому суспільстві, певним чином залежить від того, яку позицію займає кожен військовослужбовець, у тому числі і майбутній офіцер, рахує себе лідером власного життя чи під власний іншим думкам та діям. Це все комбінує та перекваліфіковує позитивні зміни у нашому суспільстві, де головною цінністю є людина, як особистість. Це в свою чергу потребує від сучасної освіти системного, інноваційного, соціально-педагогічного забезпечення формування лідерських якостей військовослужбовців, яке повинно ґрунтуватись на демократичних принципах толерантності та суб'єкт-суб'єктної взаємодії.*

Ключові слова: *лідерські якості, формування, офіцери, навчально-виховний процес.*

Досвід російсько-української війни напряму впливає на формування лідерських якостей майбутніх офіцерів. Це включає розуміння важливості психологічної стійкості, здатності працювати в умовах високого стресу та невизначеності, а також здатності швидко адаптуватися до змінюваних обставин.

Актуальні наукові напрацювання проблеми лідерства дають змогу бачити, що лідером стає особистість із лідерськими якостями, яка здатна реалізувати їх у відповідних ситуаціях, але в науковій соціально-педагогічній літературі технології формування лідерських якостей особистості у виховному процесі

розглядають не багато науковців. Отже, оскільки існує об'єктивна потреба в лідерстві, проблема формування лідерських якостей військовослужбовців у виховному процесі є актуальною.

Лідерство військовослужбовця базується на авторитеті, але авторитет сам по собі не робить людину лідером. Це наголошує на тому, що лідерство виходить за межі формального авторитету та включає неформальний вплив, що заснований на довірі та повазі.

Для досягнення цих цілей, слід спрямовувати зусилля учасників навчально-виховного процесу в системі військової освіти на використання кращих світових та вітчизняних освітніх традицій. Їхня діяльність повинна ґрунтуватися на сучасних гуманних, контекстних і професійно орієнтованих педагогічних системах.

Лідерство розглядається як феномен внутрішньогрупового розвитку соціальної групи, що включає неофіційні відносини, взаємини та ставлення, домінування і підпорядкування осіб у ній. У військовому середовищі лідерство офіцера є інтегрованим виявом його професійно важливих і морально-психічних якостей, характерних для сучасного військового керівника. Офіцер може стати лідером у військовому підрозділі лише в тому випадку, якщо він чітко усвідомлює мету, поставлені завдання і може чітко визначати напрями, методи, способи та засоби їх виконання. Лідер офіцер має вищий статус від інших військовослужбовців у підрозділі, дотримується групових норм поведінки, бере на себе відповідальність за виконання групових завдань і виявляє вищий статус у складних ситуаціях.

Військове середовище визначається особливим характером взаємодії між людьми та унікальними особливостями лідерства, яке існує в цій сфері. Уточнені сутнісні характеристики лідерства у військовому середовищі розкривають його особливості та динаміку. Варто визначити, що будь-який лідер у військовому контексті має послідовників, висвітлюючи важливість не лише підлеглих, але й взаємодії в команді.

Подальший аналіз доводить, що лідерство військовослужбовця не обмежується лише формальним впливом, але включає і неформальний. Це свідчить про необхідність розуміння та використання обох видів впливу для ефективного управління та керівництва.

У сучасних умовах акцентується наступні аспекти військово-професійної діяльності майбутнього офіцера, такі як мотивація, прогнозування, визначення цілей, планування, організація, координація та комунікація. Ці функції не лише формують нестандартність та нешаблонність у прийнятті рішень, але й породжують інноваційність, що становить основу їх лідерської ролі у військовому підрозділі.

У підсумку, розуміння лідерства у військовому середовищі відображається як науковий виклик, що потребує подальших досліджень та вивчення. Відмінності між управлінням та лідерством, а також необхідність обидвох аспектів у військовому середовищі, визначають напрям для подальших наукових висловлювань та рефлексій у цій важливій галузі.

UDC 376-056.36:373

Individualization of the educational process students with special educational needs by means of innovative learning technologies

Olha Khomiak

*Academician Stepan Demianchuk International
University of Economics and Humanities, Rivne
<https://orcid.org/0000-0001-9573-9040>*

Tetiana Svydnyuk

*Academician Stepan Demianchuk International
University of Economics and Humanities, Rivne*

Kateryna Leskovets

*Academician Stepan Demianchuk International
University of Economics and Humanities, Rivne*

Abstract. *The article updates the problem of individualization of the educational process of elementary school students who need additional educational support in the context of inclusive education. It has been proven that innovative technologies can increase students interest in educational activities, provide for various forms of presentation and assimilation of program material, and have great educational, developmental and educational potential.*

Keywords: *younger schoolchildren with special educational needs, individualization of the educational process, innovative technologies.*

Індивідуалізація освітнього процесу учнів з особливими освітніми потребами засобами інноваційних технологій навчання

Ольга Хом'як

*ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне
<https://orcid.org/0000-0001-9573-9040>*

Тетяна Свидинюк

*ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне*

Катерина Лесковець

*ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне*

Анотація. *У статті актуалізовано проблему індивідуалізації освітнього процесу учнів молодшого шкільного віку, котрі потребують додаткової освітньої підтримки в умовах інклюзивної освіти. Доведено, що інноваційні технології дозволяють підвищити інтерес учнів до навчальної діяльності, передбачають різні форми подачі та засвоєння програмного матеріалу, мають великий освітній, розвитковий та виховний потенціал.*

Ключові слова: *молодші школярі з особливими освітніми потребами, індивідуалізація освітнього процесу, інноваційні технології.*

Головною ідеєю сучасної освіти є індивідуалізація навчання. Державний стандарт початкової освіти орієнтований на те, щоб забезпечити умови для індивідуального розвитку молодших школярів, зокрема учнів з особливими освітніми потребами [1].

Для успішної побудови індивідуальної освітньої траєкторії молодших школярів, слід забезпечити:

- індивідуалізацію процесу навчання шляхом реалізації індивідуальних освітніх планів для забезпечення самостійною роботою, але за підтримки педагогів;

- задоволення індивідуальних запитів молодших школярів, що передбачає реалізацію предметних галузей на поглибленому рівні, додаткові навчальні предмети, індивідуальні проєкти [2].

Для вирішення поставлених завдань потрібно дібрати технології навчання, орієнтовані на психологічні та інтелектуальні особливості учнів з ООП, враховуючи очікуваний результат від застосування інновації.

Л. Шелестова пропонує, з цією метою, застосувати технологію програмно-цільового управління пізнавальним процесом, стверджуючи, що вона допоможе в глибшому засвоєнні навчального матеріалу учнями з ООП. Суть технології зводиться до чіткішого дозування навчального матеріалу, його поопераційного покрокового пред'явлення та засвоєння, поопераційного покрокового контролю та оцінювання. Це зробить навчальний матеріал і методи роботи з ним максимально зрозумілими, доступними та відкритими, підвищить міцність засвоєння базових знань дітьми, а також закладе основи безперервності процесу пізнання. До програмно-цільового управління пізнавальним процесом належить розвивальне навчання, в основі якого лежить навчання: результатом навчання має бути розвиток [3]. Під розвитком розуміють послідовні, поступальні та безперервно позитивні зміни в розвитку дітей, а саме: фізіологічних, психологічних і духовних сил.

Включивши в урок проблемні питання, пошукові завдання, завдання на спостереження, опору на досвід учнів, розв'язання практичних завдань, виконання дослідницьких, проєктних завдань, можна досягти першого етапу перебудови дидактичної діяльності в роботі з молодшими школярами з ООП.

Наступний етап – зміна характеру пояснення нового матеріалу і перетворення його на проблемне, евристичне, стимулююче до пошуку. Далі відбувається залучення учнів до самоврядування та саморегуляції пізнавальних процесів на уроці та поза ним, самостійне виконання домашнього завдання. Намагання залучати учнів до постановки завдань уроку, контролю та самоконтролю, рефлексії пізнавальної діяльності, до оцінювання результатів. Учні починають усвідомлювати зміст навчального матеріалу, необхідність виділяти і заучувати головне, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки. Так сам процес оволодіння знаннями та вміннями певною мірою "стає об'єктом усвідомлення".

Якість та обсяг виконаної роботи оцінюється з точки зору суб'єктивних можливостей учня. Іншими словами, оцінка відображає персональний розвиток учня, його поступ в навчальній діяльності. Якщо учень працює на межі своїх можливостей, він заслуговує на вищу оцінку, навіть якщо з погляду можливостей іншої дитини, це дуже посередній результат.

Успішно впроваджується програмоване навчання, як вид самостійної роботи учнів зі спеціально підібраним навчальним матеріалом. Матеріал, що вивчається, розбивається на дрібні, легко засвоювані частини, які послідовно надаються для засвоєння. Після вивчення кожної частини відбувається перевірка ступеня засвоєння. "Крок" навчання – пред'явлення, засвоєння, перевірка.

Варто зазначити, що програмоване навчання має як переваги, так і недоліки. Переваги: дрібні частини засвоюються безпомилково, що дає високі результати; темп засвоєння обирається учнем. Недоліки: не кожен матеріал піддається покроковому опрацюванню; обмежується розумовий розвиток учня репродуктивними операціями; виникає дефіцит спілкування та емоцій у навчанні.

Головною перевагою програмованого навчання є те, що учень не може під час вивчення навчального матеріалу зробити наступного кроку, якщо він не засвоїв попереднього матеріалу. Це дуже важливий елемент для роботи з учнями, які мають значні труднощі під час сприйняття, бо для засвоєння наступного матеріалу в дитини має бути опора на попередній пройдений матеріал.

Добре організована індивідуальна робота з молодшими школярами може розглядатися як навчання з елементами програмування, оскільки при цьому програмується весь шлях пізнавальної діяльності учня, коли на кожному кроці навчання учень має в своєму розпорядженні засоби постійного контролю над знаннями і розвитком.

Однією з технологій навчання, застосування якої викликає непідробний інтерес молодших школярів з ООП, є урок арт-технологій. Уроки з використанням художніх засобів пробуджують уяву учнів, розвивають і коригують образне мислення, розширюють кругозір, формують мобільність особистості. Організувати такий урок можна по-різному:

- урок будується на одному виді мистецтва і дія відбувається спільно з дитиною;
- на уроці застосовуються окремі елементи мистецтв як засоби діяльності самого вчителя;
- на уроці використовуються окремі елементи різних жанрів і видів мистецтв, як спосіб організації пізнавальної діяльності.

Найцікавішими уроками для молодших школярів з ООП є уроки предметного малювання. На таких уроках діти "малюють" свій настрій, емоційний відгук на найрізноманітніші питання досліджуваного матеріалу (наприклад зображають: наслідки землетрусів, враження від віртуальної подорожі до іншої країни, під час вивчення "Я досліджую світ"; відгук на почутий музичний твір чи побачений пейзаж на уроці мистецтва.. Це уявне малювання.

Окрім уявного малювання варто використовувати і реальне малювання; ілюстрацій до підручника, теми; створення логотипів до видів діяльності, зокрема й на конкретному уроці; вигадування символів і атрибутів до подій; рольове малювання із заплученими очима, малювання з букв, слів, цифр тощо.

Ефективним є використання під час індивідуалізації освітнього процесу молодших школярів з ООП різновиду театралізованого уроку – уроку-психодрами. З метою аналізу і корекції поведінкових проявів у навчальному процесі, розігруються з дітьми сценки з їхнього життя. Наприклад про те, як вони готують домашні завдання, пишуть твори, проводять вільний час. На таких уроках у школярів виникає критичне самопізнання, корекція особистого досвіду та поведінки. Це своєрідна психотерапія.

Також доцільно організувати ляльковий театр. Сховавшись за ширму, дитина говорить від імені ляльки. Закрившись маскою, учень отримує унікальну можливість виразити своє "Я" через "інше обличчя", а глядачам відкриваються нові сторони особистісних якостей дітей.

Цінною є ще одна форма театралізованого уроку – заочні подорожі. На таких уроках здійснюється мандрівка з учнями молодшого шкільного віку з ООП (заочно) в інші часи, країни, міста, місцевості, просто до інших людей і навіть на інші планети. Звісно, це потребує попередньої підготовки: плану маршруту; вивчення народу, країни тощо; карти мандрівки; вибору способу пересування; теми спілкування. Урок-мандрівка проводиться, зазвичай, на уроках узагальнення чи поглиблення знань.

Отже, інноваційні технології дозволяють підвищити інтерес учнів до навчальної діяльності, передбачають різні форми подачі та засвоєння програмного матеріалу, мають великий освітній, розвиваючий та виховний потенціал.

Для успішного впровадження принципу індивідуалізації в початковій школі необхідно однаковою мірою приділити увагу всім складовим: розробці різноманітних навчальних програм, зміні форм навчальної роботи, професійному розвитку вчителів для реалізації з учнями їхнього індивідуального плану навчання, навчальному середовищу, насиченому сучасними комп'ютерними технологіями.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п>.
2. Цалко Т. Р., Невмержицька С. М. Особливості побудови індивідуальної траєкторії навчання в умовах воєнного стану. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації" : тези доповідей, м. Київ, 7 жовтня 2022 року. Київ : КНУТД, 2022. С. 114-115.
3. Шелестова Л. В. Індивідуалізація навчання: аналіз трактовок понять. Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. 2022. P. 268-271.

UDC 37.091.113:005.963]:37.014

Formation of the internal system of education quality assurance of the educational institution as a collective process

Vadym Luniachek

V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

<https://orcid.org/0000-0002-4412-7068>

Abstract. The paper presents the results of a survey of teaching staff of Merefiyansk Lyceum of Kharkiv region, which reflect the degree of their participation in the creation of the internal system of ensuring the quality of education of the institution where they work. The presented results are part of the research of the "Professional Development" project.

Keywords: academic integrity, professional burnout, formative assessment, quality of education.

Формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладу освіти як колективний процес

Вадим Луначек

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

<https://orcid.org/0000-0002-4412-7068>

Анотація. У роботі представлено результати опитування педагогічних працівників Мереф'янського ліцею Харківської області, які відображують ступень їх участі в створенні внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладу, де вони працюють. Наведені результати є складовою досліджень проекту "Professional Development".

Ключові слова: академічна доброчесність, професійне вигорання, формувальне оцінювання, якість освіти.

Створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти (ВСЗЯО) в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) обумовлено нагальною потребою часу та регламентовано ст.41 Закону України "Про освіту". Цьому питанню присвячено сьогодні значну кількість публікацій. Разом із тим, зазначені матеріали розглядають переважно загальні теоретичні і практичні підходи до створення ВСЗЯО. Прогалиною у науковому полі досліджень за цією тематикою є невелика кількість напрацювань, що аналізують цю роботу в межах діяльності конкретного педагогічного колективу. Виходячи з цього нами було проведено таке дослідження на прикладі Мереф'янського ліцею Харківської області, що є складовою досліджень проекту "Professional Development" (profdevelopment.com.ua).

Проведене опитування охопило всіх членів педагогічного колективу. Зауважимо, що на відповіді вчителів значною мірою вплинула військово-політична ситуація в країні.

Так, на питання; "Чи брали Ви участь у створення Положення про внутрішню систему оцінювання якості освіти Вашого закладу?" позитивно відповіли тільки 64,3% респондентів. Аналогічним є показник тих, хто брав участь у створенні Положення ліцею про академічну доброчесність. Тобто третина опитаних залишились поза важливими для розвитку закладу освіти процесами.

Важливим аспектом ВСЗЯО в ЗЗСО є створення системи оцінювання навчальних досягнень учнів. Результати опитування показали, що певне відношення до цього мали тільки 50% членів педагогічного колективу. Зокрема на пропозицію провести самооцінку власної професійної компетентності у сфері формувального оцінювання було отримано такі результати (табл.1).

Таблиця 1. Самооцінка ступеню сформованості професійної компетентності з формувального оцінювання педагогічними працівниками Мерэф'янського ліцею Харківської області, %.

1	2	3	4	5
7,1	14,3	28,6	42,9	7,1

Наведені результати свідчать, що частина педагогічного колективу ліцею потребує допомоги щодо поліпшення відповідної професійної компетентності.

Відповіді отриманні на питання "що потрібно удосконалити в освітньому процесі Вашого закладу освіти?" свідчать про недостатню увагу саме до питань забезпечення якості освіти. Кількість респондентів, що вважають ці питання актуальними не перевищувала 10%. Деякі з вчителів взагалі не змогли відповісти на поставлене питання, інші віддавали перевагу організаційній складовій.

Відповіді на питання пов'язані з виховною роботою мали загальний характер. На жаль жоден з вчителів не наголосив на поліпшенні роботи з національно-патріотичного виховання в умовах війни. Важливим аспектом цієї діяльності багато педагогічних працівників вважало поліпшення учнівського самоврядування при цьому вказуючи на те, що це необхідно зробити після закінчення війни.

Досить абстрактними були відповіді стосовно подальшого власного професійного розвитку. Як правило, всі вони були висловлені для ситуації, що наступить після війни. На період воєнного стану вчителі не висловили конкретних побажань, що пояснювали знаходженням у стресовій ситуації. Відповіді щодо їх професійного вигорання наведені у табл.2. (1 - зі мною все нормально, 5 - сил немає ні на що). Наведені результати свідчать, що частина педагогічних працівників потребує психологічної допомоги.

Таблиця 2. Самооцінка ступеня професійного вигорання педагогічних працівників Мереш'янського ліцею Харківської області, %.

1	2	3	4	5
35,7	28,6	28,6	7,1	0

Виходячи із викладеного вище наголосимо, що в умовах воєнного стану темпи роботи щодо надання якісних освітніх послуг уповільнились, що пов'язано зі складним психологічним станом багатьох вчителів, які втратили інтерес до своєї роботи знаходячись в умовах постійного стресу. У відповідях респондентів простежується апатія, що опосередковано впливає на результати освітнього процесу і є дуже тривожною тенденцією. Ми звертали на це увагу у наших попередніх роботах [1, 2]. Слід також наголосити, що думки наведені у цій роботі базуються на опитуванні вчителів, що працюють у прифронтівій Харківській області і не є репрезентативною для закладів освіти розташованих у центральних і західних регіонах України.

Список використаних джерел

1. Луначек В. Е. Освітній процес у закладах загальної середньої освіти в період війни. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору* : матеріали VIII Науково-практичної конференції, присвяченої Дню науки та пам'яті доктора педагогічних наук, професора Павла Андрійовича Ярмоленка (27 травня 2022 р). Харків : ХДАФК, 2022. С. 5–6.

2. Luniachek V., Ignatenko L. Transformation processes in secondary educational institutions at the time of the war (illustrated by the case of Kharkiv, Ukraine). *Modern science: innovations and prospects : the 9th International scientific and practical conference* (2022, May 29–31). Stockholm : SSPG Publish, 2022. P. 352–356.

Effective planning of a practical foreign language lesson for IT students

Liudmyla Lazorenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-0067-7471>

Abstract. *The article discusses the necessity of planning ESP classes in higher education institutions, summarizes the theoretical and practical experience of modern researchers in this field, highlights the problems associated with the stage of setting and formulating class objectives, provides ways to effectively solve them, proves the necessity and advantages of creating a plan for ESP class based on a student-centered approach to learning. The article determines that learning is a complex, integrated human activity that contains four general components (Knowledge of the subject; Determination of the purpose and nature of the educational process; Interaction with students (practical classes, lectures, discussions, project work, etc.); Managing the learning process). How well these tasks are performed has a direct impact on the quality of the learning experience that students receive. The problem of curriculum development and management is the responsibility of the teacher, and first of all, it is necessary to determine which of the two general approaches to curriculum development the teacher will follow: content-oriented (identifying the necessary topics); systematic, learning-oriented (essentially, first decide what students should learn and then figure out the most effective methods). The article proves, that effective lesson planning is the foundation of effective teaching. The plan is a guide for the teacher on where to go and how to get there. It is explained that defining specific learning objectives will help you determine what types of learning activities you will use in the classroom, and these activities will determine how you will check whether the learning objectives have been met. Clear elements that a teacher should fulfill in the classroom are proposed: (1) engage (to interest students); (2) study: the study element can be a focus on any aspect of the language, such as grammar or vocabulary and pronunciation, on a new topic. The study stage can also include an extension of previously taught material); (3) activate (activate the knowledge and skills acquired during the previous stages of learning). Engage, explore, explain, develop, and evaluate. This model allows the teacher to create holistic and interesting lessons that consistently move from one stage to the next.*

Keywords: *planning, IT students, ESP, learning objectives.*

There are two main reasons for the need to plan classes in a higher education institution. First, education is the means by which a society preserves and improves its identity, its future value system and way of life, its knowledge, skills and attitudes, i.e. its cultural fund. Secondly, the education system accounts for a large share of the country's educated workforce and a significant portion of public spending. The education system, its goals and means are determined by these things. Thus, there is a need for planning. The plan describes how the goals will be achieved with the

available resources. Effective planning saves time, effort, and money; it is a fundamental part of successful educational activities and a vital step in the learning process. Modern educational planning has gained the status of a logical, systematic and scientific process.

Planning in the context of education involves the process of setting goals and determining the means to achieve them. It involves deciding in advance what to teach, how to teach it, when to teach it, who to teach it to, and how to assess the work done.

Planning is the beginning of the teaching and learning process; before a teacher walks into a classroom or starts a video conference to deliver a lesson, they plan for it.

Planning equally provides the best means of realizing the long-term goal of the higher education institution in the context of training highly qualified personnel who will meet the needs of society in the labor market. Planning also provides direction and purpose to learning, facilitates the monitoring of curriculum implementation, and improves teaching and learning by setting standards to which teachers must adhere.

With lesson planning, the interaction between teaching and learning has a valuable and productive impact. Conversely, a lack of planning leads to a wasteful and unproductive classroom. Movement permeates education at all levels and in all subject areas (Egbe, 2008).

The ability to plan a practical EFL lesson is one of the key skills that higher education teachers should have. It allows them to envision what is going to happen in the classroom and make the right choices based on this imagined experience. Planning also aims to anticipate how to best fit a 2-hour lesson into a 100+ hour course, and to choose the optimal tasks where a 15-minute activity will work best. Usually, future teachers are taught to focus on the detailed planning of a 45–90-minute lesson and do not pay much attention to how to "fit" one lesson into the overall course.

Obviously, most teachers plan lessons to feel more confident during the actual class. If we know what we are trying to achieve, we spend more time working with students rather than worrying about the next step.

The purpose of planning is also to present the learning activities in a systematic, sequential and logical way to help students understand, learn and practice the knowledge and skills that will develop their ESP skills.

When it comes to planning the whole scheme of work, it is important to balance the different stages of work throughout the course. We also need to outline the amount of grammar and vocabulary we are going to teach throughout the year and plan a rough timeline for when we are going to cover these concepts. At the beginning of the course, we need to sit down and think about what we are going to cover in the course and how. These two concepts go hand in hand; we can decide "what " to teach once we know

"how" we want to teach it, and this will depend on the language level of the students we have in front of us.

Even if we have a certain textbook, we still need to make decisions about what is really important to cover. The difficulty of teaching a foreign language to IT students is that today there is no textbook in the world that fully meets the teaching objectives. This is primarily due to the rapidly developing IT industry, with new terms and programming languages appearing almost every week. Even the teaching aids that we create for our students quickly become outdated, and we have to correct certain information every year. Another difficulty is that students come to the first year with different levels of general language training, from elementary to upper-intermediate. Thus, we have to use a student-centered approach to teaching to ensure that IT students master the skills of a professionally oriented foreign language.

The lesson plan is the foundation. If you imagine that a class is a journey, then a lesson plan is a map. It shows you where you start, where you end, and the path you need to take.

One of the most important reasons for planning is that the teacher needs to define the objectives of the lesson. The teacher needs to be aware of what he or she wants students to be able to do at the end of the lesson that they were unable to do before. The creation of a lesson plan is based on certain educational, training, and practical goals. Obviously, defining the learning objectives of a lesson is one of the main issues that determines the methodological organization of the lesson, the choice of its forms, methods, teaching aids, and control. In this sense, educational goals are a system-forming factor, because, reflecting the final required results of students' achievements, they clearly determine the principles of building a training system in all its main parameters.

Learning objectives are a consideration of the real goals of the lesson:

- What do students already know?
- What do students need to know?
- What did you do with students in the previous stage?
- How well does the group work together?
- How motivated are the students?

Here are a few more reasons that prove the importance of planning:

- the teacher has the opportunity to anticipate problems and think about ways to solve them in advance;
- prepare the material in such a way that the lesson is balanced and appropriate to the level of the group (differentiation, student-centered approach);
- gives confidence.

In our opinion, planning is a good practice and a sign of a teacher's professionalism.

Prioritizing the development of active cognitive activity of the student, one of the main factors in the development of modern professional training is the methodological training of the teacher, which involves, first of all, mastering the ability to define learning objectives, differentiated according to certain levels of professional training or levels of mastery. The learning objectives are crucial in creating a lesson plan, and thus can be used to determine the content, form of the lesson, and effective teaching methods.

A lesson plan is an outline that the teacher uses to outline the main stages of work, which take on a specific meaning as the plan is developed and detailed. By allocating time to perform different types of tasks, the teacher determines the timing for achieving the goals. A learning goal is a certain direction of movement towards achieving a better result by applying learning methods and tools. If we consider the awareness of the planning process in a broad sense, it is a roadmap that takes a significant place in the formation of professional methodological competence of the teacher. When planning the learning process, it is important to understand what skills need to be developed or honed to mastery in order to cope with work or reach a new professional level. When building a training plan, you need to start from your goals. Imagine what you want to achieve.

That is why we consider the development of a lesson plan to be an urgent problem today that deserves a comprehensive study.

References

1. Newble, D. and Cannon, R. (1995). *A Handbook for Teachers in Universities and Colleges*, third edition. London: Kogan Page Limited.
2. Ambrose, S., Bridges, M., Lovett, M., DiPietro, M., & Norman, M. (2010). *How learning works: 7 research-based principles for smart teaching*. San Francisco, CA: Jossey Bass.
3. Bonwell, C.C. & Eison, J.A. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. ASHE-ERIC Higher Education Report Washington, D.C.: George Washington University.
4. Fink, D.L. (2003). *Creating Significant Learning Experiences: An Integrated Approach to Designing College Courses*. San Francisco: Jossey-Bass.
5. Michaelsen, L.K., Knight, A.B., & Fink, L.D. (2002). *Team-Based Learning: A Transformative Use of Small Groups for Large and Small Classes*. Westport, Conn: Bergin & Garvey.
6. Gagne, R.M., Wager, W.W., Golas, K.C., and Keller, J.M. (2004). *Principles of Instructional Design*, 5th Edition.
7. Callum Robertson & Richard Acklam. 2000. *Action Plan for Teachers: A Guide to Teaching English*. British Broadcasting Company: London.

Directions of education reform in Great Britain

Larysa Martynenko

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

<https://orcid.org/0009-0004-1771-8534>

Abstract. *The directions of reforming the education system in Great Britain at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries are analyzed. In particular: content of education, teaching methods, control of students' knowledge. It is noted that special attention is paid to the problem of establishing educational content standards for schools in Great Britain. The process of creating a unified structure of the curriculum of British education has been studied.*

Key words: *reformation, modernization of the school, the content of education.*

Напрями реформування освіти у Великій Британії

Лариса Мартиненко

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, м. Житомир

<https://orcid.org/0009-0004-1771-8534>

Анотація. *Проаналізовано напрями реформування системи освіти у Великій Британії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., зокрема: зміст освіти, методи навчання, контроль знань учнів. Зазначено, що особлива увага приділяється проблемі становлення стандартів змісту освіти для шкіл Великої Британії. Досліджено процес створення єдиної структури навчального плану британської освіти.*

Ключові слова: *реформування, модернізація школи, зміст освіти.*

Звернення до досвіду реформ системи освіти Великої Британії пов'язано насамперед із тим, що активне реформування цієї системи призвело до суттєвого покращення якості її діяльності. Структурні реформи, які відбувалися у шкільництві Великої Британії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., мали неперервний характер протягом кількох політичних циклів, що дозволило визначити її ефективність.

Модернізація школи є одним із першочергових завдань для України. Сучасне суспільство потребує такого якісного рівня загальноосвітньої та професійної підготовки молодого покоління, який би забезпечував конкурентоспроможність національної економіки у контексті європейських світових інтеграційних процесів. Це зумовлює важливість дослідження позитивного зарубіжного досвіду.

Напрямами реформування системи освіти у Великій Британії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. були: зміст освіти, методи навчання, контроль знань учнів. Реформування змісту освіти відбулося завдяки прийняттю Національного курикулума, який є національним навчальним планом у Великій Британії.

Національний курикулум спрямований на забезпечення широкої, збалансованої й системної програми навчання. У ньому визначено, що учні повинні знати й чого їх слід навчати з огляду на встановлені стандарти якості шкільних знань. Навчальний план виконує низку важливих організаційно-педагогічних функцій, а саме:

- у вступній частині чітко окреслюються головні напрямки та педагогічні засади організації навчального процесу в початковій і середній школах;
- подається визначення та пояснення термінів, які використовують у навчальному процесі вчителі та учні;
- чітко визначається роль та обов'язки батьків у навчальному процесі;
- визначаються державні вимоги та критерії оцінювання знань учнів та тестування;
- визначається перелік обов'язкових навчальних предметів, які повинні вивчатись усіма учнями [3, с. 461].

Національний навчальний план складається з таких компонентів:

- навчальні програми (Programmes of study);
- цілі досягнень (attainment targets);
- описи рівнів опанування навчального матеріалу з окремих дисциплін (level descriptions).

Навчальна програма окреслює необхідний обсяг знань, а також уміння та навички, які учні мають набути протягом визначеного часу. Учителі зобов'язані виконувати ці нормативні приписи. Навчальна програма містить також і певні методичні рекомендації та вказівки щодо джерел додаткової інформації для вчителів та учнів.

Цілі досягнень загальноосвітньої підготовки визначають очікувані результати, яких учні мають досягнути після завершення певного етапу навчання. Наприкінці навчання відповідність навчальних досягнень учнів вимогам і нормативам шкільної програми перевіряється іспитами на здобуття свідоцтва про загальну середню освіту звичайного і вищого рівнів.

Описи рівнів опанування навчального матеріалу з окремих дисциплін, по суті, визначають стандарти опанування змісту шкільної програми.

Національним курикулумом введено такі ключові етапи (key stages) навчання молодших школярів: KE 1 – для дітей віком 5–7 років і KE 2 – для дітей віком 7–11 років.

Для кожного предмета та KE діє свій стандарт змісту (programmes of study), а також стандарт досягнень (attainment targets), який містить критерії оцінювання з 8 рівнів складності (level descriptions). Так, по завершенні KE 1 (вік – 7 років) продуктивність більшості учнів має перебувати в діапазоні першого – третього рівнів, а наприкінці KE 2 (вік – 11 років) вона повинна охоплювати другий – п'ятий рівні.

Наприкінці кожного KE запроваджувалося оцінювання навчальних досягнень учнів (summative assessment), метою якого є забезпечити вчителів як діагностичною інформацією для вдосконалення планування та подальшої організації навчання, так і підсумковими даними щодо рівнів досягнень учнів.

Розробляючи національний освітній стандарт, Міністерство освіти і науки Англії поставило такі цілі:

- гарантувати право на освіту всім учням, незалежно від їхнього соціального статусу, культури, раси, статі, фізичних вад, відмінностей у здібностях;

– встановити стандарти досягнень, зрозумілі учням, батькам, учителям, політикам, роботодавцям і громадськості;

– реалізувати принципи безперервності та наступності в системі освіти шляхом упровадження національної рамки, яка сприяє узгодженості навчальних програм і є достатньо гнучкою для забезпечення прогресу учнів у навчанні;

– сприяти суспільному розумінню й упевненості в роботі шкіл та результативності обов'язкової освіти.

Початкова освіта у Великій Британії розглядається як інструмент забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства, здорової та справедливої демократії, продуктивної економіки та сталого розвитку [2].

Задля досягнення поставлених цілей британська освіта просуває такі цінності, як чесність, довіра, почуття обов'язку, вшанування родинних та інших відносин, суспільна активність, екологічна свідомість.

У Національному курикулумі Англії (2008 р.) зазначено, що з метою підготовки школярів до дорослого життя, подальшого навчання й кар'єри в них необхідно розвинути як навички, пов'язані з окремими предметами, так і більш загальні професійні – функціональні навички та навички індивідуального навчання й мислення (personal learning and thinking skills – PLTS). Функціональні навички охоплюють знання з англійської мови, математики та ІКТ (the 3 Cs – communication, calculation and computer competency). PLTS передбачають, що учні зможуть виконувати функції незалежних дослідників, творчих мислителів, членів команди, селф-менеджерів.

Таким чином, початкова освіта у Великій Британії передбачає акцентування на індивідуальних здібностях (capacities) і розвиток ключових навичок (core skills).

Крім поступового переходу на компетентнісно-орієнтовані засади, іншою новітньою тенденцією стає стандартизація змісту освіти. Йдеться про запровадження освітніх стандартів (базового компонента чи спільного ядра), що розуміється як знання, навички та цінності, які завдяки своїй фундаментальній важливості для особи і суспільства повинні надаватися усім учням протягом навчання у школі. Запровадження національного стандарту освіти як обов'язкового мінімуму знань і вмінь, яким повинні опанувати учні, характеризує нині Велику Британію як країну з децентралізованою системою управління.

Сучасний стандарт змісту початкової освіти Англії визначає перелік обов'язкових навчальних предметів, які повинні вивчатись усіма учнями, – предмети "ядра" (англійська мова (і література), математика, природознавство) та базові предмети (мистецтво і дизайн, проектування і технологія, географія, історія, ІКТ, музика, фізичне виховання, іноземна мова) [2, с. 149].

Для кожного предмету в Національному курикулумі визначена програма предметного навчання, що включає:

1) затверджений перелік мінімального рівня знань, навичок і компетенцій, якими учні повинні опанувати протягом усього початкового навчання;

2) повний зміст предметної складової, що включає розділи, модулі, теми дисципліни, що вивчається;

3) приблизний перелік контрольно-вимірювальних матеріалів, необхідних для контролю і оцінки якості навченості школярів при їх підготовці до стандартизованого тестування.

У документі Національної програми передбачені дві складові програми: інваріантний компонент обов'язкової освітньої програми (minimum state curriculum time) і варіативний компонент (flexible time). Перша частина становить 60% від загального шкільного часу і містить всі предметні галузі (мовна грамотність і літературне читання, математична галузь, природнича галузь, релігійна, фізична галузі, галузь мистецтва, галузь технології та дизайну) для засвоєння молодшими школярами. До даної складової освітньої програми початкової школи відноситься засвоєння обов'язкового мінімуму освітньої програми, а саме вивчення певних тем, розділів, предметів, які визначені Міністерством освіти Великобританії в Національній програмі. Кількість часу, відведеного на кожен елемент програми, визначається згідно з предметною галуззю, з метою забезпечення адекватного та ефективного вивчення матеріалу для досягнення предметної мети і завдань.

Варіативна складова навчальної програми становить 40% від загального шкільного часу і включає в себе час факультативних занять, шкільні та спортивні заходи, час відпочинку, переключки і перерви, що має виховну функцію та рекомендаційний характер з боку держави.

Згідно з освітньою програмою початкової школи, у Великобританії не існує строгих вимог про тимчасові тривалості кожної з дисциплін.

Внаслідок чого школа має право регламентувати кількість годин, відведених на локальному рівні на вивчення учнями того чи іншого предмета в рамках освітньої програми початкової школи.

Істотною особливістю навчального процесу в школах Великої Британії є те, що освіта в цій країні є децентралізованою. Це зумовлює певну свободу для кожної школи щодо побудови навчального процесу, планування навчальної діяльності та вибору підручників.

Так, кожна школа отримує Національний навчальний план та документи для кожного предмету (programmes of study), які визначають зміст навчання та мету (attainment targets) вивчення кожного предмета, тобто, що учні повинні знати й уміти. Національний навчальний план не передбачає детально розроблених планів уроків для вчителів. Тому педагоги у процесі підготовки враховують потреби учнів, їхні можливості, вік і будують урок згідно із вимогами Національного навчального плану. Школа самостійно вирішує, якими підручниками користуватися, а також які навчальні матеріали використовувати у процесі навчання.

О. Ярова, аналізуючи рекомендації Національних курикулумів країн Євросоюзу, у тому числі і Великої Британії, визначила дидактичні основи організації навчання у початковій школі:

– дитиноцентризм як спрямованість педагогічного процесу на утвердження в суспільстві ідеології самобутності й самоцінності дитинства;

- міждисциплінарний підхід до організації змісту навчання;
- зміна ролі педагога в освітньому процесі (від транслятора знань, умінь і навичок до посередника між учнем і навчальним предметом як елементом культури, консультанта, помічника в самостійному активному освоєнні нового змісту освіти);
- адаптивний підхід до організації навчання (вхідна діагностика індивідуального розвитку учнів, урахування їхніх психофізіологічних особливостей і навчальних потреб, коректна організація адаптаційного періоду під час переходу з початкової школи в середню ланку);
- автономія вчителів у виборі методів навчання на початковому щаблі;
- поширення навчання в команді та взаємонавчання, що розвиває соціальні навички учнів і робить школу відкритою для суспільства;
- залучення учнів до процесу планування, організації та оцінювання власної навчальної діяльності;
- поширення рефлексивного навчання (встановлення зв'язків між набутим та новим особистісним досвідом);
- інтеграція шкільного та позашкільного виховання та освіти [4, с. 188].

Таким чином, в результаті проведення низки реформ наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. освіта у Великій Британії покликана забезпечити:

- реалізацію високих стандартів у читанні, письмі, лічбі та максимальний прогрес для кожної дитини;
- індивідуальний супровід кожної дитини, у тому числі учнів із особливими освітніми потребами, обдарованих і талановитих дітей та дітей, для яких англійська мова є нерідною;
- розроблення збагачених за змістом навчальних програм;
- створення умов для співробітництва між батьками і школою;
- функціонування шкіл зі здоровим та екологічним середовищем;
- розв'язання проблеми неуспішності в початковій школі [1].

Отже, досліджено процес створення єдиної структури навчального плану британської освіти. Зазначено, що особлива увага приділяється проблемі становлення стандартів змісту освіти для шкіл Великої Британії в історичному контексті.

Список використаних джерел

1. The National Curriculum in England. Framework Document. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/425601/PRIMARY_national_curriculum.pdf (дата звернення: 11.04.2024).
2. The National Curriculum. Handbook for Primary Teachers in England. Key Stages 1 and 2. London : DfEE : QCA, 1999. 192 p.
3. Лиценко І.О. Реформування середньої освіти Великої Британії наприкінці ХХ-початку ХХІ століття. Молодий вчений. 2016. № 12. С. 461–464.
4. Ярова О. Б. Дидактичні основи організації навчання у початковій школі Євросоюзу. Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology: scientific journal. 2013. I (6) Issue: 10. P. 185–189.

The trends in the development of professional pre-higher education in the modern world

Olena Oliinyk

*Communal Institution "Pokrovsk
Pedagogical Professional College", Pokrovsk*

Natalia Nemtseva

*Communal Institution "Pokrovsk
Pedagogical Professional College", Pokrovsk*

Abstract. *The article examines the key trends and prospects for the development of professional pre-higher education in Ukraine. In particular, innovative approaches, growing interest in international cooperation, the importance of accessibility of education and the role of the teacher in this process are considered. Directions and strategies for further steps to improve the system of professional pre-higher education are outlined.*

Keywords: *educational trends, innovative methods, global cooperation.*

Тенденції розвитку фахової передвищої освіти в сучасному світі

Олена Олійник

*Комунальний заклад "Покровський
педагогічний фаховий коледж", м. Покровськ*

Наталія Немцева

*Комунальний заклад "Покровський
педагогічний фаховий коледж", м. Покровськ*

Анотація. *У статті досліджено ключові тенденції й перспективи розвитку фахової передвищої освіти в Україні. Зокрема, розглядаються інноваційні підходи, зростання інтересу до міжнародної співпраці, важливість доступності освіти та роль викладача у цьому процесі. Окреслено напрями і стратегії щодо подальших кроків для вдосконалення системи фахової передвищої освіти.*

Ключові слова: *освітні тенденції, інноваційні методи, глобальна співпраця.*

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується швидкими змінами у всіх сферах життя, і освіта не є винятком. Глобалізація, швидкі технологічні зміни, зростання конкуренції ставлять перед системою освіти нові виклики, що призводить до необхідності посилення її ролі на всіх рівнях.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує фахова передвища освіта. Основу цієї самостійної ланки, єдиної системи професійної неуніверситетської освіти становлять фахові коледжі, основним результатом діяльності яких є

підготовка фахового молодшого бакалавра, а особливістю підготовки таких фахівців є акцент на практичну складову в умовах сучасного виробництва і сфери послуг, зорієнтованих на потреби ринку праці.

Прийняття закону України "Про фахову передвищу освіту" [1] відкриває нові можливості й перспективи розвитку закладів фахової передвищої освіти, самостійного вирішення питань організації освітнього процесу відповідно до законодавства, пошуку доцільних шляхів для задоволення потреб здобувачів. У сучасних умовах коледжі мають змогу самостійно обирати власну траєкторію розвитку, творчо застосовувати інноваційні технології для забезпечення якості фахової освіти, модернізувати спеціальності й відкривати нові відповідно до ринкових вимог.

Тому, на нашу думку, саме фахова передвища освіта здатна забезпечити не лише якісну професійну підготовку, але й високий рівень кваліфікації, потрібний для ефективної роботи в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан фахової передвищої освіти і її важливості для суспільства є критично важливим для розуміння розвитку країни та її громадян. Наразі він визначається різноманітністю програм, відповідністю вимогам ринку праці та науково-технічного прогресу. Ця освіта є ключовою для розвитку суспільства, оскільки забезпечує професійну підготовку спеціалістів у різних галузях. Тому важливість її, в першу чергу, полягає в забезпеченні конкурентоспроможності нації на міжнародному ринку праці та в сприянні економічному зростанню і соціальному розвитку.

Сьогодні у галузі фахової передвищої освіти спостерігаються декілька поточних тенденцій: 1) зростає значення гнучких форматів навчання, таких як дистанційна та онлайн-освіта, що відкриває доступ до навчання для широкого кола студентів; 2) спостерігається розвиток інноваційних методик навчання, таких як проєктне навчання та практичні курси, що активізують здатність студентів до креативного мислення й розв'язання проблем; 3) відзначається зростання інтересу до міжнародної співпраці та обміну досвідом між університетами та інститутами з різних країн, що сприяє глобальному розвитку освіти та науки.

Аналіз поточних тенденцій розкриває ряд сучасних викликів і можливостей, що впливають на розвиток фахової передвищої освіти. Серед основних можна виокремити [2]:

– технологічний прогрес: штучний інтелект, машинне навчання та інші інновації, змінюють звичний для нас спосіб навчання, що створює нові можливості для покращення якості освіти, але й породжує виклики щодо доступності технологій і цифрової нерівності;

– глобалізація: враховуючи те, що світова взаємозалежність створює потребу в глобальній освіті та міжкультурному розумінні, навчальні програми повинні включати елементи міжнародної співпраці та глобального громадянства;

– диверсифікація навчальних підходів: різноманітність стилів навчання та методів викладання відповідає на потребу у різноманітному освітньому

середовищі. Відповідно, індивідуалізація навчання та персоналізований підхід стають все більш важливими для забезпечення успішності кожного студента;

– інклюзивна освіта: забезпечення доступності фахової передвищої освіти є ключовим пріоритетом сучасного освітнього середовища, що сприяє створенню справедливого і рівного суспільства.

Наразі, в умовах війни й дистанційного навчання, у закладах фахової передвищої освіти уже традиційними стали інноваційні підходи до навчання:

– упровадження інтерактивних технологій: використання комп'ютерних програм, веб-сервісів, платформ, мультимедійних засобів та інших інтерактивних інструментів;

– проблемне навчання, що дозволяє стимулювати аналітичне мислення, творчий підхід та розв'язання складних завдань, сприяє розвитку критичного мислення та роботі в команді;

– застосування проєктної методики, що допомагає здобувачам засвоїти знання й сформувати практичні навички, розвиває комунікативні й організаційні вміння; індивідуалізація навчання дозволяє враховувати індивідуальні потреби студента, темп навчання та стиль сприйняття інформації;

– колаборативне навчання: залучення студентів до спільної роботи над проєктами, обговоренням проблемних питань та взаємної підтримки сприяє розвитку комунікативних навичок, толерантності та роботі в команді;

– застосування гейміфікації: використання елементів гри в освітньому процесі спроможне зробити навчання більш захоплюючим та мотивуючим для здобувачів.

Використання інтерактивних технологій, новаторських методик і педагогічних підходів, що дозволяють зробити навчання більш ефективним і цікавим, сприяють розвитку професійних навичок і компетенцій студентів і, звичайно, відповідають вимогам сучасного освітнього середовища.

Але жоден штучний інтелект, жодна інтерактивна технологія не здатна замінити живого слова викладача. Тому ключова роль у створенні сприятливих умов для навчання й розвитку студентів, у впровадженні інноваційних підходів до освіти, в розвитку професійних компетенцій, підтримці у власному розвитку й особистісному та соціальному їх зростанні, у формуванні успішної та ефективної системи фахової передвищої освіти належить учителю.

Постійне навчання, участь у професійних тренінгах та курсах, навички використання новітніх методик навчання, розвиток його професійних компетенцій – важлива й необхідна складова майбутнього освітнього процесу й одна із умов розвитку фахової передвищої освіти. Відповідно, іще один із викликів – це всебічна підтримка вчителів у:

– забезпечення їх необхідними ресурсами, що допомагають їм ефективно працювати (доступ до інформаційних технологій, навчальних матеріалів та методичних рекомендацій);

– підтримці у розвитку особистості, адже вони мають важливу роль у підтримці особистісного розвитку своїх студентів, створенні сприятливого клімату для навчання й розвитку їхніх здібностей та потенціалу;

– формуванні цінностей і культури студентів, сприяючи їхньому моральному, етичному та соціальному розвитку, бо саме вчитель є прикладом для наслідування та впливає на формування світогляду молодого покоління [3, с.5].

Глобальна співпраця у сфері фахової передвищої освіти є ключовим чинником у розвитку сучасного освітнього простору. Міжнародні ініціативи та обмін досвідом сприяють розширенню можливостей навчання, розвитку інноваційних підходів та підвищенню якості фахової освіти. Серед основних аспектів глобальної співпраці виокремлюються:

– міжнародні програми обміну (Erasmus+ в Європейському Союзі або програма Fulbright у США), що надають студентам, викладачам та дослідникам можливість отримати досвід навчання чи викладання в інших країнах, обмінюючись знаннями та культурними цінностями;

– розширення рамок співпраці не лише між коледжами й університетами України, а й між зарубіжними закладами;

– коледжі, як і університети, повинні мати можливість активно розвивати міжнародні партнерства з метою спільної реалізації освітніх проєктів та спільного проведення наукових заходів, що сприятиме і обміну культурними цінностями та розширенню горизонтів учасників освітнього процесу.

Отже, перспективи розвитку фахової передвищої освіти можуть бути орієнтовані на декілька основних напрямів і стратегій:

1) удосконалення навчальних програм і методик з метою відповідності потребам ринку праці та швидкоплинним вимогам суспільства;

2) розвиток інноваційних і цифрових технологій в освіті, таких як використання сучасних інформаційних технологій, штучного інтелекту, віртуальної реальності та інших інноваційних засобів для покращення якості навчання;

3) розширення міжнародних зв'язків та співпраці з університетами й науковими установами з інших країн для обміну досвідом та розвитку нових ідей у галузі фахової передвищої освіти;

4) інвестування у професійний розвиток учителів: навчання новим педагогічним методам, підтримка їхньої кар'єрної зрілості та створення сприятливих умов для професійного зростання – це шлях до забезпечення якості фахової передвищої освіти безперечно здатне покращити результати навчання студентів.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про фахову передвищу освіту зі змінами 2024 рік №2745-VIII від 06.06.2019". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

2. Проєкт Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років. Київ, 2014. URL: http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf.

3. Кубіцький С. О. Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами. Науково-методичний збірник "Проблеми освіти". Київ: Вид-во НМЦ ВО, Вип. 27, 2019. С. 3-9.

Forming "cultural fit" through mediation as the basis for intercultural interaction

Svitlana Pechenizka

*Institute of Pedagogy of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-9342-1853>*

Abstract. *The paper reflects the concept of "cultural fit", rather new term for Ukraine, which represents in a broad sense suitability or unsuitability of an individual to the cultural peculiarities of a certain country, and the transforming role of a teacher: becoming not only a facilitator, teaching foreign languages, but also as mediator, showing socio-cultural differences in mentality, thinking and lifestyle in another cultural environment and that's why possible difficulties in intercultural interaction or integration, thus helping to understand those students who think about going abroad if they are really ready for it. Especially this problem of cultural fit or unfit is actual nowadays, when a lot of Ukrainian families are forced to leave their homes and search for shelters all around the world because of Russian war aggression. And many of them have to deal with additional great psychological stress while trying to integrate in another country, which could be a real problem if not to know enough about foreign culture, specifics of verbal and non-verbal communication there, language nuances in form and gist.*

Keywords: *"cultural fit", mediation, teacher-mediator, intercultural interaction, integration, forming foreign language sociocultural competence of students at Ukrainian schools.*

In the modern multicultural world, the goal of learning foreign languages, particularly English as the globally recognized language of international communication, is considered to be: "the use of a foreign language as a tool in the dialogue of cultures and civilizations of the modern world" [2]. It determines the need for the formation of appropriate sociocultural competence in the process of learning foreign languages.

As we know, foreign language communicative competence includes: 1) language (phonetic, grammatical, lexical, orthographic); 2) speech (in listening, speaking, reading and writing); 3) socio-cultural, which involves "acquainting students with the national-cultural specifics of speech behavior and the ability to use elements of the socio-cultural context, relevant to origination and perception of speech from the perspective of native speakers. These elements are customs, rules, norms, social conventions, rituals, social stereotypes, country studies knowledge, etc." [2]. So, mastering sociocultural competence means acquisition of the necessary minimum of sociocultural knowledge, as well as a system of skills and abilities to coordinate one's behavior in accordance with communicative tasks, taking into account possible differences in the interpretation of meanings in different cultures, which is reflected in the peculiarities of translation, in verbal and nonverbal communication. For example,

to the question "How are you?" English people do not expect a detailed sincere answer as we, Ukrainians, get used to do for such questions – it is rather a polite English form of greetings, a standard exchange of good manners according to etiquette, so in most cases the answer will be usually reduced to a neutral phrase like everyone is "OK"; and the phrase "Nice to meet you!" shouldn't be understood by non-natives in its literal translation – it can be used only once when getting to know each other, not every time when meeting, etc. There are also a lot of differences between American and British English which can confuse non-native learners.

But could all sociocultural peculiarities be reflected in school textbooks, introducing foreign culture through language? Do these means actually prepare for the real, not separated from life, realities of another country, so that our compatriots might consciously understand all the possible challenges and risks associated with living, studying or working abroad? Thus, according to the statistics, even before the war came, about 1,857,000 Ukrainian migrants had already lived in the United States [1]. And with the beginning of the Russian large-scale military invasion on the territory of Ukraine from 2022, the number of refugees is still increasing, turning into the "migration capital" [1] of other countries. Is it possible to organically integrate into another culture with its peculiarities of mentality, habits of life and thinking, so as not to feel like a stranger there? May cultural barriers be overcome together with language barriers? How different can theory be from real-life practice? Let's analyze the example of intercultural communication between Ukrainians and Americans.

The concept of "cultural fit" [4; 5] best reflects the above phenomenon. This term appeared for the first time in the 1980s in an article by the American researcher Lauren Riveri in the New York Times. And in Ukraine it's just becoming popular, gaining more and more importance nowadays due to the forced migration of our compatriots for objective reasons, thus justifying the relevance of such research, aimed at optimizing integration in different countries. The ability of cultural fit or unfit can help or, on the contrary, complicate successful integrating of migrants into a foreign cultural environment, so one should not underestimate the importance of this phenomenon as the basis for the formation of sociocultural competence, which should be developed during the process of learning foreign languages from middle and high school age, in order to simplify the process of intercultural interaction later.

However, as it becomes clear from the anonymous survey, made by me and my colleagues for the students of grades 9-11 in three different general secondary schools of Ukraine (100 people) which took place in December 2023 – January 2024, not all cultural traditions of Americans are known, and therefore understandable or acceptable for Ukrainians, just as not all the features of our mentality can be perceived accordingly by foreigners. And this means that it is important to take into account all possible problems related to intercultural interaction in order to adequately deal with

integration, socialization and adaptation. Therefore, to achieve this goal, the role of a teacher as the "mediator" [3] of educational process becomes really defining, that is, a socio-cultural mediator during communication between representatives of different cultures, focusing on better understanding between them, capable of explaining the specifics of different worldviews both at the language/speech level and at the behavioral, semantic or cultural.

So, the concept of "cultural fit", which represents in a broad sense suitability or unsuitability of an individual to the cultural peculiarities of a certain country, actualizes the need to include this term in the learning process at Ukrainian educational institutions, starting from the middle school age because of the importance of developing in our citizens understanding of all socio-cultural differences and that's why possible difficulties in order to help them consciously make a choice regarding education, work or living in some foreign country. Those who want to connect their activities with a real foreign-language environment should think about the difference in mentality, thinking and lifestyle in another cultural environment before, but not after moving abroad, so that to determine for themselves whether they are really ready for it. In this regard, the issue of preparing future Ukrainian graduates to successfully solve all the above-mentioned socio-cultural tasks while learning foreign languages, requires further, more detailed researching, as well as the role of a teacher-mediator.

References

1. Amelin A. The Secrets of the US migration policy for Ukraine. 2019. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/migranti-v-ssha-yak-ukrajini-zminiti-svoyu-ekonomiku-ostanni-novini-50059471.html?utm_source=set_lang&utm_medium=in_article&utm_campaign=lenganalytics [in Ukrainian].
2. Vlasenko L., Bozhok N. Sociocultural competence in foreign language learning. Kyiv: National University of Food Technologies. 3 p. URL: <https://www.pdau.edu.ua/np/pdf4/6.pdf> (the date of application: 08.04.2024) [in Ukrainian].
3. Redko V., Kovalenko O., Shopulko M., Goroshkin I., Dovbyshchenko F., Pasichnyk O., Yakovchuk M. Mediation as a type of educational activity in the process of forming students' experience of foreign language communicative interaction. Teaching foreign languages in gymnasium: Collection of methodical materials for teachers of foreign languages / by general ed. of Redko V. Ternopil: Libra Terra, 2023. P. 48–54. [in Ukrainian].
4. Benstead S. What is cultural fit and why is it important? breatheHR. 2019. URL: <https://www.breathehr.com/blog/topic/company-culture/what-is-cultural-fit-and-why-is-it-important> [in English].
5. Lee S. Culture Fit: What you need to know. Culture Amp Blog. 2023. URL: <https://www.cultureamp.com/blog/culture-fit-what-you-need-to-know> [in English].

The role of the tutor in the formation of students' creative thinking skills

Tetiana Shvets

Private School "Athens", Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-9713-7817>

Abstract. *The article assesses the efficacy of tutoring as a technology for individualising education. The author elucidates the role of a tutor in a modern school and the potential for organising it with students. The article also addresses the challenge of fostering creative thinking among secondary school students. The author examines the primary responsibilities of a tutor in the context of developing creative thinking among students and lists the most effective methods for developing creativity through tutoring.*

Keywords: *tutor, tutoring, tutorial, creative thinking, high school.*

Роль тьютора у формуванні навичок творчого мислення учнів

Тетяна Швець

Приватна школа "Афіни", м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-9713-7817>

Анотація. *У статті визначена актуальність тьюторингу як технології індивідуалізації в освіті. Автор розкриває роль тьютора у сучасній школі та можливості організації його роботи з учнями. У статті приділено увагу проблемі розвитку креативного мислення в учнів середньої школи. Автором розглянуті основні задачі тьютора в контексті розвитку креативного мислення в учнів, перелічені найбільш актуальні методик з розвитку творчості засобами тьюторингу.*

Ключові слова: *тьютор, тьюторинг, тьюторіал, креативне мислення, середня школа.*

Традиційний підхід організації освітнього процесу у школі, в якому здобуваються переважно енциклопедичні знання, без будь якого застосування їх на практиці та вчителя, як передавача інформації у вигляді своєрідного монологу, вже не узгоджуються із навколишньою соціальною дійсністю. Сучасні вчителі розуміють, що суть освіти полягає в необхідності реалізації індивідуального підходу. Найголовніше завдання – це пізнати кожного учня як особистість, розуміти його індивідуальні потреби, інтереси, можливості, здібності та, на основі цього, підтримувати особистісний розвиток кожного. Учні повинні стати не споживачами знань, а активними творцями їх, які шукають, розуміють, використовують знання для прийняття найкращих для них рішень у своєму житті. У XXI столітті це, в першу чергу, розвиток креативного мислення.

Тьюторинг як педагогічна технологія походить з Великобританії і є однією з основних методик викладання в Оксфордському та Кембриджському університетах. Як інноваційна технологія індивідуалізації в освіті тьюторинг передбачає індивідуальні зустрічі між вчителем та учнем (тьюторіали), під час

яких відбувається не передача знань від вчителя учню, а особистісно-соціальний розвиток учня. Метою таких зустрічей є їх робота в атмосфері діалогу, що дозволяє учню отримати необхідні знання, розвивати навички самоосвіта та практично використовувати набуті компетенції. Відповідно твердження Е. Сміт [6], не буває двох однакових тьюторіалів, кожна зустріч проводиться вчителем-тьютором в залежності від потреб підопічних. Головною метою тьюторингу є розвиток навичок самостійного мислення учнів та здатності довіряти власним висновкам і думкам [2]. Тьюторинг вважається найкращим методом навчання і стимулювання молодшої людини, завдяки чому можна набути креативне мислення та розвивати цей інтелектуальний ресурс протягом усього життя.

Тьюторинг є менш формальним методом організації заняття, ніж традиційні уроки, лекції чи семінари. Він створює атмосферу, у якій учні мають можливість обговорити найважливіші теми, концепції та ідеї в інтерактивний спосіб. На цьому базується не лише тьюторинг, а й уся освіта: соціальні взаємозв'язки між індивідами. Сучасна школа повинна стати місцем "діалогу", в якому учень може стати активним учасником навчального процесу [1]. Тому навички креативного мислення надзвичайно важливі. Творчість учнів стає запорукою самоосвіти, а відтак і до більш-менш усвідомленого впливу на власний розвиток.

Використання тьюторського методу в навчальному процесі вимагає від тьютора здатність обговорювати, активно слухати, вміння задавати питання та оцінювати. Тьюторинг характеризується великою кількістю питань від тьютора, які дозволяють самостійно опанувати зміст раніше невідомої інформації. Одна з ролей вчителя в тьюторингу – бути для своїх учнів своєрідним моральним дороговказом, авторитетом. Також, роль тьютора полягає у тому щоб вивільнити ентузіазм учнів до навчання, незважаючи на труднощі та перешкоди у житті кожного з них [7, с. 139]. Не дивлячись на проблеми, вчитель – тьютор повинен знайти методи і прийоми, які б дозволили усунути будь-які негативні емоції і хвилювання, що виникають в учнів. Тьютор також може бути тим, хто радить своїм учням, до кого завжди можна звернутися за консультацією у разі потреби у складних ситуаціях. Тьютор сприяє розвитку в учнів навичок міжособистісного спілкування, з особливим акцентом на вербальному спілкуванні. У з'ясуванні ролі тьютора варто виділити кілька основних сфер відповідальності: сприяння особистому розвитку учнів; контроль успішності учнів; забезпечення ефективного спілкування учнів і вчителів у школі; створення атмосфери, яка сприяє зростанню впевненості учнів у собі; здатність комплексно вирішувати проблеми шляхом залучення учнів у творче мислення; заохочення учнів до самостійності та креативності [7, с. 137].

Важливо розуміти, що учні на кожному етапі свого навчання вже мають певний досвід як процесу навчання, так і сприйняття світу. Тому узагальнення та ігнорування їх думок, використання шаблонних методів вирішення проблем, неприпустимі. На думку В. Мура, тьютор повинен надавати конструктивну критику, метою якої є допомога учням у вирішенні проблем та відкритті нових

можливостей, вибір альтернативних підходів тощо [5]. Надання конкретних рішень не рекомендоване, оскільки це не розвиває в учнів навичок креативного мислення у подальшому житті, а навпаки, спонукає їх до стереотипного та шаблонного мислення, що обмежують їх у майбутньому.

Сьогодні креативність розуміється як сила, яка активізує життя людини майже в усіх сферах. Воно розглядається як загальне соціальне благо, яке слід цінувати, підтримувати та розвивати. Як влучно зауважив Е. Вайнер, "ми повинні почати думати про творчість не як про генетичний, вроджений дар, а як про щось, що здобувається завдяки наполегливій праці, а також завдяки створенню для цього сприятливих умов" [4, с. 24]. Водночас слід зазначити, що креативність не завжди можна побачити в людині, інколи для цього потрібно "розгледити" в учнів та допомогти усвідомити власний творчий потенціал. Творча людина не тільки не боїться змін, але, можна навіть сказати, прагне їх. Вона не стверджуватиме, що щось неможливо зробити, і не буде припускати, що не варто шукати нових рішень, якщо існуючі добре працюють. Творча людина відкрита, тому їй легше засвоювати новий досвід, немає одного готового рішення, вона швидше буде шукати, експериментувати, досліджувати, поки не знайде рішення, яке її задовольняє.

Творчість можна розглядати в багатьох вимірах. Особливо влучним є підхід до творчості К. Дж. Шмідта, який визначає його як: рису характеру людини, яка генерує нові, цінні ідеї, рішення, створює нові ідеї [4, с. 29]. Для того, щоб в учнів розвивалися згадані риси характеру, необхідним є планомірний, систематичний вплив на них, що надихають на розвиток творчості. Стимулювання творчості учнів – це процес, який складається із комплексу дій, спрямованих на впровадження інноваційних рішень, що стосуються навчальної програми, методів і способів організації роботи в школі. На думку Р. Фішера [4, с. 31], вчителі-тьютори, які підтримують творчість учнів, характеризуються такими рисами та поведінкою: утримуються від оцінювання, активно слухають учнів, очікують високих результатів, виявляють справжній інтерес до творчості учнів, заохочують експериментувати, приймають особливості та поведінку учнів, поважають рішення учнів, слідують міркуванням учнів, поділяють пізнавальний ризик з учнями, поділяють інтереси учнів, толерують помилки, розглядаючи їх як можливість навчитися, переважно використовують відкриті запитання, цінують творчі ідеї, надають достатньо часу для підготовки та вироблення ідей, заохочують ігри та активність. Звичайно, тьютори не повинні характеризуватися всім переліком вищезгаданих ознак. Важливо, щоб їх було найбільше, тоді їхні дії стимулюватимуть учнів до творчої поведінки.

На певному етапі навчального процесу учень стає все більш незалежний від свого вчителя-тьютора, самостійно намагається вирішити проблеми та інтерпретувати явища, присутні в навколишньому соціальному просторі. Роль вчителя-тьютора, однак, на цьому все ще не закінчується. Завдання тьютора допомагати, спростовуючи чи виправляючи спостереження або тези, представлені учнями [7, с. 134]. Одним

із ефективних методів у старших класах є "метод Сократа", який сприяє розвитку креативності в учнів, адже сприяє відкритості новим ідеям, допомагає розкривати протиріччя у судженнях, вказувати на неточності або слабкі сторони аргументації. Цей метод надає перевагу процесу над результатом, а також питанню "навіщо" над "що".

Ще один з способів розвитку креативності учнів засобами тьюторингу є використання проблемних методів у навчальному процесі та проведення відповідних педагогічних заходів, спрямованих на стимулювання та активізацію діяльності розуму, емоцій та уяви учнів. Наступними методами варто зазначити усі види драматургії, ситуаційні методи та методи моделювання, що надають можливості тьюторам розвитку креативності в учнів. Завдання творчого вчителя-тьютора – заохочувати та спонукати учнів до створення неординарних рішень та подання нестандартних ідей. Це вимагає від викладача роботи над собою, над власними когнітивними та особистісними компетенціями, а також над своїми методичними та дослідницькими навичками. Найважливішими факторами, що визначають творчий процес і розвиток творчої особистості учня, часто є відчуття свободи, працьовитість, складні завдання та проблеми [3, с. 47].

Отже, у сучасному розумінні, тьюторинг – це індивідуалізований метод, який використовується у навчанні і базується на безпосередньої зустрічі вчителя та учня, метою якої є особистісно-соціальний розвиток учня. Тьюторинг є довготривалим процесом, що орієнтований на інтегральний розвиток учнів, включаючи знання, навички і ставлення. Однією з таких навичок є креативне мислення. Роль тьютора в його розвитку важко переоцінити, адже індивідуальний підхід уможливорює пошуки та відкриття творчих потенціалів в учнів та системний їх розвиток із використанням різноманітних методів.

References

1. Beck R. (2007) The Oxford tutorial system: A learning theory. Oxford Magazine. Eighth week. Trinity Term. 13–17.
2. Clark J. (2001) The Oxford tutorial: The students' perspective, (w:) The Oxford Tutorial, Palfreyman D. (red.), Blackwell's, Oxford.
3. Kożuh Anna (2016) Kreatywność jako niezbędny element kompetencji nauczyciela w edukacji alternatywnej [Creativity as an essential element of teacher competence in alternative education]. Państwo i Społeczeństwo. nr 2, s. 39-54.
4. Leżucha M. (2020) Rola nauczyciela w kształtowaniu potencjału twórczego uczniów [The role of the teacher in shaping students' creative potential]. Kwartalnik Edukacyjny. nr 101-102, s. 21-36.
5. Moore W. G. (1968) The Tutorial System and its Future, Pergamon Press, Oxford.
6. Smith E. (2001) A shared enterprise (w:) The Oxford Tutorial, Palfreyman D. (red.), Blackwell's, Oxford.
7. Welskop W. (2013) Rola nauczyciela-tutora w procesie wspierania rozwoju osobistego uczniów [The role of a teacher-tutor in the process of supporting students' personal development]. Edukacja – wczoraj, dziś jutro. t. VI. S. 125-140.

The role of STEM education technologies in the training of medical personnel

Violetta Ulishchenko

Bohomolets National Medical University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-1072-7735>

Vitalii Rudichenko

Bohomolets National Medical University, Kyiv

Andrii Ulishchenko

National University of Food Technologies, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0003-0539-7249>

Abstract. *The role of STEM-education technologies in the training of medical personnel is considered, in particular, attention is focused on such components as the use of 3D printing for the production of educational models, the involvement of the DSS computer information system (Decision Support System) for the diagnosis, treatment and care of patients, the application of artificial intelligence in various types of simulators to create educational environments for the purpose of practicing medical examinations and decision making on treatment prediction. Special attention is paid to the application of artificial intelligence (AI) with augmented or virtual reality technologies for the development of soft skills, in particular for improving the communication skills of future doctors. Conclusions were made about the importance and timeliness of the use of STEM technologies in the training of medical personnel, about the need to introduce relevant programs for advanced training of scientific and pedagogical workers in the postgraduate education system.*

Keywords: *STEM education technologies, training of medical personnel, artificial intelligence, soft skills, virtual reality, simulation trainings.*

Роль технологій STEM-освіти у підготовці медичних кадрів

Віолетта Уліщенко

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-1072-7735>

Віталій Рудіченко

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ

Андрій Уліщенко

Національний університет харчових технологій, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0003-0539-7249>

Анотація. *Розглянуто роль технологій STEM-освіти у підготовці медичних кадрів, зокрема акцентовано увагу на таких складових, як застосування 3D-друку для виготовлення навчальних моделей, залучення комп'ютерної інформаційної системи СППР (Системи підтримки прийняття рішень) для діагностики, лікування та догляду за пацієнтами, застосування штучного інтелекту у симуляторах різного типу для створення навчальних середовищ з метою практики медичних оглядів та прийняття рішень щодо прогнозування лікування. Особливу увагу надано застосуванню штучного інтелекту (ШІ) із технологіями доданої чи віртуальної реальності для розвитку soft skills, зокрема для покращення навичок комунікації майбутніх лікарів. Зроблено висновки про важливість і своєчасність застосування технологій STEM у підготовці медичних кадрів, необхідність запровадження відповідних програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.*

Ключові слова: *технології STEM-освіти, підготовка медичних кадрів, штучний інтелект, soft skills, віртуальна реальність, симуляційні тренінги.*

З появою у 1990-х роках технологій STEM-освіти (Science, Technology, Engineering and Mathematics) дедалі відчутнішими стають зміни у системі професійної освіти, зокрема у підготовці медичних працівників.

У багатьох країнах світу – США, Канаді, Великобританії, Франції, Німеччині – для швидкої інтеграції та розвитку технологій STEM в освітній процес були оновлені навчальні програми, започатковувалися курси з підготовки фахівців. Якісна та усталена світова система освіти гнучко відреагувала на потребу кардинального оновлення, ініційованого швидкою комп'ютеризацією, застосуванням робототехніки, технологій доданої та віртуальної реальності. До навчальних планів вносилися корективи, аби показати майбутнім випускникам, що, припустимо, грамотна і доцільна інтеграція фізики, математики і комп'ютерних технологій дає результат на порядок вищий, ніж просто окремо кожен із предметів. Упровадження освітніх програм, побудованих на інтеграції взаємопов'язаних і взаємно доповнюваних STEM-дисциплін, переконливо засвідчили отримання більш якісного навчального результату, сприяли розвитку критичного мислення та творчості.

У Наказі МОН України від 29.02.2016 №188 "Про утворення робочої групи з питань впровадження STEM-освіти в Україні" [1], у Розпорядженні Кабінету Міністрів України № 960-р від 05.08. 2020 р. "Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)" визначено основні вектори STEM-освіти - "розвиток природничої, математичної, технологічної та інформатичної освітніх галузей, науково-технічної творчості, підприємництва, формування критичного мислення та етичних норм науково-технічної діяльності у здобувачів освіти; розроблення інноваційних навчальних програм та освітніх програм для педагогічних працівників з урахуванням потреб ринку праці..." [2].

Сьогодні в реаліях XXI ст. технології STEM-освіти відіграють дедалі важливішу роль у підготовці медичних кадрів [3; 4]. Це обумовлено тим, що медицина стає все більш складною та технологічною сферою, і медичні працівники повинні мати відповідні знання та навички, щоб використовувати нові технології для діагностики, лікування та догляду за пацієнтами.

Наприклад, під час вивчення анатомії першокурсники активно застосовують анатомічні моделі, виготовлені за допомогою 3D-друку. Надалі такі моделі допомагають студентам опановувати патофізіологію, загальну та оперативну хірургію тощо. За надрукованими моделями щелеп стоматологи навчаються виготовляти елайнери та зубні протези. На післядипломному рівні застосування технології 3D-друку також є вкрай важливим, оскільки, наприклад, допомагає інтернам і лікарям-практикам краще підготуватися до складної операції, скласти поетапний план дій.

Особливого значення у навчанні набула одна з технологій STEM – штучний інтелект (ШІ), що застосовується майже на всіх етапах навчання й медичної практики.

Розглянемо можливості застосування штучного інтелекту у практиці підготовки сімейних лікарів.

Передусім це залучення комп'ютерної інформаційної системи СППР (Системи підтримки прийняття рішень). Як зазначають Борисова Г., Яковенко А. (2016), "застосування подібних інформаційних технологій та методів дозволяє лікарю отримати принципово нові можливості для обґрунтованого вибору тактики лікування" [5]. Загальновідомо, що на ранніх етапах захворювання діагностувати ту чи іншу патологію важко через недостатню, невиразну картину симптоматики. Саме тому сучасна медична діагностика, окрім високоточної апаратури, активно застосовує новітні інформаційні технології з метою отримати достовірні дані про стан організму людини та об'єктивно його оцінити [6, с.9]. Саме система СППР здатна аналізувати записи в електронних медичних картах пацієнтів, обробляти наявні дослідження, симптоми, аби лікар визначив найбільш ймовірний діагноз та рекомендував максимально ефективні для конкретної ситуації методи лікування.

Не менш вагомим в аспекті застосування штучного інтелекту в контексті технологій STEM-освіти є використання симуляторів різного типу для створення навчальних середовищ, де майбутні медики можуть практикувати спілкування з пацієнтами, проводити медичні огляди та приймати рішення щодо лікування. Симуляції допомагають розвинути *soft and hard skills*, необхідні сімейним лікарям для успішної роботи.

Штучний інтелект (ШІ) із технологіями доданої чи віртуальної реальності є цінним інструментом для розвитку *soft skills*, зокрема для покращення навичок спілкування, оскільки надає можливості зворотного зв'язку і допомагає майбутнім лікарям навчитися активно слухати інших і толерантно реагувати на будь-які судження опонента. Навчитися ефективно спілкуватися з різними категоріями пацієнтів, не стресувати, не провокувати передчасне професійне вигорання є важливим завданням, що має бути в полі зору кафедр сімейної медицини (загальної практики). Також застосування віртуальної реальності (зокрема VR окулярів і відповідного програмного забезпечення) допомагає розвивати у студентів емпатію, дозволяючи побачити світ очима іншої людини, виявити до неї співчуття, надавши дієву допомогу. Ми погоджуємося з думкою Краснощок І., Демченко О., Кравцової Т. (2023), що впровадження в навчальний процес новітніх технологій, пов'язаних із розв'язанням реальних проблем, допомагає здобувачам освіти розвивати *soft skills*, оскільки передбачає активну комунікацію викладачів і студентів, роботу в команді, управління часом та ресурсами [7, с. 253].

Ураховуючи результати анкетування студентів старших курсів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, результати анкетування науково-педагогічних працівників під час проходження курсів підвищення кваліфікації на базі Навчально-наукового центру неперервної професійної освіти, вважаємо, що впровадження технологій STEM-освіти у підготовку медичних кадрів є вкрай

важливою і своєчасною, оскільки навчальна мотивація суттєво зростає, покращуються навчальні результати (про це свідчать результати формульованого і сумативного оцінювання), підвищується загальна якість практичної підготовки майбутніх медичних працівників.

Однак існують деякі виклики, пов'язані з впровадженням STEM-технологій у підготовку медичних кадрів:

– висока вартість технологій, зокрема програмного забезпечення для окулярів віртуальної реальності;

– необхідність розроблення сертифікаційних програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників медичних університетів і коледжів.

Незважаючи на ці виклики, технології STEM-освіти є ефективними, цікавими, затребуваними і надалі їхній вплив на медичну освіту та практику тільки зростатиме.

Список використаних джерел

1. Наказ МОН від 29.02.2016 №188. "Про утворення робочої групи з питань впровадження STEM-освіти в Україні" <https://imzo.gov.ua/2016/02/29/nakaz-mon-vid-29-02-2016-188-pro-utvorennya-robochoyi-grupi-z-pitan-vprovadzheniya-stem-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 08.04.2024).

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 960-р від 05.08.2020 р. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-p> (дата звернення: 08.04.2024).

3. Бірюкова Т.В., Олар О.І., Федів В.І. Використання елементів STEM-освіти в підготовці студента-медика [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IJ=&S21COLORTERMS=1&S21STR=Ж68990 (дата звернення: 14.04.2024).

4. Гриценко Є. М., Пилипюк Є. В., Овчар О. В. Компоненти STEM-освіти як складова формування майбутнього лікаря. Матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю "Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки", 24.03.2022 р. – Полтава : ТОВ "АСМІ", 2022. С. 77-79.

5. Борисова Г.В., Яковенко А.В. Системи підтримки прийняття рішень в медичній діагностиці - <https://core.ac.uk/download/pdf/80501277.pdf> (дата звернення 14.04.2024).

6. Інтелектуальні технології в медичній діагностиці, лікуванні та реабілітації: монографія / за редакцією С.Павлова, О.Авруніна. – Вінниця : ПП "ТД "Едельвейс і К", 2019. – 260 с.

7. Краснощок І.П., Демченко О. М., Кравцова Т.О. Практичні аспекти розвитку soft skills в освітніх закладах України : використання інноваційних методик і технологій. Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина") No 10 (28), 2023. С. 246-256.

**Determinative stage of research and experimental work
on the formation of the ability to creative self-realization
of masters of musical art of universities**

Wei Liming

Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-4219-278X>

Abstract. *The materials are devoted to conducting a ascertaining experiment on the formation of creative self-realization of master's students of musical art in the process of vocal and choral training. The directions for the tasks of the ascertainment stage of the experiment have been determined, and the method of research and experimental work has been developed. Selected techniques and means of research. This made it possible to assess the practical significance of theoretical provisions, as well as pedagogical influence during the organization of educational activities of master's students of musical art.*

Key words: *ascertainment experiment, master's students of musical art, ability to creative self-realization, research methodology.*

**Констатувальний етап дослідно-експериментальної
роботи з формування здатності до творчої самореалізації
магістрантів музичного мистецтва університетів**

Вей Лімін

*Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*
<https://orcid.org/0000-0002-4219-278X>

Анотація. *Матеріали присвячені проведенню констатувального експерименту формування творчої самореалізації магістрантів музичного мистецтва в процесі вокально-хорового навчання. Визначені напрями за завдання констатувального етапу експерименту, розроблена методика проведення дослідно-експериментальної роботи. Обрані прийоми і засоби дослідження. Це уможливило оцінити практичну значимість теоретичних положень, а також педагогічного впливу під час організації навчальної діяльності магістрантів музичного мистецтва.*

Ключові слова: *констатувальний експеримент, магістранти музичного мистецтва, здатність до творчої самореалізації, методика дослідження.*

Проведення експерименту з формування творчої самореалізації магістрантів музичного мистецтва в процесі вокально-хорового навчання передбачало визначення дисциплін, під час вивчення яких у подальшому проводилось педагогічне дослідження. Такими дисциплінами були: "Практикум роботи з хором", "Постановка голосу", "Хорове диригування". До того ж, нами було

підготовлено методичні розробки навчальних вправ для індивідуальних і практичних занять з дисципліни "Хорове диригування" з метою перевірки комплексного впливу сукупності педагогічних умов фахової підготовки магістрантів музичного мистецтва університетів для творчого самовиявлення студентів.

Проведення методики діагностики стану підготовленості до творчої самореалізації магістрантів музичного мистецтва передбачало врахування знань студентів про творче самовиявлення вчителя музичного мистецтва у музично-педагогічній діяльності, а також роль інноваційних педагогічних технологій та засобів мультимедіа в забезпеченні ефективності музично-естетичного розвитку учнів шкільного віку. З цією метою нами був проведений пошуковий експеримент, метою якого було визначити обізнаність студентів стосовно стану розробленості проблеми методичного забезпечення щодо залучення учнів загальноосвітньої школи до музично-творчої діяльності. Також нами були розроблені наступні завдання, а саме:

1) здійснити аналіз навчальної документації щодо наявності у змісті дисциплін вокально-хорового циклу тем, спрямованих на формування творчої самореалізації студентів вищих навчальних педагогічних закладів;

2) проаналізувати обізнаність студентів щодо проблеми феномену творчої самореалізації, та можливостей їх самовиявлення під час вокально-хорового навчання;

3) встановити наявність готовності студентів до творчого самовиявлення під час здійснення музично-естетичного розвитку учнів із використанням сучасної інформаційної техніки;

4) визначити реальний стан обізнаності магістрантів музичного мистецтва щодо використання сучасних комп'ютерних технологій під час вокально-хорового розвитку учнів шкільного віку, та їх значення у процесі музично-творчої діяльності вчителя музичного мистецтва з учнями;

5) дослідити значення проблеми формування творчої самореалізації магістрантів музичного мистецтва у процесі вокально-хорової підготовки, та конкретизувати шляхи розробки методики констатувального експерименту;

6) окреслити психолого-педагогічні умови ефективного формування творчої самореалізації магістрантів музичного мистецтва у процесі вокально-хорової підготовки.

Вирішення визначених завдань потребувало планування поетапної діагностики пошукового експерименту. Нами було визначено розробку методики проведення дослідно-експериментальної роботи. Спираючись на здійснений аналіз спеціальної літератури з фахової підготовки магістрантів музичного мистецтва ми обрали прийоми й способи дослідження. Застосування методу педагогічного експерименту уможливило оцінити практичну значимість теоретичних положень, а також педагогічного впливу під час організації навчальної діяльності магістрантів музичного мистецтва.

Виходячи з поставлених завдань нами був здійснений аналіз навчальної документації: індивідуальних робочих програм магістрантів музичного мистецтва з "Хорового диригування", "Постановка голосу", "Хорового класу" та

"Практикуму роботи з хором". Ми з'ясували, що переважна більшість змісту вокально-хорових дисциплін, спрямована на розвиток співацьких знань, умінь і навичок у магістрантів музичного мистецтва, які передбачають процес вокально-хорової роботи над музичним твором із метою формування в учнів вокально-хорових умінь. Однак це лише фрагментально спрямоване на евристичний пошук способів творчого самовиявлення учнів під час вокально-хорової роботи, художнього виконання музичних творів, а також творчого самовиявлення магістранта музичного мистецтва під час вокально-хорового навчання.

Натомість, жодна програма не зорієнтована на розвиток умінь магістрантів музичного мистецтва активно використовувати можливості комп'ютерних технологій, засобів мультимедіа, що сприяють створенню евристичних навчальних завдань для учнів, навчальної наочності, організації самостійної роботи учнів спрямованої на розвиток вокально-хорових умінь, забезпеченню мультимедійного супроводу шкільного концертного заходу. У результаті аналізу практичної роботи магістрантів музичного мистецтва з хором, нами було виявлено ряд недоліків вокально-методичного напрямку, що є наслідком такої односторонньої змістової наповненості циклу вокально-хорових дисциплін.

Для того, щоб врахувати у дослідженні думку магістрантів музичного мистецтва щодо організації процесу вокально-хорового навчання ми залучили їх до бесіди. Магістранти музичного мистецтва висловлювали своє позитивне відношення до фахової підготовки, зазначали про те, що музично-педагогічна діяльність учителя музичного мистецтва потребує самостійної підготовки до організації систематичного музично-естетичного розвитку. Слід сказати, що ці студенти за роки навчання у вищому педагогічному закладі відвідали уроки музичного мистецтва в загальноосвітніх школах, заняття вокально-хорових гуртків у позашкільних навчальних закладах, а також мали змогу проходити педагогічну практику.

Виходячи з набутого досвіду магістранти музичного мистецтва зазначали про важливість зацікавлення учнів вокально-хоровою роботою на уроках музичного мистецтва, що передбачає використання інноваційних педагогічних технологій, засобів мультимедіа, створення творчої атмосфери на уроці для творчого самовиявлення учнів. Магістранти музичного мистецтва усвідомлюють те, що залучення школярів до евристичної діяльності під час вокально-хорової роботи неможливе без набуття ними відтворювальних умінь. Демонструючи спів вокально-хорових вправ студенти наводили приклади залучення школярів до репродуктивної діяльності. Говорячи про організацію позаурочної навчальної діяльності учнів загальноосвітньої школи магістранти музичного мистецтва зазначали про необхідність створення відповідних умов. Висловлювалася думка щодо важливості врахування вікових особливостей учнів, можливостей їх вокальних голосів, а також щодо особливостей підбору шкільного репертуару. Більшість магістрантів музичного мистецтва зазначили, що вже мають досвід

роботи з дитячим вокально-хоровим колективом, а також розповіли про випадки як вдалого, так і невдалого вибору музичного твору для виконання учнями шкільного віку. Обговорювались музичні твори сучасних хорових композиторів, які створюють музику для дітей та юнацтва.

Студенти факультетів мистецтв обмінювались досвідом залучення учнів до інтерактивної діяльності під час організації вокально-хорової роботи з використанням можливостей комп'ютеру, наочних засобів навчання. Обговорення питання щодо творчої самореалізації вчителя музичного мистецтва у музично-педагогічній діяльності не викликало активності у магістрантів музичного мистецтва. Вони зазначили про те, що вчитель музичного мистецтва має демонструвати учням художнє виконання шкільної пісні, правильне виконання вокальної постановки під час співу, співацького дихання, формування звуку, звуковиникнення тощо. До того ж деякі студенти зазначили про те, що вчитель може особисто прийняти участь у шкільному концерті як виконавець. Таке обмежене розуміння творчої самореалізації вчителя музичного мистецтва викликало у нас здивування, і ми залучили магістрантів музичного мистецтва до проведення евристичних бесід.

Отже, результати проведеного діагностичного дослідження виявили недостатню сформованість здатності магістрантів музичного мистецтва до творчої самореалізації у практичній діяльності. З цією метою в практичну діяльність впроваджено розроблену методику формування здатності до творчої самореалізації магістрантів музичного мистецтва, що сприяє реалізації їхніх духовних надбань, які реалізуються у продуктивній діяльності з учнями, а також дозволяє спрямувати майбутніх фахівців на побудову власної траєкторії особистісного розвитку творчо-акмеологічного гатунку, здатності до плідної співтворчості на основі рефлексивних дій, цілеспрямованого самовиховання, самовдосконалення, самоуправління, самодетермінації та самоідентифікації.

Список використаних джерел

1. Бойко В. Діагностика рівня емпатії: тест на емпатію. Електронний ресурс. В.Бойко, І.Юсупов. Режим доступу: <http://terloo.in.ua/test-na-empatiyu-boyko-yusupova-diagnos.html>.
2. Гуревич Р.С. Інноваційні освітні технології в навчальному процесі ВНЗ. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2014. Вип. 36. С. 7-12. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_4.
3. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: підручн. для студ. вищих навч. закладів, за ред. О. І. Пушкаря. К.: ВЦ "Академія", 2002. 704 с.
4. Ковалева А.В. Проблема самореалізації особистості в системі наук про людину. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. пр. 2002. Вип. 17. С. 43-47.
5. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Випуск 15. Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2007. 492 с.

Political Sciences

The three seas initiative as an example of geopolitical leadership

Nataliia Dovhan

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-9824-9108>

Abstract. *It will be appropriate to study the modern geopolitical system from the point of view of geopolitical leadership. The example of the Three Seas Initiative clearly demonstrates the realization of the leadership ambitions of global and regional actors in a changing environment, looking for allies and followers.*

Keywords: *geopolitical leader, geopolitical leadership of the state, geopolitical system, Ukraine, the Three Seas Initiative.*

The concept of leadership is used in various sciences: sociology, social psychology, political science, or management. There are two aspects to the consideration of leadership in geopolitics. The first aspect of geopolitical leadership characterizes the political leaders of states that aspire to become international leaders. But not every political leader becomes a geopolitical leader. The second aspect is related to actions at the global level, where the subject is the state itself. The political leader of a country is defined as a person who can influence political behaviour and political activity within the country. He is distinguished primarily by personal qualities: strong will, ability to adapt in difficult political situations, conviction and faith in his value system, and readiness to fight. The leader becomes the one who knows how to promote the geopolitical interests of his country on the world stage, who knows how to formulate and put forward, as well as defend and promote the appropriate geopolitical strategy in the fight against equally strong leaders in the socio-psychological sense. To some extent, a geopolitical leader acts as a social and political manager.

So, a *geopolitical leader* is someone who participates not only in political processes, socio-economic management at the national level, in bilateral and multilateral international relations, but is also notable for his influence at the global level. A geopolitical leader not only promotes his national interests in the international arena, but also solves the global problems of humanity; not only supports the established world order, but also has a clearly formulated plan to reformat the world. It is also worth noting that a geopolitical leader is not only a supporter of a certain doctrine or doctrines in which, within the limits of his authority, provisions on national security, foreign, military and maritime policy are formulated, but he also implements his geostrategy, that is, implements these provisions in the conditions, which change, looks for allies, followers and identifies opponents. Acting as a national political

leader, he also performs functions at the highest, global level of political activity. Three levels of geopolitical leadership can be distinguished by scale:

- *global leadership* is leadership at the international, world level.
- *regional leadership* is leadership in a certain region of the world.
- *national leadership* – leadership within the territory of one country, which is usually called political leadership.

It is characteristic that if the status of a political national leader is almost always the highest in his country, then the status of a geopolitical leader is not necessarily the highest in the world and depends on the geopolitical status of his country. It is important to distinguish *the geopolitical leadership of the state* from global domination. Dominance means the dominance of one state over other states. But geopolitical leadership arises naturally, as a result of the establishment of the "first among equals" type of relationship, and it does not mean complete submission, but is perceived by countries as an ordinary concession to a stronger but benevolent partner. Global dominance, on the other hand, involves a constant emphasis on one's dominant position, forcing all "controlled" countries to follow the instructions and includes all types of pressure: financial, economic, diplomatic, political, as well as the pressure of military presence, etc. Thus, the geopolitical leadership of the state is its active positioning as a strong one, capable of protecting national interests, acting in accordance with a defined development strategy, confronting threats, capable of self-defence, capable of settling conflicts at an early stage, or at all preventing their occurrence or spread. More than one state or union of states can claim the role of geopolitical leader in the region, in the world geopolitical system in general.

The modern geopolitical system can be characterized from different positions, but in the context of this study, it will be logical to evaluate it from the point of view of geopolitical leadership. Thus, the development of the situation in Europe and in the world is impossible without the participation of European leaders - Germany and France. It was the leaders of these states who gave a new impetus to geopolitical thinking both in the European partner countries, and formed a signal for the superpowers that influence the formation of world geopolitics - the USA and China.

The leading international coalition against Iraq in 1991 demonstrated US global leadership within *a unipolar* system, but the emergence of some other major powers as serious rivals indicated a potential world trend toward *a multipolar* system, so much so that some scholars predicted this type of international system for the future world system. The topic of global competition for world leadership has become an important issue both for the top management of major powers and for researchers who study international relations. The United States, as the current world leader, is trying to maintain its international leadership position. On the other hand, other great powers and associations, namely Russia, China, the EU, Japan and India are considered the

main contenders for leadership, if not on a global scale, then in geographically close regions. And the confrontation (between the US and the PRC) is seen as a problem of the "balance of power" and an inevitable cold war due to China's hegemonic aspirations.

In Europe, mistrust of China is also growing. Despite the need to expand trade with China, the latest EU-China virtual summit between Xi Jinping and EU representatives failed to produce the desired outcome, including the expected investment deal. This failure is due to several factors, including Beijing's handling of the pandemic, its economic practices and the human rights issues surrounding Hong Kong. China's bid for dominance in the Middle East and Eurasia is just one part of the world's changing geopolitics. Given Russia's geopolitical position and its ability to secure energy markets, Europe does not really see a serious conflict with Russia on the horizon. However, Russia's encroachments on territorial integrity on the territory of Eastern Europe, in particular in Ukraine, make NATO the subject that Europe does not want to see weakened. And Washington agreed to take part in the "Three Seas Initiative" (or 3SI) regarding the formation of an economic, infrastructural and digital belt around Central and Eastern Europe and the creation, accordingly, of a North-South energy and infrastructure corridor in the region and, ultimately, reducing the region's dependence on Russian energy imports. Despite the absence among the number of participants, the project 3SI looks interesting for Ukraine as well.

The "Three Seas Initiative" (Adriatic, Baltic and Black) is an informal platform for the cooperation of 12 countries of Central and Eastern Europe: the four countries of the Visegrad Group, the Baltic countries, Austria, Croatia, Romania, Slovenia and Bulgaria. All member states, except Austria, share several common denominators, such as a recent communist past and NATO membership obtained before EU accession" [2].

Project idea of 3SI belongs to Polish President Andrzej Duda and consists in the development of transport infrastructure in the EU along the North-South axis, which is at a much worse level of development compared to highways with an East-West orientation. To some extent, this determines the economic relations between Eastern and Central European countries, which are significantly behind the level of relations between these countries and Western Europe. Economic relations between the South and the North are much less developed.

However, it is still unclear whether the Three Seas is a political or an economic project. All the leaders of the countries participating in the project prove that it has an exclusively economic component. And most importantly, it is in no way an attempt to oppose the EU. Implementation of even a part of the planned projects should become a significant stimulus for the economies of all countries of the region. Among them: transport and energy projects, in particular, new terminals for receiving liquefied gas. According to many experts, the visit of the then US President Donald Trump to the Warsaw Summit in 2017 calls into question the economic direction of the project Three

Seas. His participation in a regional forum, whose interests are almost unrelated to American ones, is rather an argument in favor of the dominance of the political component. Under such a scenario, the Central European countries can become an instrument of US influence on European politics. This attention of Washington created grounds to talk about the threat of the restoration of the division between the two Europes and the predominance of the interests of the US, not the EU. As a result, the countries of Western Europe have been cautious about the development of the Initiative for quite a long time and perceived it as consciously or unconsciously aimed at the possibility of strengthening disintegration processes in the European Union. She used the assets that came to Poland very rationally, proving the validity of Polish claims to regional leadership. And since 2015 (the year this Initiative was launched), despite the varying intensity of work at the annual summits, the Three Seas has turned from an idea into an ambitious project.

Regarding the participation of Ukraine (as a non-EU member), the Polish leadership of the international agency was initially quite sceptical, stressing that the Three Seas Initiative should not be associated with geopolitics, as it is only an infrastructure project. But Ukraine still got the opportunity to join some of them, thus embodying European integration not declaratively, but practically. It is characteristic that Ukraine, among other things, expects from European integration precisely infrastructural improvement. In addition, the project 3SI is an excellent platform for establishing effective communication with Western neighbours on issues of mutual interest, which will be useful for strengthening Ukraine's position in the Central and Eastern European region.

An important signal is that the co-founder of 3SI Poland actively supports Ukraine's obtaining observer status within the framework of this Initiative - this thesis was included in the joint declaration of Presidents Andrzej Duda and Volodymyr Zelensky, signed in October 2020 before the Warsaw Summit.

Thus, among the 28 new projects approved at the Tallinn Summit in 2020, four foresee the possible participation of Ukraine (three projects were proposed by Hungary, one by Poland). "In all projects, Ukraine is listed not as a participant, but as a partner. In particular, projects in the field of digitalization, to which Ukraine is involved, provide for the creation of digital platforms aimed at more effective and faster administration of transport and logistics services online by processing large volumes of information, real-time monitoring of the state of water resources in the 3SI region, digital modelling of water pollution and drainage" [1].

The Three Seas Initiative has been in existence for nine years. During the eighth summit of the "Three Seas Initiative", held in the capital of Romania, Bucharest, Greece joined in September 2023 - the 13th associated participating state. Ukraine and Moldova received the status of associated countries. Russia's full-scale invasion of

Ukraine confirmed that the initiative countries were right to create it. When the Russian Federation used "energy weapons" and stopped supplying gas to its trading partners, the countries of the Three Seas already had alternative sources and ways of supplying this strategic raw material. Energy security is related to military security. The historical experience of the countries of this region, in particular the last two years of the Russian invasion of Ukraine, encourages the countries to deepen cooperation within the framework of the Initiative.

"After Russia launched its unprovoked and unlawful war against Ukraine, the geopolitical importance of intensified cooperation and better connectivity in the North-South axis corridor has increased dramatically. The Three Seas Initiative (3SI) serves as a political platform to facilitate this cooperation to build stronger connections in the areas of transport, energy, military mobility, and digitalization within the Three Seas region and beyond – with our regional and transatlantic partners" Gitanas Nausėda, President of Lithuania said before the 9th 3SI Summit and Business Forum in April this year [3].

One of the scenarios of Ukraine's integration is its political presence in this initiative. For this, the national leader should form a clear understanding of the uniqueness of Ukraine to realize full inclusion in joint processes in the region and offer his involvement in common interests. These can be proposals to strengthen communication with neighbouring countries in the area to spread the impact of projects Three Seas beyond the borders of the EU member states. It is also worth emphasizing the geopolitical uniqueness of Ukraine: the issue of Ukraine's security and neighbourhood in the region cannot be completely ruled out.

References

1. Голуб В. Нові ініціативи Тримор'я: чи є в них місце для України // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/10/15/7115366> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Панченко Ю. Два варіанти для Тримор'я: чому наступний форум важливіший для України за варшавський. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/07/10/7068310> (дата звернення: 15.04.2024).
3. Three Seas Summit Vilnius 2024. URL: <https://3seas.eu> (дата звернення: 10.04.2024).

Psychological Sciences

Factors of occurrence and development of psychosomatic symptoms

Viktoriia Hrandt

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

<https://orcid.org/0000-0002-7488-5521>

Nataliia Shevchenko

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

<https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>

Abstract. The theses provide a general overview of the concept of "psychosomatic symptom". The following factors contributing to the emergence of psychosomatic symptoms are identified: psychological (individual-psychological characteristics, intra-personal conflict, ego strength, defense mechanisms, alexithymia, etc.); physical (genetic predispositions, alterations in the central nervous system, etc.); environmental influences (stress, conflicts, losses, etc.).

Keywords: psychosomatic symptom, intrapersonal conflict, emotions.

Чинники появи та розвитку психосоматичних симптомів

Вікторія Грандт

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

<https://orcid.org/0000-0002-7488-5521>

Наталія Шевченко

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

<https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>

Анотація. В тезах розглянута загальна характеристика поняття "психосоматичний симптом". Визначені наступні чинники появи психосоматичних симптомів: психологічні (індивідуально-психологічні особливості, внутрішньоособистісний конфлікт, сила Я, захисні механізми, алекситимія та ін.); фізичні (генетичні передумови; видозміни у центральній нервовій системі та ін.); особливості дії навколишнього середовища (стреси, конфлікти, втрати та ін.).

Ключові слова: психосоматичний симптом, внутрішньоособистісний конфлікт, емоції.

Результати досліджень у галузі нейрофізіології дозволяють припустити, що емоції та настрої впливають навіть на імунну систему, знижують стійкість до хвороб. Якщо протягом тривалого часу людина переживає гнів, образи, тривогу – навіть якщо ці емоції слабо виражені, у неї більше шансів захворіти на ГРВІ, грип, кишкову інфекцію і т. д. Хронічний стрес, тривале переживання зазначених емоцій і станів ослаблюють імунну систему, організм створює сприятливе середовище для розмноження і хвороботворного впливу інфекцій. Такі симптоми у сучасній науковій літературі визначають як психосоматичні.

Психосоматичний симптом є багатоаспектним та об'ємним феноменом, що є результатом взаємодії "особистість-навколишнє середовище", але на цю взаємодію впливає чимала кількість факторів, починаючи з інтрапсихічних особливостей особистості, закінчуючи властивостями навколишнього середовища.

Наукового висвітлення психосоматичні явища набули у роботах Ф. Александера, В. Райха, Г. Гродека, Н. МакВільямс, М. Фельденкрайза, Г. Сельє, М. Дойча, Ф. Данбар, А. Мічерліха. Доцільно відзначити, що науково обґрунтованими є загальні позиції психосоматики і в наш час розгортаються наукові розвідки проблем життєдіяльності людини, пов'язаних із порушенням психосоматичного балансу у роботах Г. Афузової, Н. Бамбурак, О. Грицик, Ю. Кокоріної, Т. Ханецької, Л. Перетятко, В. Прокопова, О. Якимчук та ін.

Ф. Александер в межах психоаналітичної концепції досліджував психодинамічні неусвідомлені конфліктні ситуації при різних соматичних захворюваннях. Ним було вперше показано, що симптоми соматичних захворювань можуть мати символічне значення і представляти собою несвідомий вираз пацієнтом внутрішньоособистісних конфліктів. Він запропонував ввести термін "вегетативний невроз", симптоми якого є не спробою вираження пригніченого почуття, а фізіологічним супроводом певних емоційних станів (викликаних зокрема внутрішніми конфліктами). Ф. Александер стверджував, що специфічність клінічних проявів слід шукати в конфліктній ситуації, тому основну увагу приділяв питанню емоційної специфічності вегетативних неврозів. Він вважав, що зрив вегетативних функцій пов'язаний з емоційним станом у певних конфліктних ситуаціях. На його думку, для захворювання, загальною характеристикою повинна бути типова неусвідомлена конфліктна ситуація, котра розвивається у різних осіб і потім може набувати домінуючого значення в їхньому житті [5].

В роботах Г. Гродека симптом розглядався як явище, яке має знаковий характер та відображає приховані психічні процеси. За проявами хвороби автор бачив глибоко сховані шифри несвідомого. Він розглядав органічне захворювання як наслідок і символічний вираз "глибоко прихованих рішень" несвідомого "Воно" в результаті взаємодії з навколишнім світом [6]. Тобто Г. Гроддек підходив до психосоматичного симптому не як до інтрапсихічного конфлікту між інстинктивним спонуканням та захистом Я, а як до конфлікту між недиференційованою психосоматичною інстанцією та навколишнім світом. Тобто симптом з'являється як результат взаємодії з навколишнім середовищем, але водночас стає трансформованим способом, не прямого, а символічного контактування "Я – навколишнє середовище".

У дослідженнях патогенетичного впливу психічних чинників на соматичний стан людини основна увага приділяється проблемі ятрогенних захворювань. Наразі поняття "ятрогенні захворювання" набуло значно ширшого змісту. Доведено, що наявність тяжких "значущих переживань" не обов'язково призведе до соматичних порушень. З'являться чи не з'являться соматичні зміни в організмі значною мірою залежить від таких властивостей особистості, як "сила Я" і "психологічний захист". На ці феномени особистості вперше звернули увагу в психоаналізі. Під "психологічним захистом" Ф. Бассін розуміє специфічне перетворення системи психологічних установок, що виникає слідом за психічною травмою, та спрямоване на нейтралізацію тяжких емоційних переживань, у результаті чого наслідки психічної травми тією чи іншою мірою втрачають значущість для суб'єкта, а водночас і свій

патогенний вплив. Відзначено, що активність психологічних захисних механізмів має бути пов'язана з функціями несвідомого [2].

У літературних джерелах присвячених психосоматичним розладам визначають ще одну причину їх появи – алекситимію (грец. а – заперечна частка, lexis – слово і thymos – настрій) – хворобливий стан людини, якому властивий низький розвиток емоційних і пізнавальних процесів. Термін "алекситимія" був введений П. Сіфнеосом для позначення провідного психологічного розладу, що лежить, на його думку, в основі психосоматичних захворювань [7].

Також, розглядаючи чинники, що можуть призвести до появи та розвитку психосоматичного симптому, необхідно звернути увагу на комплексні теорії, що підкреслюють складність патогенезу психосоматичних симптомів, які враховують як психологічні, так і соматичні фактори розвитку патології. Серед таких робіт можна виділити сучасну гіпотезу, згідно якої важливим фактором у виникненні багатьох соматичних захворювань є негативні емоції, особливо ті, на які не вдалось адекватно відреагувати.

В результаті дії негативних емоцій, що супроводжуються фізіологічними змінами в організмі та призводять до підвищеного артеріального тиску, підвищеного м'язового тону, надлишкового цукру в крові, гормонів (адреналіну, норадреналіну) та активізації кровообігу. У тваринному світі слідом за такою реакцією настає моторна реакція як наслідок активізації так званих обслуговуючих систем організму. Але в умовах сучасної цивілізації, в умовах високого самоконтролю безпосередні моторні реакції відсутні, в результаті чого спочатку порушується вегетативна регуляція внутрішніх органів а потім і їх ушкодження. Виходячи з цього, багато вчених роблять висновки, що негативні емоції безумовно шкідливі і їх шкода особливо велика, якщо вони не реалізуються в поведінці людини [3].

Отже, сучасні психологи визнають вплив емоцій на виникнення та перебіг різних захворювань. Будь-яка якісно окреслена емоція розглядається як цілісна функціональна система з усіма властивими їй закономірностями. Включення емоційних станів у зміст функціональної системи чітко корелює з біологічною роллю емоцій, філогенетично спрямованих насамперед на задоволення потреби у збереженні себе. Саме емоції, один із найбільш демонстративних прикладів соматовегетативної інтеграції, детермінують усю життєдіяльність організму [3].

У нормі взаємовплив психіки та соматичної системи найвираженіше проявляється під час емоційних реакцій: радощів, гніву, страху тощо. Якщо людина занадто схвильована, кажуть: "стиснулося серце", "підкотив клубок до горла", "став білим, мов крейда" або "почервонів як рак", "мов камінь з душі" тощо. Усі ці образні висловлювання вказують на соматичні зміни, що виникають під час емоційних переживань. При цьому спостерігають психосоматичні відхилення від емоційного компонента [4].

Розглядаючи чинники появи та розвитку психосоматичних симптомів, слід згадати про концепцію втрати "ключової фігури" Г. Енгела та концепцію "втрати значимих для індивіда об'єктів" Г. Фрейбергера, що базуються на основі клінічних спостережень. В межах даних концепцій наголошується, що саме

психосоматичні розлади здатні в більшій мірі себе проявляти та загострюватися після втрати найбільш важливої та значимої особи чи об'єкта в житті людини [1].

Отже, узагальнюючи теоретичний аналіз феномену "психосоматичний симптом" важливо зазначити, що симптом не є тим, що з'явилося зсередини людини, симптом належить контакту, це деяка відповідь або запитання, спрямовані в навколишній світ, у вигляді закодованого сигналу. Це трансформований спосіб не прямого, а символічного контактування людини із довкіллям, як найкраще, що можна було використовувати в певний момент часу, з урахуванням наявних ресурсів та особливостей того середовища, в якому опинилася людина. Формування психосоматичного симптому – це планомірний і поступальний процес, що з невідповідними умовами навколишнього середовища та недостатністю ресурсів для "опсихічення" цього процесу. Внаслідок чого з'являється найкоротший шлях до тіла, у якому цей недиференційований, неусвідомлений імпульс застигає.

Появі психосоматичного симптому передують відмова від переживання, він з'являється замість емоції, замість усвідомленої та сформульованої потреби та стає закодованим сигналом про відносини людини зі світом. Психосоматичний симптом є результатом взаємодії "особистість-навколишнє середовище", це відповідь або запитання, спрямовані в навколишній світ, у вигляді закодованого сигналу, у зв'язку з одного боку з недостатністю внутрішніх ресурсів, індивідуально-психологічних особливостей, фізіологічних та генетичних аспектів особистості, а з іншого особливостей та властивостей середовища, що вплинули на появу неможливості прямої, "здорової" взаємодії між особистістю та навколишнім світом.

З огляду на вищезазначене, та у зв'язку з воєнним конфліктом на території України, перспективою подальших досліджень буде емпіричне дослідження особливостей появи та розвитку психосоматичних симптомів у особистості в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Жукотанська В. П. Я-концепція особистості та її суб'єктивно- психологічна структура. Матеріали VII Всеукраїнської науково- практичної конференції "Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я". Київ, 2022. С. 72-74.
2. Мозгова Г.П., Ханецька Т.І., Якимчук О.І. Психосоматика: психічне, тілесне, соціальне. Хрестоматія: навч. посіб. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 383 с.
3. Перетятко Л. Г., Тесленко М. М. Психосоматичні розлади: сучасний стан проблеми. Психологія і особистість, 2017. No 2 (12). С. 137–147.
4. Рештакова Н. О. Депресія як один з чинників, що сприяють розвитку психосоматичних розладів. Медсестринство, 2019. No 4. С. 29-31.
5. Alexander F. Psychosomatic medicine: its principles and applications The Ronald Press Company (January 1, 1946) 353 p.
6. Groddeck G. The Meaning of Illness: Selected Psychoanalytic Writings International Universities Press; F First Edition Used (January 1, 1977). 270 p.
7. James W. The Principles of Psychology, Vol.1 Paperback June 1, 1950. 720 p.
8. McWilliams N. Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process. – New York: The Guilford Press, 1994. 426 p.

Psychological factors of academic procrastination among the students of pedagogical colleges

Daria Kabanova

*Communal Institution "Pokrovsk
Pedagogical Professional College", Pokrovsk*

Abstract. *The article examines the main psychological factors contributing to the emergence of academic procrastination among the students of pedagogical colleges, analyzes its impact on educational achievements and professional training of future teachers.*

Keywords: *procrastination, academic procrastination, psychological factors.*

Психологічні чинники академічної прокрастинації у студентів педагогічних коледжів

Дар'я Кабанова

*Комунальний заклад "Покровський
педагогічний фаховий коледж", м. Покровськ*

Анотація. *У статті досліджено основні психологічні чинники, що сприяють виникненню академічної прокрастинації серед студентів педагогічних коледжів, проаналізовано її вплив на навчальні досягнення й професійну підготовку майбутніх учителів.*

Ключові слова: *прокрастинація, академічна прокрастинація, психологічні чинники.*

Наше суспільство вимагає від здобувачів фахової передвищої освіти бути життєстійкими, оптимістичними, успішними особистостями, з розвинутими психологічними якостями: цілеспрямованими, наполегливими, впевненими, організованими, конкурентоспроможними, стресостійкими. Але на заваді формування цих якостей може стати прокрастинація – свідоме відкладання важливих справ на потім – феномен, який набуває все більшого значення при оцінюванні особистості індивіда в сучасному світі й позначається не тільки на психофізіологічному стані студента, його особистості, а й на якості, успішності навчання, а в подальшому – й на рівні фахової компетентності випускників взагалі.

Явище прокрастинації є досить складним об'єктом, про що свідчить значна кількість вітчизняних наукових досліджень (Milgram N., Steel P., С.Бабатіна, С.Базика, М.Дворник, Н.Крейдун, В.Лугова), які зосереджується, в основному, на дослідженні ситуативних причин, що сприяють прокрастинації.

Проте й досі, як показав аналіз літератури, незважаючи на наявність теоретичних, методологічних і психолого-педагогічних робіт, не лише адекватна теорія загальної прокрастинації, але й точне та ґрунтовне наукове визначення

цього феномену, як і опис його базових характеристик, у психології відсутні, все ще недостатньо опрацьованими залишаються і шляхи подолання прокрастинації.

Проаналізувавши різні визначення прокрастинації, науковці зазначають, що вона є: а) досить поширеним явищем, особливо це стосується академічної прокрастинації; б) тим, що варто подолати заради власного благополуччя; в) основним аспектом прокрастинації є розрив між наміром і виконанням дії, що свідчить про брак навичок саморегуляції та самоконтролю в особистості, її невміння керувати часом, регулювати емоції та мотивацію. У свою чергу, звертають увагу на те, що прокрастинація традиційно тлумачиться в науковій літературі як розрив між наміром і дією, тобто власне початком дії, тоді як насправді вона може стосуватися різних етапів виконання дії: проявитися до її початку, в процесі її виконання та при її завершенні.

Незважаючи на те, що наразі існує багато дефініцій, які пояснюють це поняття, жодне з них не є загальноприйнятим. Але спільним серед усіх наукових визначень прокрастинації є дві основні характеристики: по-перше, завжди наявне добровільне відкладання реалізації деякого наміру, по-друге, наявність психологічного дискомфорту, пов'язаного із відкладанням такого наміру. Таке відкладання завжди поєднане із психологічним дискомфортом, оскільки викликає в індивіда почуття провини, сорому та знижує його самооцінку.

Дослідження дають підстави стверджувати, що прокрастинація виступає чинником, який починає гальмувати процес самоосвіти і розвитку, заважає становленню особистості у соціальному середовищі. Як відомо, довге перебування у стані прокрастинатора призводить не тільки до виникнення нестабільного психічного стану, але й до проблем з фізичним здоров'ям.

Залежно від особистісних особливостей людей, від їх стратегій поведінки існують різні підходи до класифікації прокрастинації. Перша класифікація видів прокрастинації була запропонована Н.Мілграмом у співавторстві із Дж.Баторі і Д.Моурером [5]. Автори виділяють п'ять основних типів прокрастинації:

1) побутова чи щоденна прокрастинація, яка пов'язана з відкладанням повсякденних справ і рутинних обов'язків;

2) прокрастинація, що стосується прийняття людиною рішень, – випадок, коли роздуми про правильність рішення настільки поглинають людину, що жодного рішення, навіть найпростішого, вчасно вона прийняти не може;

3) невротична прокрастинація – схожа на попередню, проте в цьому випадку людина втрачає здатність приймати смисложиттєві рішення;

4) компульсивна прокрастинація – схильність людини до постійного зволікання у своїй поведінці та при прийнятті рішень;

5) академічна прокрастинація – гаяння часу при виконанні навчальних завдань, пропуски строку їх здачі.

Варто зазначити очевидне: найбільш вивченою у психології наразі залишається не загальна схильність особистості до прокрастинації, а саме академічна прокрастинація, яка вже носить окрему назву "синдром студента".

За даними досліджень, від 80 до 95 відсотків студентів час від часу прокрастинують, приблизно 75% з них вважають себе "хронічними прокрастинаторами", і майже 50% студентів відкладають важливі справи систематично, викликаючи на себе проблеми [3, с. 9].

Основними причинами академічної прокрастинації дослідники вважають: відсутність мотивації та в широкому сенсі – порушення мотиваційно-вольової сфери, стрес як наслідок невпевненості й страху перед майбутнім, або, навпаки, перфекціонізм. Але найпоширенішими причинами є невміння вибудовувати ієрархію цілей і цінностей та планувати свою діяльність, недостатність безпосередньої комунікації з оточенням і надлишок віртуальної, хвороби, соціальні та сімейні проблеми, брак мотивації й інтересу, зайва самовпевненість, лінь, недостатність керівництва та консультацій із боку викладачів, безпорадність, низький рівень комунікації, зовнішні відволікаючі фактори.

С.Бабатіна, досліджуючи особливості академічної прокрастинації, стверджує, що причини й особливості прояву прокрастинації у студентів і дорослих є різними [1, с. 24-25]. Прокрастинація у студентів виникає найчастіше в ситуаціях і справах, пов'язаних з інтелектуальною напругою, вимагаючи самоорганізації та планування діяльності, що характеризуються відтермінованою винагородою, з недостатньою мотивацією, необхідністю взаємодії з людьми, які викликають негативні емоції. Серед причини появи синдрому прокрастинації у студентів вона називає: нудна і неприємна справа, якою потрібно займатися; невміння розставляти пріоритети; неясність головних життєвих цілей, власних спрямувань; невміння організувати себе і свій час; відсутність мотивації; невпевненість у своїх силах.

Крім означених суб'єктивних причин, існують і об'єктивні – умови освітнього процесу, які провокують академічну прокрастинацію у студентів [4, с. 61-62], а саме: нав'язаність завдань ззовні; тривалий термін виконання завдання; відстроченість наслідків; нудні, рутинні, неприємні завдання; висока зайнятість іншими справами; відстроченість в отриманні задоволення або нагород; значна кількість письмових завдань тощо. Нерідко це призводить до зниження успішності, підвищення рівня тривожності, часто – до утворення комплексу неповноцінності та, як результат, до відмови від подальшого навчання.

Її негативні наслідки виявляються й у гострих емоційних переживаннях власного неуспіху, почуття провини, незадоволення результатами своєї діяльності. Тому, особливо актуальними наразі є дослідження особистісних чинників академічної прокрастинації студентів, що надасть можливість виокремлення стратегій роботи та попередити виникнення академічної прокрастинації.

На основі теоретичного аналізу досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, ми окреслили такі чинники впливу на академічну прокрастинацію:

1) організаційні: організація освітнього процесу і особливості навчальних завдань. Показниками цього чинника є: форма навчання (денна, контрактна); стиль викладання; навантаження курсу (кількість годин); система заохочень; складність і тривалість у часі навчальних завдань;

2) організаційно-психологічні: саморегуляція (вміння спрямувати свої навчальні процеси шляхом відповідних цілей та застосувати впливи, які мотивують до діяльності); важливість завдання для студента; групові процеси (згуртованість та соціально-психологічний клімат групи), самоменеджмент студента (уміння цілепокладання і планування);

3) психологічні: мотивація до успіху; самооцінка (самоповага, впевненість у собі); локус контролю (екстернальний чи інтернальний); перфекціонізм.

Наслідками академічної прокрастинації є стрес, відчуття провини, втрата продуктивності, невдоволення навколишніх через невиконання зобов'язань. Прагнучи завершити справу в обмежений проміжок часу, людина відчуває серйозний емоційний і фізичний стрес. Нервова напруга, постійне недосипання, зловживання кофеїном, енергетичними напоями – усе це може мати неприємні наслідки для організму. Крім того, академічна прокрастинація є підставою для виникнення почуття провини за незроблену роботу, відсутність самореалізації й самоконтролю, упущення можливостей тощо.

Отже, проведене теоретичне дослідження дозволяє нам дійти висновку, що академічна прокрастинація є багатовимірним феноменом і визначається як свідоме відкладання виконання спланованих дій, незважаючи на можливе виникнення проблем. Вона пов'язана із психологічними характеристиками особистості та залежно від сфери прояву й причин виникнення має різні види.

Список використаних джерел

1. Бабатіна С.І. Синдром академічної прокрастинації і соціальна відповідальність у студентському віці. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. 2013. №2. С.24-25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2013_2_6.

2. Вільний тлумачний словник. Новітній онлайн-словник української мови (2013-2018). – Режим доступу: <https://sum.in.ua/f>.

3. Крейдун Н.П. Особливості особистості студентів, схильних до лінії та прокрастинації. Проблеми сучасної освіти: збірник науково-методичних праць. Вип. 4. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2013. С. 6-13.

4. Лугова В.М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 4(36), Ч.2. С. 59-65.

UDC 159.922.72

Art therapy and construction in the work of a practical psychologist

Nathaliia Sieromakha

Luhansk National University
named after Taras Shevchenko, Poltava
<https://orcid.org/0000-0001-5364-2785>

Abstract. The article is devoted to the issue of the use of Lego construction as an art therapy method in the work of a practical psychologist, the article has an applied nature. The concept of "construction" and the concept of "lego-therapy" are revealed, the parameters of the influence of construction activity on the cognitive, emotional and personal development of the child are described, the art-therapeutic potential of construction is revealed, the author's art-therapeutic technique "Non-existent animal" is presented.
Keywords: art therapy, construction, lego therapy.

Арт-терапевтичний потенціал конструювання в роботі практичного психолога

Наталія Сєромаха

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Полтава
<https://orcid.org/0000-0001-5364-2785>

Анотація. Статтю присвячено питанню застосування Lego-конструювання як арт-терапевтичного метода в роботі практичного психолога, стаття має прикладний характер. Розкрито поняття "конструювання" та поняття "lego-терапії", описані параметри впливу конструкторської діяльності на пізнавальний, емоційний та особистісний розвиток дитини, розкрито арт-терапевтичний потенціал конструювання, представлено авторську арт-терапевтичну методику "Неіснуюча тварина".
Ключові слова: арт-терапія, конструювання, lego-терапія.

Процес дитячого конструювання – це складна діяльність дитини, у результаті якої створюється продукт, що має певне функціональне призначення (І. Дорошко, О. Запорожець, О. Леонт'єв, А. Парамонова, М. Поддяков, Н. Сакуліна, Л. Туріщева, К. Ушинський, Д. Ельконін).

У процесі конструювання дитина має можливість скласти свою 3D-реальність із конструктора, зануритися у світ форми, кольору та творчості; вчиться впливати на елементи нею створеного, вчиться бачити мету та програмувати бажаний результат. Таким чином, дитина вчиться, створюючи нове. А. Запорожець зазначала: "Засвоєння дитиною нових знань і вмінь, формування її здібностей відбувається не шляхом пасивного сприйняття впливів вихователя, а в активній формі в

процесах різних видів дитячої діяльності – гри, праці, навчання та інших" (А.Запорожець, 1966).

Конструювання – досить складний процес: дитина не тільки практично діє руками, планує споруду, що зводиться, мислить, зіставляє результат споруди із задуманим образом, а крім цього процес конструювання глибоко хвилює дитину, викликає позитивні емоції (І. Дорожко, С. Новосьолова, А. Паромонова, М. Поддяков, D. Cicchetti, S. Sparrow та ін.) [4].

У чому ж полягає перевага конструювання для розвитку дитини порівняно з іншими видами дитячої продуктивної діяльності? Відповідь у багатовекторності та комплексності впливу конструювання на різні сторони психіки й особистості людини:

- сенсорний розвиток – діти визначають і називають властивості предметів і явищ, порівнюють предмети, знаходять схожість і відмінності, виконують розумові дії;

- розумовий розвиток – навчання конструктивної діяльності нині неможливе без формування таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення;

- мовленнєвий розвиток – висловлювання в процесі спостережень за предметами і явищами, під час обстеження сконструйованих будівель позитивно впливають на розвиток зв'язного мовлення дитини;

- розвиток цілепокладання і довільної діяльності, тобто розвиток уміння і потреби доводити розпочате до кінця, зосереджено та цілеспрямовано займатися, допомагати другу, долати труднощі та вчитися домовлятися;

- творчий розвиток – під час конструюванні діти передають свої враження про навколишнє і висловлюють своє ставлення до нього, вчать виразному, творчому зображенню предметів і явищ;

- моральне виховання – конструювання сприяє вихованню любові до всього кращого, справедливого, для поглиблення тих шляхетних почуттів, які виникають у дітей;

- трудове виховання – для спорудження конструкції необхідно застосувати зусилля, здійснювати трудові дії, оволодіти вмінням будувати предмет певної конструкції, а також оволодіти навичками поводитися з деталями конструктора [6].

"LEG" and "GODT", що означає “я вчуся – я складаю”. Саме цей слоган становить основу назви групи корпорацій з виробництва конструктора LEGO, взаємодія з яким уже давно зробила крок за межі виключно конструкторської діяльності. У сучасному світі Lego Education зарекомендували себе як інноваційний та результативний напрямок в освіті, що має такі технічні характеристики: міцність, безпечність, яскравість [3; 4].

Термін "лего-терапія" є офіційно запатентованим доктором Даніелем Б.Легоффом, педіатром і нейропсихологом. Вже понад 15 років розвивальний підхід цього напряму в терапії успішно застосовують для оптимізації в дітей навичок соціальної комунікації, соціальної взаємодії та інтелектуального розвитку. Психолог у процесі заняття пояснює дітям правила, дає інструкцію, ставить

загальну мету і розподіляє ролі між дітьми. Так, наприклад, у процесі створення стоянки стародавніх людей дитині скромній можна дати роль глави племені, мисливця. Непосидючій дитині запропонувати бути охоронцем стоянки, коли інші вирушають на полювання. Всередині такої гри на заняттях діти вчаться розв'язувати свої проблеми, домовлятися з іншими без надзусиль і самостійно (І. Дорожко, О. Малихіна, Л. Туріщева). Таким чином, творці конструктора LEGO довели, що конструювання – це не просто засіб гри, а набагато більше.

Позитивний вплив конструювання на емоційний стан дорослих і дітей пов'язаний з "ефектом занурення" і "досвідом потоку". Кожна людина чула про повне "занурення" у віртуальну реальність, про занурення в процес відеоігор чи інший мультимедійний простір. По суті стан "занурення" і "досвід потоку" означає повне поглинання діяльністю на інтелектуальному, пізнавальному та емоційному рівнях. Стани потоку і занурення є важливими складовими багатьох сфер діяльності людини, зокрема символічної та рольової дитячої гри, конструювання за задумом, рольових ігор з використанням різних ігрових атрибутів. Наприклад, робота дітей з деталями конструктора, моделювання зовнішнього вигляду конструкцій, дослідження їхніх конструкційних характеристик завжди супроводжується грою, обмірковуванням, зосередженням та емоційною залученістю [5].

Пропонуємо авторську арт-терапевтичну методику із застосуванням елементів конструктора Lego "Неіснуюча тварина" (автор Н.Сєромаха).

Напрямок арт-терапії - Lego-терапія.

Вікові рамки застосування методики: може бути використана з дітьми, починаючи з 4 років, і дорослими.

Мета методики: усвідомлення клієнтом актуального психоемоційного стану, стабілізація настрою, зняття психоемоційної напруги, естетичний і творчий розвиток, нормалізація комунікативної взаємодії учасників спілкування.

Необхідні матеріали: набори Lego duplo, Lego city, Lego friends, Lego "Створи свій світ" (Lego "Створи свою історію").

Час проведення: 40-80 хвилин.

Зміст методики:

Підготовча частина.

Вправу можна проводити індивідуально з клієнтом у процесі сесії. Також можливе проведення вправи в групі дорослих або дітей, але кожен з учасників виконує завдання індивідуально з подальшою презентацією своїх робіт.

Основна частина:

1. Клієнт отримує завдання створити, сконструювати неіснуючу тварину, з використанням запропонованих наборів Lego.

2. Коли конструкція створена, необхідно скласти невелику розповідь-презентацію створеної тварини.

3. Клієнту пропонується придумати цікаву історію, головною дійовою особою якої, має виступати неіснуюча тварина! Якщо історія вимагає "введення" додаткових учасників, то їх також можна запозичити з наборів Lego.

Заключна частина: проводимо аналіз створеної конструкції.

Запитання до завдання:

- Як називається ця тварина?
- Як вдалося створити таку тварину? Що було найскладнішим?
- Що було найцікавішим у створенні тварини?
- Де живе тварина? З ким? Чим харчується?
- Хто її вороги? Як вона поводить себе в ситуації небезпеки? Якщо на неї нападають, наприклад?

– Хто її друзі?

– Що їй потрібно для повного щастя?

Підсумкові запитання до методики:

- Що ти відчуваєш зараз, розглядаючи створену історію з конструктора?
- Що ти відчував під час роботи?
- Чи є у створеній конструкції-історії елемент, який яскраво відображає тебе самого (або твій стан)? Який він має вигляд?
- Чи хочеться тобі щось змінити зараз у цій конструкції або створеній тварині? Зроби це!
- Що ти відчуваєш зараз, після зміни конструкції?

Таким чином, методика дає змогу усвідомити свої почуття, прожити їх, виплеснути переживання у творчому процесі створення конструкції, розвинути інтуїтивний компонент роботи з переживаннями.

Отже, метод Lego-терапії широко застосовується в загальній та інклюзивній освіті, для максимального розкриття потенціалу учнів: сприяє розширенню інтелектуальних можливостей; розвитку творчих компетенцій; позитивно впливає на усвідомленість дитини в ухваленні стратегічних рішень; сприяє подальшому самовизначенню дітей у сфері власних інтересів та можливостей.

На думку низки вчених-психологів і психотерапевтів, для дорослих процес конструювання може виступати як перемикання уваги, відпочинок і медитація. За допомогою різних Lego-героїв клієнт зможе програти і прожити ті почуття, які не дозволяв собі проявляти в соціумі. Через роботу рук із деталями Lego тіло людини передає інформацію в головний мозок про захопливий і водночас заспокійливий процес створення чогось нового, "включаються" відділи мозку, що відповідають за творчий початок. Як результат діти і дорослі отримують стабілізацію настрою, естетичне задоволення від створеної моделі. Таке систематичне "Lego-перемикання" сприятиме емоційному комфорту, зняттю накопиченої напруги та розумовому довголіттю.

Список використаних джерел

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В. І. Бондаря, В. М. Синьова. К.: МП Леся, 2011. 528 с.
2. Міністерство науки і освіти України. URL: <https://mon.gov.ua>
3. Грицкова Ю. В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-конструювання Інноваційна педагогіка : наук. журн. Причорномор. н.-д. ін-т екон. та інновацій. Одеса : ПНДІЕІ, 2019. Вип. 12. т. 2. С. 106–109.
4. Дорожко І.І., Малихіна О.Є., Туріщева Л.В. Заняття з використанням конструктора. 1-4 класи : посібник. Харків : ВГ "Основа", 2020. 144 с.
5. Пеккер Т. В., Голота Н. М., Терещенко О. П., Резніченко І. Ю. Програма розвитку конструктивних здібностей дітей дошкільного віку "ЛЕГО-конструювання". Київ, 2010. 20 с.
6. Ужченко І.О. Особливості формування наочно-образного мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку засобами конструкторської діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2008. 20 с.

Sociological Sciences

UDC 005.4:316.4/659.2

Features of the management of socio-information activities in the conditions of transformational changes

Svitlana Lutsenko

Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Sumy
<https://orcid.org/0000-0002-1318-3999>

Halyna Yefremova

Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Sumy
<https://orcid.org/0000-0002-8364-4455>

Abstract. *The authors of the article draw attention to transformational changes that require a review of approaches to knowledge management in organizations. Storage, processing and use of information become strategic tasks for achieving competitive advantages. Features of the management of social and information activities are highlighted, which include the dynamism of the environment, information security, strategic knowledge management, communication and cooperation, and management of social work.*
Keywords: *transformational changes; management of social and information activities; informational security; knowledge management; management of social activities.*

Особливості менеджменту соціо-інформаційної діяльності в умовах трансформаційних змін

Світлана Луценко

*Комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, м. Суми*
<https://orcid.org/0000-0002-1318-3999>

Галина Єфремова

*Комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, м. Суми*
<https://orcid.org/0000-0002-8364-4455>

Анотація. *Автори статті звертають увагу на трансформаційні зміни, що вимагають перегляду підходів до управління знаннями в організаціях. Зберігання, обробка та використання інформації стають стратегічними завданнями для досягнення конкурентних переваг. Виокремлено особливості менеджменту соціо-інформаційної діяльності, до яких віднесено динамічність оточення, інформаційну безпеку, стратегічне управління знаннями, комунікацію та співпрацю, менеджмент соціальної роботи.*
Ключові слова: *трансформаційні зміни; менеджмент соціо-інформаційної діяльності; інформаційна безпека; управління знаннями; менеджменту соціальної діяльності.*

Сучасне суспільство переживає період інтенсивних трансформаційних змін, які зумовлені стрімким розвитком технологій, соціально-економічними перетвореннями та зростаючими викликами у різних галузях в сфері інформаційної безпеки та конфіденційності. У такому контексті, ефективне управління соціо-інформаційною

діяльністю стає надзвичайно важливим завданням для різноманітних організацій та установ.

В умовах стрімкого розвитку технологій, соціальних змін та економічної нестабільності організації та суспільство в цілому стикаються з низкою викликів, які вимагають від них не лише адаптації, але й активного реагування. Ці виклики є тими змінами, що стають основним керованим фактором, який визначає нові умови функціонування та розвитку. У цьому контексті роль менеджменту соціо-інформаційної діяльності стає критичною. Відправною точкою для вирішення цих викликів є розуміння особливостей управління соціо-інформаційною сферою в умовах трансформаційних змін [1].

Трансформаційні зміни охоплюють всі сфери життя: від економіки та технологій до соціальних відносин і культурних цінностей. Наприклад, революція в інформаційних технологіях перетворила спосіб, яким ми спілкуємося, працюємо та живемо. Економічні зрушення вимагають нових стратегій управління та підходів до бізнесу. Соціокультурні зміни відображаються на стандартах поведінки, способах спілкування та сприйнятті інформації [2].

У контексті таких трансформацій, організації мають усвідомлювати необхідність постійного перегляду своїх стратегій, процесів та методів роботи. Зміна стає не просто фактором, який необхідно враховувати, але й стимулом для інновацій та пошуку нових можливостей. У таких умовах відкритість до змін, гнучкість та здатність до швидкої реакції стають ключовими якостями, які визначають успішність управління у цих умовах.

З нашої точки зору, однією з ключових особливостей менеджменту соціо-інформаційною діяльністю в умовах трансформаційних змін є нестабільність та динамічність оточення. Швидкі технологічні зміни, соціально-економічні перетворення та геополітичні події створюють непередбачувані умови для управління, що потребує постійного аналізу, адаптації та інноваційних підходів. Від організацій вимагається здатність оперативно реагувати на зміни в своєму оточенні, прогнозувати їх можливі наслідки та приймати вчасні стратегічні рішення. Нестабільність та динамічність оточення також створюють нові можливості для розвитку та розширення діяльності, але водночас приносять і ризики, які потребують уважного управління та мінімізації впливу на організацію [3].

Ще однією важливою складовою управління соціо-інформаційною діяльністю є забезпечення інформаційної безпеки. В умовах постійних загроз кібербезпеці та потенційних кібератак, організаціям необхідно розробляти та впроваджувати ефективні заходи захисту інформації та персональних даних.

Слід зазначити, що інформаційна безпека в умовах сьогодення є однією з критичних складових управління соціо-інформаційною діяльністю. Сучасний світ переповнений технологічними загрозами, такими як кібератаки, витоки

даних та зловживання інформацією. Тому захист інформації та забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності є вельми важливими завданнями для будь-якої організації чи установи. До заходів забезпечення інформаційної безпеки включають розробку й впровадження політик та процедур захисту інформації, використання сучасних технологій шифрування та аутентифікації, навчання персоналу щодо безпеки в Інтернеті та захисту інформації, а також постійний моніторинг та аналіз потенційних загроз.

Крім того, управління інформаційною безпекою вимагає здійснення систематичної оцінки ризиків, пов'язаних із зберіганням та обробкою інформації, розробку стратегій мінімізації зазначених ризиків. Це включає в себе оцінку та управління загрозами, виявлення вразливостей, розробку планів невідкладних дій та контроль за їх виконанням.

Трансформаційні зміни також вимагають перегляду підходів до управління знаннями в організаціях. Управління знаннями включає в себе не лише технологічні аспекти, а й розвиток культури спільного навчання, сприяння комунікації та співпраці між працівниками. Доведено, що стратегічне управління знаннями в умовах трансформаційних змін є ключовим фактором успіху для організацій, оскільки воно дозволяє забезпечити постійний розвиток, інноваційність та конкурентоспроможність. Знання - це потужний інструмент, який може допомогти організаціям ефективно пристосовуватися до змін та досягати своїх стратегічних цілей.

У свою чергу, збільшення ролі громадянського суспільства, активізація громадських організацій та посилення соціальної відповідальності бізнесу вимагають від організацій високого рівня професіоналізму та компетентності в управлінні соціальною діяльністю, що включає в себе розробку та впровадження стратегій корпоративної соціальної відповідальності (CSR), сприяння участі громадськості в прийнятті рішень, розвиток програм та проєктів у сфері соціального розвитку та підтримки вразливих груп населення [4].

Водночас, однією з ключових складових ефективного менеджменту соціальної діяльності є розробка та впровадження стратегій корпоративної соціальної відповідальності (CSR). Крім того, CSR включає в себе відповідальну бізнес-поведінку, що спрямована на досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними цілями. В умовах трансформаційних змін, CSR стає необхідним елементом стратегічного управління, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності та створенню позитивного іміджу організації.

Безперечно, що зростання ролі громадянського суспільства в останні роки підкреслює важливість участі громадських організацій та активного населення у процесах прийняття рішень. Управління соціальною діяльністю передбачає розробку механізмів для залучення громадськості до обговорення соціальних

питань, виявлення пріоритетів та спільне прийняття рішень, що сприяє створенню більш ефективних та стійких рішень.

Окрім того, менеджмент соціо-інформаційної діяльності включає в себе розробку та реалізацію програм та проєктів у сфері соціального розвитку. Реалізація таких ініціатив передбачає ретельний аналіз потреб та очікувань спільнот, розвиток партнерських відносин з місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами, а також систематичний моніторинг та оцінку ефективності здійснюваних заходів.

Тим часом, в умовах трансформаційних змін важливим елементом управління соціо-інформаційною діяльністю є підтримання ефективної комунікації та співпраці як всередині організації, так і з зовнішніми стейкхолдерами.

До особливостей сучасних викликів у сфері комунікації та спілкування слід віднести наступне: перша особливість полягає у швидкості змін, яка вимагає від учасників комунікації оперативності та гнучкості. Інформація поширюється швидко, а зміни в суспільстві та технологіях можуть раптово змінювати контекст та сприйняття повідомлень.

Другою важливою особливістю є нестабільність, що може бути спричинена політичними, економічними або соціокультурними факторами, що ускладнює встановлення сталого спілкування.

Третя особливість полягає в необхідності адаптації до різноманітних аудиторій та культур, зберігаючи при цьому ефективність та відкритість у комунікації. Оскільки в умовах трансформаційних змін комунікація часто відбувається між людьми з різними цінностями, переконаннями та культурними звичаями [5].

Отже, умови трансформаційних змін акцентують увагу на комунікаційній компетентності та лідерстві. Лідери повинні володіти навичками ефективного спілкування, зокрема, вміти впливати на аудиторію, мотивувати та зберігати довіру в умовах невизначеності. Крім того, вони повинні бути готові до взаємодії з різноманітними групами людей та швидко адаптуватися до змін в комунікаційному середовищі.

Таким чином, менеджмент соціо-інформаційної діяльності в умовах трансформаційних змін вимагає комплексного підходу, який уособлює: динамічність оточення, забезпечує інформаційну безпеку, сприяє розвитку стратегічного управління знаннями, підтримує відкриту комунікацію та співпрацю, а також сприяє розвитку гнучких, інноваційних підходів засобом впровадження соціальної та партнерської взаємодії в умовах організації, установи тощо.

Список використаних джерел

1. Шваб К. Промислова революція: формуючи четверту промислову революцію. Харків, 2019. 416 с.

2. Боровик І. С. Іноземний та вітчизняний досвід налагодження стратегічних комунікацій між владою, бізнесом та суспільством. *Забезпечення конструктивного діалогу між владою та суспільством* : матеріали наук.- практ. конф. (28 квіт. 2016 р). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016.

3. Гудзь О. Є. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в управлінні підприємств. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку підприємства в Україні* : колективна монографія / під ред. д. е. н., професора О. О. Непочатенко. Умань : Видавець "Сочінський М. М.", 2017. 260 с.

4. Datsii N., Zaitseva L., Kravchenko O. Development of civil society as an institution of public authority. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1791> (дата звернення: 05.04.2024).

5. Пішак О. В. Специфіка спілкування і комунікації: етико-філософський аналіз. URL: <http://narratif.primordial.org.ua/articles.htm> (дата звернення: 05.04.2024).

Technical Sciences

Advanced-cycle gas turbine plants of different types

Oleksandr Andriets

National Aviation University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0003-0930-3190>

Valeriy Ohmakevich

National Aviation University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0003-0930-3190>

Yaroslav Drozd

National Aviation University, Kyiv

Abstract. *The authors analyzes the possibilities pertaining to the prospective application of advanced cycle gas turbine plants of different types. The research describes the application of advanced-cycle gas turbine plant with overexpansion turbine is possible to recommend for terrestrial plants.*

Keywords: *gas turbine plants, advanced cycle, power plants, fuel consumption, economic efficiency, parameters, recuperator, overexpansion turbine.*

Review on research. To attain the goal of research, it would be appropriate to take into consideration GTP, installed in ships, namely the one of WR-21 type manufactured by Rolls-Royce (see Figure 1). This engine includes intercooling of air (IA) in the compressor and regeneration of the heat of exhaust gases, hence the specific consumption of diesel fuel is calculated as $g_e=0.190$ kg/kWh at the thermal efficiency of $\eta_e=0.43$ [1]. Along with this, one can contemplate the following fact for comparison: the specific fuel consumption g_e is more than 0.22 kg/kWh for the efficiency values $\eta_e=0.33-0.38$ in modern simple cycle GTPs. Moreover, in the WR-21 engine with the power of $N=25.6$ MW, these values are achieved at low cycle parameters, in particular the π_C compressor pressure ratio equals 16.2 and the initial turbine temperature (IGT) T_3 at the inlet of the high pressure turbine equals 1373K. The scheme of WR-21 named is the same that is shown on the Figure 6.

Fig. 1. WR-21 manufactured by Rolls-Royce with intercooled air and flue gas regeneration: 1. Low-pressure compressor; 2. Intermediate air cooling system; 3. High-pressure compressor; 4. Air inlet to the regenerator; 5. Outlet of the regenerator of air that enters the combustion chamber

The lower values of pressure increase degrees in the π_C compressor make it possible to create a compressor simpler in design and this compressor should be reliable in operation due to its more stable operational capabilities. Upon accounting for this factor, it is desirable to consider a lower probability of surging. IA process in the compressor cooler is about 110°C in the rated mode.

For the time being, the IGT at the inlet of the T3 turbine equals 1373K (1100°C). This fact can be observed in advanced-cycle GTPs, simultaneously with a relatively low temperature level behind the combustion chamber, especially in GTPs having high efficiency values calculated as $\eta_e=0.43$ and higher. Regarding simple cycle gas turbine engines, in order to achieve the same efficiency values at the level $\eta_e=0.43$, it is necessary to raise the pressure increase degree to $\pi_C=30...35$, so the IGT at the inlet of the T3 turbine can be increased to 1773K and higher.

Another way to advance the cycle is the implementation of GTPs with an additional gas preheating combustion chamber installed at the outlet of a high pressure turbine before the power low-pressure turbine in order to preheat the gas, as seen in Figure 2 [2]. It is safe to say that this way is also to increase the efficiency of an engine; in case of GTPs, this increase pertains to the drive of GT 26 generator which is intended for power plants produced by Alstom company. The capacity of this GTP is equal to 260MW, $\eta_e=0.381$ at $\pi_C=33.9$ and IGT T3 in the main combustion chamber equals up to 1773K or higher [3].

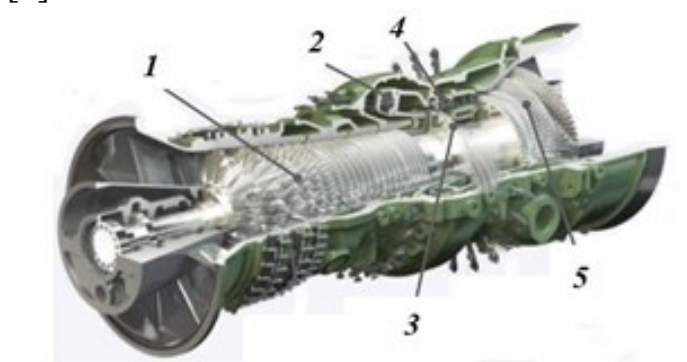

Fig. 2. GT 26 engine with an intermediate gas preheater, manufactured by Alstom: 1. 22-stage compressor; 2. main combustion chamber; 3. 1-stage high-pressure turbine; 4. intermediate gas preheating chamber; 5. 4-stage power low-pressure turbine

Researches results. A non-traditional method of advancing the Brighton cycle is to implement GTP in which the main engine operates in conjunction with an overexpansion turbine (POT) installed behind a power turbine. Due to the utilization of the heat generated by the exhaust gases, this kind of GTPs has an enhanced efficiency and a specific power which is 15...20% higher than a specific power of a simple cycle gas turbine engine [3]. It would be appropriate to add that the efficiency and the specific power of such gas turbine engines can be increased by means of

introducing a gas preheating chamber into their thermal circuit at the inlet of a free power turbine with POT. These studies were carried out by the authors of this paper and published in [4, 5]. On the basis results obtained, the graph on Figure 3 was formed. An additional capacity in GTPs is obtained owing to the additional power of gas in an POT (excluding the capacity needed for gas compression in a exhaust compressor) and gas preheating at the inlet of a power turbine. The gas cooler installed in the power plant reduces the work for gas compression in the exhaust compressor and can be used as a utilizing heat boiler, which gets the power plant cogenerated with the thermodynamic efficiency η_e increased. The pressure increase ratio in the exhaust compressor is recommended as $\pi_{ec}=2...3.5$.

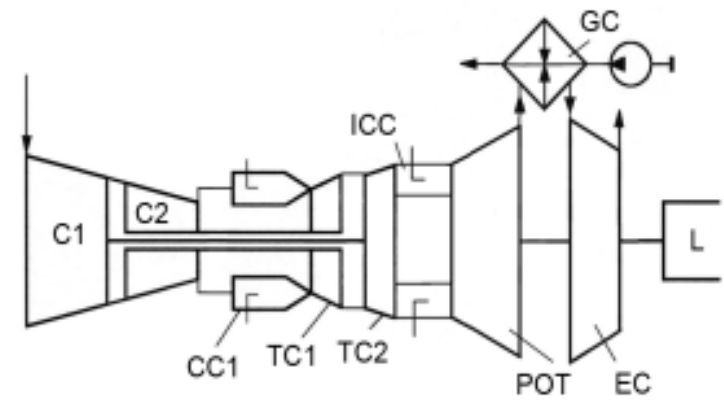

Fig. 3. Diagram of a GTE with an overexpansion turbine and gas preheating chamber: C1 – low pressure compressor; C2 – high pressure compressor; CC1 – main combustion chamber; TC1 – high-pressure turbine; TC2 – low pressure turbine; ICC – gas preheating combustion chamber; POT – power turbine with an overexpansion turbine; EC – exhaust compressor; GC – gas cooler; L – load

Figure 4 shows the results of the calculated studies that pertain to GTP with POT and gas intermediate combustion chambers (ICC) installed in front of power turbines. The gas temperature at the outlet of the gas preheating chamber (ICC) is recommended lower than T_3 , approximately $T_{4.3} = (0.8...0.85)T_3$.

The gas ICC provides an additional opportunity to adjust the power of the GTE while maintaining high efficiency and specific power in throttle modes. Hereafter, in the diagram, $T_3=C$ is a control mode with constant T_3 ; P is a control mode with proportional temperature variations T_3 and $T_{4.3}$; S is the diagram showing the variations in the parameters of the simple cycle GTP. The analysis of the diagrams leads one to conclude that the efficiency of the GTP with an POT remains constant above values of relative power ≈ 0.5 and higher. Relative power $=N/N_{nom}$ equals the ratio of current power N to the power at nominal load N_{nom} . After the fuel stops flowing into the gas preheating combustion chamber, the efficiency of the GTP with

an POT decreases, but it remains substantially higher than the efficiency of the simple cycle engine (S) in all throttle modes.

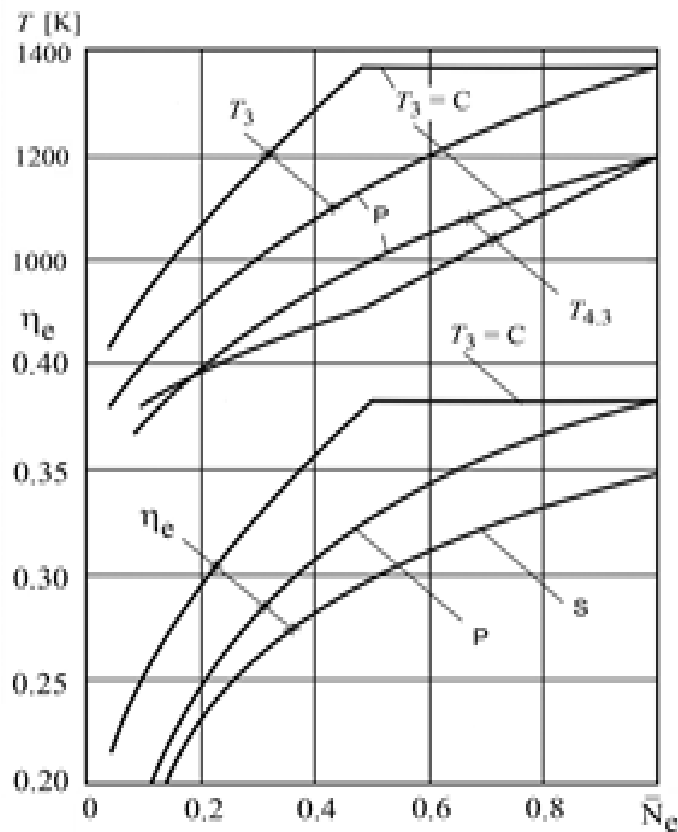

Fig. 4. Results obtained after studying the characteristics of gas turbine engines with overexpansion turbine and gas preheating combustion chamber at $T_3=1373\text{K}$, $\pi_C=19.0$ и $\pi_{ec}=3$

The studies pertaining to the characteristics of GTPs installed in front of POT are performed within wide spectrum of loads and adjustment modes. These GTPs have two independent characteristics that determine the mode of adjustment in a unique manner. The authors propose the following adjustment methods:

Method 1: the adjustment is carried out at proportional change of temperature in both combustion chambers (T_3 in CC1 and $T_{4.3}$ in ICC), when supplying fuel in both combustion chambers at all operation modes.

Method 2: the adjustment is carried out by means of temperature decreasing in the ICC (in the main chamber CC1, the initial gas temperature T_3 is constant), and then decreasing in temperature T_3 occurs only in the main chamber CC1.

When the power decreases in the GTP, the adjustment carried out according Method 2 decreases the volume of fuel feeding to the ICC, and the gas temperature in front of the POT decreases, and gas temperature T_3 in the CC1 is constant. After fuel feeding to the ICC is finished, the power adjustment of the GTP is carried out only by means of varying in fuel feeding to CC1.

Figure 4 shows the characteristics curves of the GTP as more efficient, especially at partial loads from effective relative power and the characteristics of curve S for a simple cycle GTP at partial loads for comparison.

When the GTP load decreases from the nominal mode to ≈ 0.5 , efficiency η_e remains constant at the level of an initial mode value. After fuel supplying to the ICC is finished, the GTP operates as the one with an POT, whose efficiency η_e is higher than in GTPs of simple cycle at all modes.

Conclusions.

1. On the basis of the analysis performed regarding terrestrial and ship advanced cycle GTPs, which effectively operated for a long time, it is possible to recommend to designers to take into account the perspectives of the engines mentioned above.

2. The application of advanced-cycle gas GTP with POT is possible to recommend for experimental researches, especially for terrestrial and ship advanced cycle GTPs. The augmentation of GTPs owing to gas reheating in front of the power overexpansion turbine allows increasing power more than in 1.5 times and engine efficiency on 20...25%. GTPs with intermediate gas reheating in front of POTs have high specific power rating and high economic efficiency in comparison with GTPs of simple cycle in the wide spectrum of GTP operating mode.

References

1. Wilson D.G., Koracianitis T. The Design of High=Efficiency Turbomachinery and Gas Turbines. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England. 2014.
2. Koon-ging Tang, Arvind Rao, G., van Buijtenen, J.P. 2010. Conceptual study of a hybrid turbofan engine with inter turbine burner. International Turbine Technical Conference ASME Turbo Expo 2010: Proceedings of the ASME Turbo Expo 2010. – Glasgow, UK: ISBN 978-0791854631, GT 2010-22719.
3. Torsten W. F., Güthe K. S.2014. Co-firing of Hydrogen and Natural Gases in Lean Premixed Conventional and Reheat Burners (Alstom GT26). International Turbine Technical Conference ASME Turbo Expo 2014: Proceedings of the ASME Turbo Expo 2014. – Dusseldorf, Germany: ISBN 978-0791854631, GT 2014-25813.
4. Andriets, O., Matviyenko, V., Ocheretianyi, V., 2012 Ship Gas Turbine Engine with the Intermediate Gas Reheating before the Power Overexpansion Turbine. International Turbine Technical Conference ASME Turbo Expo 2012: Proceedings of the ASME Turbo Expo 2012. – Copengagen, Denmark, GT 2012-68059.
5. Matviyenko, V., Ocheretianyi, V., Andriets, O. 2014. Gas turbine plant with overexpansion turbine and heat regeneration in the ship propulsion complex. International Turbine Technical Conference ASME Turbo Expo 2014: Proceedings of the ASME Turbo Expo 2014. – Dusseldorf, Germany: ISBN 978-0791854631, GT 2014-2519.

Matrix methods for differentiation of multidimensional mappings

Yurii Bokhonov

National Technical University of Ukraine
 “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-3355-008X>

Abstract. For getting of high-order derivatives from multidimensional mappings the apparatus of tensor products of matrices is used, and in this way, the Hamiltonian operator is used as a formal vector. This makes it possible to describe the structure of derivatives, especially of high orders ones, and provides a convenient rule for their calculation, including the derivative of a composite function.
Keywords: derivative, linear space, matrix, tensor product.

A large mathematical literature is devoted to tensor analysis (see, for example, [1], [2]). The application of matrixes in problems of differentiation of multidimensional mappings can be found in [3]. This report offers a qualitative continuation of the ideas presented there.

Let \square^n is a linear space n -dimensional column vectors, $(\square^n)^*$ is an adjoint to \square^n . Notations are used: $M_{m,n}$ is a space of matrices with m rows and n columns, $I_{n,n} \in M_{n,n}$ is an identity matrix. Note: The elements of matrices are not normally separated by commas, but this will be done for clarity, e.g. for matrices of size $1 \times n$. For linear spaces U, V , the space of the linear operators from U to V is denoted by $L(U, V)$. The space of bilinear mappings from $U \times U$ to V is denoted by $L_2(U, U; V)$ so on.

For two column vectors $x \in \square^n, y \in \square^m : x = (x_1, \dots, x_n)^T, y = (y_1, \dots, y_m)^T$ their tensor product is determined ([1, 2]):

$$x \otimes y = (x_1 y_1, \dots, x_1 y_m, \dots, x_n y_1, \dots, x_n y_m) \in \square^{mn}.$$

For matrixes $A \in M_{m,n}, B \in M_{p,q}$ their tensor (Kronecker) product is called a block matrix of the full dimension $mp \times nq$:

$$A \otimes B = \begin{pmatrix} a_{11}B & a_{12}B & \dots & a_{1n}B \\ a_{21}B & a_{22}B & \dots & a_{2n}B \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ a_{m1}B & a_{m2}B & \dots & a_{mn}B \end{pmatrix}.$$

As it is known for linear spaces U, V and the space $L(U, V)$ an isomorphism takes place:

$$U^* \otimes V \cong L(U, V) \tag{1}$$

Also

$$L(U, L(U, V)) \cong L_2(U, U; V). \tag{2}$$

Finding derivatives of function.

Let $\nabla^T = \left(\frac{\partial}{\partial x_1}, \dots, \frac{\partial}{\partial x_n} \right)$ or ∇_x^T is the Hamiltonian operator. It can be thought of as a covector. For a mapping $\square^n \ni x \rightarrow f(x) \in \square^1$ by definition $f'(x) \in L(\square^n, \square^1) = (\square^n)^*$ and

$$f'(x) = \left(\frac{\partial}{\partial x_1}, \dots, \frac{\partial}{\partial x_n} \right) f(x) = \nabla^T \otimes f(x) = \nabla^T f(x)$$

Also

$$\square^n \ni x \rightarrow f''(x) = (f'(x))' \in L(\square^n, L(\square^n, \square^1)) = L(\square^n, (\square^n)^*)$$

According to (2)

$$f''(x) \in L(\square^n, (\square^n)^*) \otimes (\square^n)^* \otimes (\square^n)^* \otimes L_2(\square^n, \square^n; \square^1)$$

From here

$$\begin{aligned} f''(x) &= (\nabla^T \otimes \nabla^T) f(x) = \left(\frac{\partial}{\partial x_1}, \dots, \frac{\partial}{\partial x_n} \right) \otimes \left(\frac{\partial f(x)}{\partial x_1}, \dots, \frac{\partial f(x)}{\partial x_n} \right) = \\ &= \left(\left(\frac{\partial^2 f(x)}{\partial x_1^2}, \dots, \frac{\partial^2 f(x)}{\partial x_1 \partial x_n} \right), \dots, \left(\frac{\partial^2 f(x)}{\partial x_n \partial x_1}, \dots, \frac{\partial^2 f(x)}{\partial x_n^2} \right) \right) \end{aligned}$$

Similarly $f'''(x) \in (\square^n)^* \otimes (\square^n)^* \otimes (\square^n)^*$:

$$\begin{aligned} f'''(x) &= \nabla^T \otimes (f''(x)) = \nabla^T \otimes \nabla^T \otimes \nabla^T \otimes f(x) = \left(\frac{\partial}{\partial x_1} f''(x), \dots, \frac{\partial}{\partial x_n} f''(x) \right) = \\ &= \left(\left(\left(\frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_1^3}, \dots, \frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_1^2 \partial x_n} \right), \dots, \left(\frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_1 \partial x_n \partial x_1}, \dots, \frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_n^3} \right) \right), \dots, \right. \\ &\quad \left. \left(\left(\frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_n \partial x_1^2}, \dots, \frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_n \partial x_1 \partial x_n} \right), \dots, \left(\frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_n^2 \partial x_1}, \dots, \frac{\partial^3 f(x)}{\partial x_n^3} \right) \right) \right) \end{aligned}$$

In general for $p \in \square$

$$f^{(p)}(x) \in \bigotimes_{j=1}^p (\square^n)^*, f^{(p)}(x) = \bigotimes_{j=1}^p \nabla^T, d^p f(x) = f^{(p)}(x) \bigotimes dx \quad (3)$$

Finding derivatives of multidimensional mappings.

Let $u: \square^n \rightarrow \square^p, u(x) = (u_1(x), \dots, u_p(x))^T$

Define $f(x) = su(x) = s_1 u_1(x) + \dots + s_p u_p(x)$, $s = (s_1, \dots, s_p) \in (\square^p)^*$

Then from (3), $p = 2$

$$u''(x) = \nabla^T \otimes u'(x) = \nabla^T \otimes \nabla^T \otimes u(x),$$

$$u''(x) = \left(\left(\frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_1^2} \quad \dots \quad \frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_1 \partial x_n} \right), \dots, \left(\frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_n \partial x_1} \quad \dots \quad \frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_n^2} \right) \right) \\ \left(\left(\frac{\partial^2 u_p(x)}{\partial x_1^2} \quad \dots \quad \frac{\partial^2 u_p(x)}{\partial x_1 \partial x_n} \right), \dots, \left(\frac{\partial^2 u_p(x)}{\partial x_n \partial x_1} \quad \dots \quad \frac{\partial^2 u_p(x)}{\partial x_n^2} \right) \right)$$

Another higher derivatives and differentials one can obtain from (3).

Differentiation of the composition of multidimensional mappings.

One has the derivative of the composition of functions:

$$u(x) \in \mathbb{R}^1, x \in \mathbb{R}^n, x = x(t), t \in \mathbb{R}^m \quad u''_p(x(t)) = \nabla_t^T \otimes (\nabla_t^T \otimes u(x(t))) = \\ = \left(\left(\left(\frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_1^2}, \dots, \frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_1 \partial x_n} \right), \dots, \left(\frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_n \partial x_1}, \dots, \frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_n^2} \right) \right) \begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix} \dots \begin{pmatrix} 0 \\ \dots \\ \dots \end{pmatrix} \right) \\ \left(\begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix} \dots \begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix} \right) \\ \left(\begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix} \dots \begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix} \right) \left(\frac{\partial u(x)}{\partial x_1}, \dots, \frac{\partial u(x)}{\partial x_n} \right) \left(\frac{\partial}{\partial t_1} \begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix}, \dots, \frac{\partial}{\partial t_m} \begin{pmatrix} x'_1(t) \\ \dots \\ x'_n(t) \end{pmatrix} \right)$$

The use of the matrix approach in differentiation problems is an effective tool. One would wish that this technique were introduced into standard courses in mathematical analysis.

References

1. Abraham R., Marsden J. E., Ratiu T. Manifolds, Tensor Analysis, and Applications. 2nd ed. New York : Springer, 1988. <https://doi.org/10.1007/978-1-4612-1029-0>.
2. Лінійна алгебра: Курс лекцій : курс лекц. для студ. спеціальності 122 "Комп'ютерні науки" / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад. Ю. Є. Бохонов. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 273 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/47625> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Математичний аналіз. Частина 2. Диференціальне числення функцій кількох дійсних змінних. Інтеграл, що залежать від параметра : навч. посіб. для студ. спеціальності 122 "Комп'ютерні науки" / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад. Ю. Є. Бохонов. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 241 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/56825> (дата звернення: 05.04.2024).

UDC 656.2:621.3:614.8

Assessment of methods and standards for calculating reliability parameters of components of specialized computer systems of railway automation

Volodymyr Butenko

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv
<https://orcid.org/0000-0001-9958-3960>

Oleksandra Golovko

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv
<https://orcid.org/0000-0002-9880-428X>

Svitlana Shulga

Smila comprehensive secondary school #3- collegium, Smila
<https://orcid.org/0009-0002-7663-511X>

Vsevolod Yarantsev

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv
<https://orcid.org/0009-0003-8421-9834>

Abstract. *The work analyzes and evaluates regulatory and technical, educational, scientific and methodical sources of information about the methods and standards for calculating the reliability of microelectronic components. The specified components are considered in the aspect of further use in specialized computer systems of railway automation. The main feature of these methods are different approaches to the selection of parameters and specific values of quantities used in calculations by different methods.*

Keywords: *reliability, safety, computer engineering, electrical components.*

Оцінка стану методів та нормативів розрахунку параметрів надійності компонентів спеціалізованих комп'ютерних систем залізничної автоматики

Володимир Бутенко

Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків
<https://orcid.org/0000-0001-9958-3960>

Олександра Головка

Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків
<https://orcid.org/0000-0002-9880-428X>

Світлана Шульга

НВК "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3-колегіум", м. Сміла
<https://orcid.org/0000-0002-9880-428X>

Всеволод Яранцев

Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків
<https://orcid.org/0009-0003-8421-9834>

Анотація. *В роботі аналізуються та оцінюються нормативно-технічні, навчальні, наукові та методичні джерела інформації про методи та нормативи розрахунку надійності мікроелектронних компонентів. Зазначені компоненти розглядаються в аспекті подальшого використання в спеціалізованих комп'ютерних системах залізничної автоматики. Головною особливістю цих методів є різні підходи до вибору параметрів та конкретних значень величин що використовуються в розрахунках за різними методиками.*

Ключові слова: *надійність, безпечність, комп'ютерна інженерія, електротехнічні елементи.*

Україна впродовж десятиліть розвивала та експлуатувала релейні спеціалізовані системи залізничної автоматики. З розвитком застосування гібридних мікроелектронно-релейних, мікропроцесорно-релейних та контролерно-релейних спеціалізованих систем залізничної автоматики змінилися й підходи до розрахунку та забезпечення безпеки руху залізничного транспорту, які отримали висвітлення у відповідних навчальних посібниках [1, с. 7].

За останні декілька десятиліть передові країни Європи почали впроваджувати та експлуатувати мікропроцесорні сигнальні системи, такі як TVG [2, с. 1].

Однак зі збройною агресією країни-окупанта та введенням санкцій проти економіки агресора, а особливо з введенням правового режиму воєнного стану [3, с. 1], суттєво зросла потреба у впровадженні та експлуатації ефективних елементів сучасних спеціалізованих систем залізничної автоматики. Для побудови зазначених систем розроблялись моделі руху транспортних засобів у комп'ютерних інформаційно-керуючих системах [4, с. 36], які дозволяли відходити від категорій фіксованих блок-дільниць та переходити до динамічних проміжків між потягами, які рухаються в попутному напрямку. Це суттєво розвиває уявлення про безпечне функціонування залізничної автоматики, але не вирішує питання розрахунків мікроелектронних елементів та компонентів.

Досить важливою є загальна оцінка використання комп'ютерних систем залізничного призначення, які детально розглянуті в роботі [5, с. 1]. Це суттєво розширяє можливості сприяння мети по співробітництву з Україною в галузі математики, інформатики та комп'ютерної інженерії.

Але найбільш детально висвітлюється моделі та методи розрахунку надійності електротехнічних приладів комп'ютерної інженерії систем залізничної автоматики з електронними компонентами в роботі [6, с. 115]. Саме автори останньої публікації порівняли різні методики розрахунку інтенсивності відмов мікроелектронних компонентів з вираженням розрахункових пропорцій та переліком параметрів за допомогою яких здійснюється розрахунки з застосуванням державного стандарту [7, с. 11]. Тож головною ідеєю доповіді будуть різні методи розрахунку інтенсивності відмов λ_p та λ_e .

Отже інтенсивність відмов мікроелектронних компонентів [8, с. 14] (розрахункова пропорція):

$$\lambda_e = \lambda_{0i} K_e K_m K_n, \quad (1)$$

де λ_{0i} інтенсивність відмов i – мікросхеми при температурі 25 °C при номінальному навантаженні;

K_e коефіцієнт, врахування експлуатаційні умови;

K_n коефіцієнт навантаження.

В той же час, розрахункова інтенсивність λ_p відмов мікросхем у [9, с. 5]:

$$\lambda_p = (C_1 \pi_T + C_2 \pi_E) \pi_Q \pi_L 10^{-6} \text{ відмов / Год,} \quad (2)$$

де C_1 залежить від кількості елементарних переходів у досліджуваному кристалі;

π_T залежить від температури кристалу;

C_2 залежить від особливостей конструкції мікросхемного компоненту;

π_E є характеристикою оточуючого середовища;

π_Q залежить від категорії виконання;

π_L характеризує ступінь відпрацювання виробу в промисловості.

В статтях показник λ_p наданий для широкого переліку температур.

C_1 для мікропроцесорів або залежить від особливостей топології.

В зазначених вище публікаціях детально проаналізовано недосконалість наведених залежностей в тій чи іншій сферах застосування мікроелектронних компонентів різних галузей економіки, які пропонується удосконалити шляхом нових досліджень з переглядом норм та нормативів в галузі залізничної автоматики.

У висновках доповіді оприлюднюється ідея переробки з внесенням змін в нормативно-технічні, а в майбутньому і в нормативно-правові документи, які регламентують обов'язкові процедури вибору норм проектування та експлуатації, параметрів розрахунку та способи реалізації електронних компонентів спеціалізованих комп'ютерних систем залізничної автоматики засобами комп'ютерної інженерії.

Список використаних джерел

1. Мойсеєнко В. І., Бутенко В. М. Безпечність спеціалізованих комп'ютерних систем : навч. посіб. Харків : УкрДУЗТ, 2021. 112 с.
2. The TGV Signaling System. URL: <http://www.railfaneurope.net/tgv/signals.html> (last accessed: 07.04.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 07.04.2024).
4. Moiseenko V., Golovko O., Butenko V., Trubchaninova K. Modeling of vehicle movement in computer information-control systems. *Radioelectronic and computer systems*. 2022. P. 36 – 49. <https://doi.org/10.32620/reks.2022.1.03>.
5. Moiseienko V., Gaievskiy V., Mikiieva H., Zmii S. Assessment of the safety of using computer systems of railway purposes Computational Engineering UK team of #ScienceForUkraine and The University of Liverpool with the support of EPSRC's Global Challenges Research Fund (GCRF) aims to promote research collaboration with Ukraine along the Digital Theme (Mathematics, Computer Science, Computational Engineering).
6. Бутенко В. М., Головка О. В., Чуб С. Г. Аналіз методик розрахунку надійності систем залізничної автоматики з електронними компонентами. *Зб. науков. праць. УкрДУЗТ*. Харків : УкрДУЗТ, 2023. № 204. С. 115–124.
7. ДСТУ 4178-2003. Комплекси технічних засобів систем керування та регулювання руху поїздів. Функційна безпечність і надійність. Вимоги та методи випробування. Каталог нормативних документів. [Чинний від 2003-07-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2003. 73 с.
8. Методика доказу функціональної безпеки мікроелектронних комплексів систем керування та регулювання руху поїздів / розроб. В. Ф. Кустов та ін. ; Державна адміністрація залізничного транспорту України. Київ, 2002. 106 с.
9. Reliability prediction of electronic equipment. Military handbook. 1991. 205 p.

Physical and Mathematical Sciences

UDC 530.145+678.9

Light-emitting diodes with heterojunctions on quantum dots

Volodymyr Kovalchuk

State Environmental University, Odesa

Vadim Gromov

National Aviation University, Kyiv

Abstract. *The aim of the work was to develop practical measures for the use of silicon-based quantum dot heterojunctions as a photodetector for the creation of ultrabright quantum dot LEDs. The results of the practical use of ultra-bright QD-based LEDs as an emitter and photodetector are obtained.*

Keywords: *heterojunctions, quantum dots, LEDs.*

Світлодіоди з гетеропереходами на квантових точках

Володимир Ковальчук

Державний екологічний університет, м. Одеса

Вадим Громов

Національний авіаційний університет, м. Київ

Анотація. *Мета роботи полягала у розробці практичних заходів щодо застосування гетеропереходів на основі кремнію з квантовими точками у якості фотоприймача для створення над яскравих світлодіодів на основі квантових точок. Отримано результати практичного використання надяскравих світлодіодів на основі ГП у якості випромінювача та фотоприймача.*

Ключові слова: *гетеропереходи, квантові точки світлодіоди.*

The idea of creating devices with optical and electrical connections was developed in the last decade of the XX century. Studies in this area have shown that the use of inertial powder electroluminescent capacitors as emitters is impractical due to the instability of their parameters.

The discovery of hetero-structures, in particular heterojunctions has significantly expanded the possibilities of taking into account environmental factors on electronic devices, and has made it possible to create reliable and cheap opto couplers based on the led-photo resistor, photodiode scheme [1].

In this context, the heterojunctions, which forms the basis of a super-bright led, can serve to optimize the process of emission and absorption. Thus, the study of heterojunctions remains an important topical issue today [2, 3].

The aim of this work was to develop practical measures for the use of silicon-based heterojunctions with quantum dots as a photodetector for the creation of ultra-bright leds

based on the phenomena described in [2]. We have obtained the results of the practical use of ultra-bright leds based on the heterojunctions as an emitter and photodetector.

We calculated the current and voltage transmission coefficients for quantum dot LEDs and studied their characteristics when operating as a photo resistor and photodiode.

We obtained the transmission coefficients of the heterojunctions optical pair: for current, this value is $K_I=0.014$, and for voltage, $K_V=0.56$ [4].

Thus, the formation of radiation sources and photodetectors of the same design allows us to propose a technological cycle, the result of which is a highly sensitive opto coupler.

References

1. Alferov J.I., Vorobyev L.E., Firsov D.A. Prospects for creation of mid-IR radiation sources based on intrazone interlevel charge carrier transitions in injection laser heterostructures with quantum dots and pits // *Uspehi fiz. nauk.* 1999. 169 (4). P. 11-19.
2. Kovalchuk V.V. Cluster morphology of silicon nanoparticles // *Semiconductor physics, quantum electronics & optoelectronics.* 2007. 10 (4). P. 81-86
3. Kovalchuk V.V., Smorzh M.V., Mamuka K.V Sensitive element of an intellectual sensor (for measuring physical and chemical characteristics) // *Journal of physics and electronics.* 30 (2), 2022. P. 67-74.
4. Kovalchuk V.V. Heterophotocell based on super-line photoventil effect // *Journal of physics and electronics.* 28(1), 2020. P. 61-68.

UDC 61:53

The use of hardware methods in gynecology from the point of view of medical physics

Iryna Novikova

Bogomolets National Medical University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-4329-2061>

Svitlana Lesovska

European Medical School of the International European University, Kyiv

<https://orcid.org/0009-0001-8400-5970>

Anastasiia Herasymchuk

Bogomolets National Medical University, Kyiv

Abstract. *This paper analyzes the physical basis of modern hardware methods used for diagnosis and treatment in gynecological practice. The promising and newest methods of physics, which have found application in gynecology, are shown. The results of a comprehensive analysis of scientific literature, domestic and foreign experience are summarized. The conducted theoretical research became the basis for substantiating the model of organization of the technology of integrated training of future doctors.*
Key words: *hardware methods, medical physics, integrated education, gynecology.*

Використання апаратних методів у гінекології з точки зору медичної фізики

Ірина Новікова

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-4329-2061>

Світлана Лесовська

Міжнародний європейський університет "Європейська медична школа", м. Київ

<https://orcid.org/0009-0001-8400-5970>

Анастасія Герасимчук

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ

Анотація. *У даній роботі проаналізовано фізичне підґрунтя сучасних апаратних методів, які використовуються для діагностики та лікування в гінекологічній практиці. Показані перспективні та новітні методи фізики, які знайшли застосування в гінекології. Узагальнено результати комплексного аналізу наукової літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду. Проведене теоретичне дослідження стало основою для обґрунтування моделі організації технології інтегрованого навчання майбутніх лікарів.*

Ключові слова: *апаратні методи, медична фізика, інтегроване навчання, гінекологія.*

Актуальність. На сьогоднішній день гострою проблемою постає зростання захворювань репродуктивної системи у жінок різних вікових груп, що вимагає ефективних інструментів для їх діагностики та лікування. Саме тому актуальності набувають питання дослідження та впровадження апаратних методів у гінекологічну практику, що дозволяє забезпечити якісну та своєчасну медичну допомогу жінкам та підвищити ефективність лікування гінекологічних захворювань.

Мета роботи. Провести аналіз існуючих апаратних методів діагностики та лікування, які використовуються в гінекології на сучасному етапі. Показати перспективи та новітні досягнення.

Матеріали і методи. Використаний метод проблемно-орієнтованого аналізу інформаційних джерел.

Результати дослідження. Аналіз наукової літератури показав, що на сучасному етапі розвитку гінекології широко застосовуються різноманітні апаратні методи як для діагностики, так і для лікування [1-5]. Одним із поширених методів діагностики є ультразвукове дослідження (УЗД), яке стало необхідним і ефективним інструментом в діагностиці різноманітних гінекологічних захворювань. Ультразвукова хвиля, що використовується в УЗД, має частоту вищу за верхню межу слухового спектру людини, що становить біль ніж 20 кГц, проникає через тканини та відбивається від межі між тканинами з різною щільністю, створюючи зображення, яке можна оцінити за допомогою спеціального обладнання. Однією з переваг УЗД є його безпечність, на відміну від рентгенівського випромінювання. Це особливо важливо для вагітних жінок.

Використання ультразвукового доплеру в акушерстві надає можливість оцінити кровообіг в матково-плацентарному та фетальному кровоносному русі. За допомогою ефекту Доплера вимірюються швидкості руху червоних кров'яних клітин, що дозволяє оцінити кровотік у матці та плаценті [1]. Цей метод допомагає виявляти патологічні стани, такі як прееклампсія та фетоплацентарна недостатність [3].

Процес утворення зображення в УЗД базується на відбитті та розсіюванні ультразвукових хвиль тканинами. За допомогою спеціальних сенсорів та обробки сигналу, отримані відбиті сигнали перетворюються в зображення, яке можна проаналізувати лікарем [3]. Однак, для проведення УЗД, є обмеження: не всі патологічні зміни можуть бути чітко виявлені за допомогою УЗД, для деяких випадків може знадобитися додаткове дослідження таке, як магнітно-резонансна томографія (МРТ) або комп'ютерна томографія (КТ) [1].

Магнітно-резонансна томографія (МРТ) використовується для діагностики різноманітних патологій, зокрема раку молочної залози та раку яєчників, а також для оцінки стану матки, яєчників та суміжних тканин [5]. МРТ використовується для отримання високоякісних зображень внутрішніх органів завдяки використанню магнітного поля та радіочастотних імпульсів, що дозволяє отримати детальну інформацію без застосування шкідливого випромінювання [1, 3].

Комп'ютерна томографія в гінекології використовується для діагностики різних захворювань органів малого таза та молочних залоз. З точки зору медичної фізики, цей метод базується на розсіянні рентгенівських променів тканинами, дозволяючи отримати детальні зображення внутрішньої структури. Завдяки високій роздільній здатності та точності відтворення областей органів, комп'ютерна томографія допомагає вчасно виявляти патології та здійснювати ефективне лікування [1, 2, 3].

Велику популярність та перспективність для лікування різноманітних захворювань в гінекології набувають лазерні технології, які засновані на

використанні випромінювання світлових хвиль для впливу на тканини, що стимулює репаративні процеси. Цей метод є неінвазивним та безпечним, що дозволяє виконувати гінекологічні процедури з високою точністю та ефективністю. Лазерна терапія в гінекології застосовується для лікування різних патологій, включаючи папіломи, післяпологові травми, пігментацію, пролапс геніталій, нетримання сечі та інші [1-3].

Одним із застосувань лазерних технологій також є лікування вагінальних проблем, таких як атрофія слизової оболонки піхви, що може виникати під час менопаузи або після радикальної гістеректомії. Використання лазера активує природне вироблення колагену, що дозволяє покращити тонус та еластичність тканин. Це дозволяє проводити втручання швидко та точно, максимально скорочуючи період відновлення.

Серед апаратних методів, які використовуються в гінекології, розрізняють також кольпоскопію, гістероскопію та лапароскопію. Ці методи дозволяють отримувати детальну інформацію про стан внутрішніх статевих органів жінки, виявляти патології та проводити оперативне лікування гінекологічних захворювань.

Кольпоскопія – це діагностичний метод дослідження вагінальної частини шийки матки, стінок піхви та зовнішніх статевих органів за допомогою відеокольпоскопа. З точки зору медичної фізики, цей процес ґрунтується на використанні оптичного збільшення для огляду та оцінки стану слизової та тканин. Висока роздільна здатність кольпоскопа дозволяє виявляти навіть найменші зміни у структурі шийки матки, що допомагає вчасно діагностувати передракові стани, сприяючи попередженню розвитку раку. За допомогою кольпоскопа можливе виявлення таких патологічних процесів, як дисплазія, пухлини, кондиломи, ерозії, поліпи та інші аномалії.

Гістероскопія – це метод візуального дослідження внутрішньої порожнини матки, який використовується як для діагностики, так і для лікування гінекологічних захворювань. Цей метод допомагає виявляти в порожнині матки пухлини, поліпи, аденоміоз та інші патології, а також дозволяє взяти зразки тканин для гістологічного аналізу. Гістероскопія також може бути призначена при невідомих кровотечах, безплідді, передчасному клімаксі та інших симптомах, пов'язаних з маткою [3, 4].

Лапароскопія в гінекології – це мініінвазивний метод дослідження та хірургічного втручання, який ґрунтується на принципах медичної фізики. Завдяки використанню оптичної системи інструментів та камери лікарі можуть виконувати операції з точністю та мінімальними пошкодженнями тканин. Це дозволяє скоротити тривалість операції, зменшити ризик ускладнень та сприяє швидшому одужанню [2].

Радіохвильова абляція ендометрію – це метод монополярної високочастотної хірургії, яка використовує електромагнітне поле високої частоти для лікування аномальних змін ендометрію таких як гіперплазія ендометрію, ендометріоз та інші патологічні стани. Радіохвиля використовується для знищення частини чи всього ендометрію, зменшуючи обсяг кровотечі.

Ультразвукова гідроабляція використовується для лікування міоми матки, що дозволяє знищити патологічні утворення, не проводячи складних хірургічних

втручань. Крім того, ультразвуковий вплив може використовуватися для знищення пухлин яєчників та поліпів порожнини матки, шийки матки. Метод сфокусованого ультразвуку дозволяє зосередити ультразвуковий сигнал на певній області патології та точно впливати на неї, мінімізуючи пошкодження навколишніх тканин. Використовують для лікування міоми матки, аденоміозу та деяких видів раку [1, 3].

Автором проведено аналіз використання апаратних методів у діагностиці та лікуванні гінекологічних захворювань (табл. 1).

Таблиця 1. Використання апаратних методів у діагностиці [1–5].

Апаратні методи	Фізичне підґрунтя	Дія на біологічну тканину	Застосування
Ультразвукове дослідження (УЗД)	Використовується властивість ультразвукових хвиль проникати через тканини та відображатися від них	Ультразвукове дослідження (УЗД) взаємодіє з біологічною тканиною, відбивається від її різних структур	Визначення розмірів та структури матки, яєчників, труб, оцінка стану ендометрія та наявності пухлин
Лазерні технології	Ґрунтуються на принципі використання збудженого світлового випромінювання з високою енергією для знищення патологічних тканин у жіночій репродуктивній системі.	Лазерні технології впливають на біологічну тканину шляхом поглинання світла, що перетворюється на теплову енергію. Фотобіохімічний ефект. Фототермічний - фототермоліз (розклад під впливом тепла); - фотогіпертермія (надмірний перегрів під впливом світла); - фотокоагуляція; - фотокарбонізація; - фотовипаровування. Фотоіонізаційний - фотоабляція (процес розриву хімічних зв'язків під впливом світла); - фотоподріблення.	Застосовуються для лікування різноманітних патологій, таких як ерозії шийки матки, генітальні бородавки, пухлини та інші. Вони дозволяють точно впливати на патологічні утворення, знищуючи їх без пошкодження навколишніх здорових тканин.
Комп'ютерна томографія (КТ)	Використовується рентгенівське випромінювання та комп'ютерна обробка даних для створення детальних зображень внутрішніх органів	Рентгенівські промені проникають через тканини тіла, а різниця у їх поглинанні дозволяє отримати детальні зображення, які використовуються для діагностики різних захворювань та ушкоджень	Детальне вивчення структури та наявності патологічних утворень в матці, яєчниках, трубах

Таблиця 1 (продовження).

Магнітно-резонансна томографія (МРТ)	Використовується магнітне поле та радіочастотні хвилі для отримання зображень внутрішніх органів	Впливає на біологічну тканину за допомогою явищ магнітного спіну та резонансу, дозволяючи отримати детальні зображення органів і тканин для діагностики захворювань	Діагностика патологічних процесів в матці, яєчниках, трубах, оцінка розмірів та структури органів
Кольоровий доплерівський ультразвук (CDUS)	Вимірювання швидкості кровотоку в судинах за допомогою ультразвукових хвиль	Урахування параметрів енергії та часу експозиції. Технологія стежить за кровообігом та може виявити аномалії, але важливо враховувати безпеку його застосування	Оцінка кровопостачання матки, яєчників, пухлин та інших утворень.
Тепловізорне дослідження органів малого таза і молочних залоз	При оглядовій термографії визначають роз поділ температур (ΔT – різниця температур між проекцією досліджуваної та прилеглої анатомічних ділянок) у зоні проекції досліджуваного органа	Оцінюють колір, яскравість цих ділянок, порушення симетричності тих чи інших температурних зображень, їх форму та величину	Динамічне тепловізорне дослідження органів малого таза і молочних залоз дає змогу оцінити особливості їх анатомічного та функціонального стану.
Лапароскопія	Введення оптичної системи через невеликий розріз для вивчення внутрішніх органів	Мінімально інвазивний метод хірургічного втручання, що зазвичай має менший вплив на біологічну тканину порівняно з відкритою хірургією.	Діагностика та лікування патологічних станів в черевній порожнині, включаючи ендометріоз, аномалії яєчників та труб.
Кольпоскопія	Використання оптичного приладу для детального дослідження слизової оболонки піхвової частини шийки матки, піхви та вульви	Вона має незначний вплив на біологічну тканину, оскільки використовується лише для огляду та можливості взяття біопсійних зразків	Виявлення передракових та ракових патологічних змін.
Ендовагінальна та ендометріальна сонографія	Використання ультразвукових зондів для дослідження стінок піхви та ендометрія	Ці процедури вивчають вплив ультразвукових хвиль на біологічні тканини, враховуючи їх чутливість до тепла, можливість виникнення звукового тиску та інші фізичні параметри.	Оцінка стану ендометрія, виявлення патологічних утворень.

Серед новітніх та перспективних методів можна виділити: роботичну хірургію, де за допомогою роботів-хірургів виконують складні операції з великою точністю та мінімальною травматизацією для пацієнтів; використання вакуум-індукованого пристрою для контролю кровотечі [6]; генетичне тестування, тобто сучасні генетичні тести дозволяють виявляти генетичні відхилення, які можуть впливати на здоров'я жінок, такі як ризик розвитку раку грудей або яєчників; криохірургія - цей метод використовує низькі температури для знищення доброякісних пухлин або утворень; трансвагінальна ехографія з тривимірним зображенням (3D/4D), ця технологія дозволяє отримувати більш детальні та реалістичні зображення органів малого тазу, що полегшує діагностику патологій та моніторинг вагітності [3-5].

Висновок. Проведене дослідження показало, що апаратні методи в гінекології стають ефективними інструментами для діагностики та лікування захворювань репродуктивної системи у жінок завдяки їх високій точності та здатності до виявлення патологій на ранніх стадіях. Знання та використання досягнень фізики і інформатики дають можливість отримання детального зображення органів та тканин, динамічного спостереження за станом пацієнки, лікування захворювань без необхідності хірургічних втручань. Результати теоретичного дослідження покладені в підґрунтя обґрунтування моделі організації технології інтегрованого навчання майбутніх лікарів.

Список використаних джерел

1. Чалий, О. В., Цехмістер, Я. В., Агапов, Б. Т., Стучинська Н.В. та ін. Медична і біологічна фізика : підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів. Вінниця : Нова Книга, 2017.
2. Дідух, В. Д., Рудяк, Ю. А., Ладика, Р. Б., Багрій-Заяць, О. А., Горкуненко, А. Б., Гураль, С. Я., ...Токарський, О. С. Фізичні основи функціонування медичного обладнання : навчальний посібник. Тернопіль: ТДМУ. 2015.
3. Наврузова Н. О. Діагностика захворювань шийки матки у сучасній гінекології. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 2 (9), 2022. С. 63-77.
4. Кондратюк В. К. Інструментальні методи дослідження в гінекології. Медичні аспекти здоров'я жінки, 4 (90), 2015. С. 10-19. URL: <https://health-ua.com/article/6073-nstrumentaln-metodi-doslzhennya-v-gnekolog>
5. Денисов М. О., Корольова Т. В. Апаратура клінічної диференційної діагностики в гінекології // *Оптико-електронні інформаційно-енергетичні технології*. 2011, № 1. С. 98-102 URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://report.kpi.ua/sites/default/files/2357-p.pdf>.
6. D'Alton, Mary E. MD; Rood, Kara M. MD; Smid, Marcela C. MD; Simhan, Hyagriv N. MD, MS; Skupski, Daniel W. MD; Subramaniam, Akila MD; Gibson, Kelly S. MD; Rosen, Todd MD; Clark, Shannon M. MD; Dudley, Donald MD; Iqbal, Sara N. MD; Paglia, Michael J. MD, PhD; Duzyj, Christina M. MD, MPH; Chien, Edward K. MD; Gibbins, Karen J. MD; Wine, Kathryn D. MPH; Bentum, Nana Ama A. MD; Kominiarek, Michelle A. MD; Tuuli, Methodius G. MD; Goffman, Dena MD. Intrauterine Vacuum-Induced Hemorrhage-Control Device for Rapid Treatment of Postpartum Hemorrhage. *Obstetrics & Gynecology* 136(5):p 882-891, November 2020. | DOI: 10.1097/AOG.0000000000004138.

Philological Sciences

Literature and humanism: criteria of collision

Mariya Chobanyuk

Drohobych State Pedagogical University

named after Ivan Franko, Drohobych

<https://orcid.org/0000-0002-6047-4852>

Abstract. *This article is devoted to the results of understanding humanism, which in the 21st century has become a means of analysis, an evaluative component in the field of ideology, politics, philosophy, creeds and literature. Today, it has become relevant to comprehend humanism from a literary perspective in order to understand its completeness and integrity as a phenomenon of literature.*

Keywords: *literature, humanism, synthesis, concept.*

In the scientific field, from time to time there is a negative attitude towards certain concepts, which nowadays include “civilization”, “progress”, “ideology”, as well as the term “humanism”.

Behind the hostility to the word “humanism” lies a persistent rejection of class them illusory and abstract. In the current environment, fear of humanism is counterproductive. This does not mean that admiration for it is productive. “However, disgust for the phenomenon of humanism is no more justified than the disgust of Gogol’s provincial ladies for everyday objects and phenomena. Let us recall that humanity has been experiencing the influence of the ideas of humanism for more than five hundred years; We can wait for the end of humanism as long as the positivists waited for the end of religion, and the early Christians waited for the second coming of Christ. It is necessary to overcome the “reflexive” hostility to the term “humanism” and make it the subject of scientific discourse” [1, p. 6].

The time has come to move from neglecting humanism to studying it in order to present humanism as an ordered system of artistic and aesthetic phenomena and understand how they enter into the flesh of fiction.

Humanism either focused on earthly and secular values (for example, during the Enlightenment in Western Europe), then again returned to its theological source; humanists either went into the wilds of atheism, then returned to the bosom of the church. Humanism seemed to move in a circle, each time destroying or reviving its own values. Within humanism itself, phenomena constantly arose that caused its crisis, but the preserved roots again and again forced the revival of humanistic ideology, which has always been exceptionally adaptable to the changing social and cultural conditions of human life [2, 3, 4, 7].

The turn of the 20th and 21st centuries after antiquity, the Renaissance and the Enlightenment is a kind of fourth “turn” in the history of social, philosophical thought to the origins of humanism, to a rethinking of the values of human existence from its perspective.

It is known that there are several forms of human knowledge – mythological, scientific, religious, philosophical, artistic, mystical, which are intertwined and not always clearly separated in the culture of different historical eras. This contributes to obscuring the truth and incorrectly forms ideas about a particular phenomenon [8–10].

At the same time, a modern understanding of the essence of humanism and approaches to its consideration in one aspect or another is impossible without knowledge of the information and generalizations accumulated by science, that is, without relying on the history of the study of this phenomenon. The understanding of humanism is closely connected with the development of views on man in the history of Christian civilization, but only with the emergence of human reflection about one’s own existence, humanism is formed as a deep intention of man and humanity.

At the beginning of the 21st century, having a rich research experience and based on the fact that each era brings its own features into the understanding of any phenomenon, including humanism, it cannot be argued that a more or less definitive and an undeniable definition of humanism. However, it is necessary to talk about the results of its study, taking into account the accumulated knowledge and modern, including literary interpretations. Also in this regard, it is necessary to discuss principles, to update new, more fully covered approaches to the consideration and understanding of humanism.

There is no single point of view in determining the timing of the appearance of the term and its historically determined semantics.

An attempt to determine the meaning of humanism from various information sources shows that this term has several contradictory and sometimes mutually exclusive meanings. Let's list them:

- the name of the Renaissance in various cultural movements, ideological trends, directions of social thought;

- designation of the moral qualities of a person - humanity, kindness and respect.

Traditionally, humanism is the recognition of the value of man as an individual, his right to free development and assertion of his abilities, the affirmation of the good of man as a criterion for assessing social relations. That is, there is no single point of view in the interpretation of the term “humanism”.

There is also no consensus in determining the timing of the appearance of the term and its historically determined semantics. Therefore, at the beginning of the 21st century, having a rich research experience and based on the fact that each era brings its own features to the understanding of any phenomenon, including humanism, it cannot be argued that a more or less final and indisputable definition can be found humanism. However, it is necessary to talk about the results of its study, taking into account the accumulated knowledge and modern research. Also in this regard, it is necessary to discuss the principles, approaches to the consideration and understanding of humanism.

The vast majority of researchers associate the emergence of the term “humanism” and its main defining meaning with the Renaissance (XIV-XVI centuries), while recognizing the legitimacy of using the term both to designate earlier and later phenomena related to the characteristics of man and his culture. In the Renaissance, humanism began to mean the opposite of the ideology of the Middle Ages, secular culture (humanism), not only addressed to man, but also emanating from man, from his own spiritual and creative capabilities and subjective power. In the reference literature there is a statement that the term “humanism” came into use only in the 19th century. first to designate the movement of Renaissance thought, then to designate one of the bases for characterizing European culture. In this regard, one should distinguish between humanism as a property of universal human culture and humanism as an ideology of the Renaissance.

XX century – an era of disasters, wars and revolutions that reshape the world. He posed many questions and discovered an abyss of problems. “The Death of God” (F. Nietzsche) and “the end of art” (K. Malevich), devaluation of humanistic values (fascism) and denial of the human soul (communism), consequences of technological development – environmental disasters, strengthening of industrial, scientific and information power society and technocratic worldview – milestones of the post-Christian era, the loss of the ideals of humanism.

As is known, events, “before manifesting themselves in external historical reality, unfold in spiritual reality, and what happens tomorrow should not surprise those who listen to the movement of the spirit today” [8, p. 60].

Which of the dominant features of humanism of past eras will prevail in the 21st century? as the main feature or will bring something new to it, it is not possible for us to say with complete confidence. I would like to believe that if the 21st century goes down in the history of civilization as the era of Spiritual Enlightenment, perhaps it will be a theocentric humanism, different from the medieval one, with a relatively free, deeply conscious desire of Man for holiness and for God.

So, we have shown that each historical era has brought into the category of humanism its own specific shades, accents, reflecting the spirit of the time, the mindset of society in general and its individual thinkers in particular, preserving in it unchanged human-elevating principles, the primacy of human and spiritual historically determined values.

References

1. Ефимов В., Никольский Е. Типология современного гуманизма: противостояние антропоцентрических и теоцентрических тенденций. *Вестник Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля. Серия "Филологические науки"*. 2010. № 2(4). С. 45 – 61.
2. Чобанюк М.М. Концептуальний художній синтез у художній літературі Заходу другої половини ХХ – початку ХХІ століття : монографія. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 318 с.
3. Чобанюк М.М. Гуманізм та епоха постмодернізму: критерії зіткнення. *Світова література на перехресті культур і цивілізацій*. 2013. Вип. 7. Ч. I. С. 225 – 230.
4. Чобанюк М.М. Феномен гуманизма: чувство времени. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія Літературознавство*, 2013. Випуск 4 (76). С. 207 – 215.
5. Чобанюк М.М. Проблема дефініції сакрального в епоху постмодернізму. *Наукові праці : науково-методичний журнал*. 2013. Т. 217. Вип. 205. Філологія. Літературознавство. Миколаїв. С. 97 – 100.
6. Чобанюк М.М. Літературознавчий синтез: методологічні аспекти. *Ucrainica VI. Soucasna Ukrajinistika. Problemy jazyka, literatury a kultury: Sbornik vedeckych clanku zmezinarodni conference "VI Olomoucke symposium ukrajinistu sredni Evropy"* (21 – 23.08.2014). Р. 199 – 202.
7. Чобанюк М.М. Джон Фаулз: гуманізм як філософія творчого методу. *Література в контексті культури*. 2015. Вип. 26. С. 332 – 338.
8. Чобанюк М.М. Дослідження концептуального художнього синтезу у сучасному літературознавстві. *Scientific Journal "ScienceRise"*. 2016. № 11 (28) 2016. С. 59 – 64.
9. Чобанюк М.М. Сакральне мистецтво слова та сучасна наука про літературу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2017. С. 362 – 369.
10. Чобанюк М.М. Artistic synthesis: a view of criticism / М.М. Чобанюк // *Науковий вісник МГУ Серія "Філологія"*. 2022. Випуск 54. С. 195 – 204.
11. Чобанюк М.М. Ідейно-художні особливості творчості Джона Фаулза у світлі теорії концептуального художнього синтезу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Філологія*. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 133 – 137.

The peculiarities of reproducing Ukrainian poetic text in English (using translating the poetry of Halyna Kruk by Olena Jennings)

Tetyana Donii

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0003-1450-8297>

Abstract. *The abstract focuses on the analysis of translation of Halyna Kruk poetry “жінка надрізує вену/the woman cuts into her veins”. Special attention is paid to outlining the translation approaches and translation transformations which were used in the process of translation. The author analyses Olena Jennings’s translation approaches and suggests several translation decisions.*

Keywords: *poetry, creative translation, translation transformations.*

Особливості відтворення українського поетичного тексту англійською мовою (на прикладі перекладу Олени Дженінгс поезії Галини Крук)

Тетяна Доній

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0003-1450-8297>

Анотація. *Робота присвячена аналізу перекладу Олени Дженінгс поетичного тексту української постмодерної поетки Галини Крук. Особлива увага приділяється аналізу перекладацьких трансформацій та підходів. Авторка детально розглядає перекладацькі рішення О. Дженінгс та пропонує свої можливі варіанти.*

Ключові слова: *поезія, художній переклад, перекладацькі трансформації.*

Поезія найбільш концентрована форма літератури, і, можливо найбільш складна для процесу перекладу.

Поетичні тексти Г. Крук мають дуже характерні особливості, які перекладач обов’язково має брати до уваги. Її вірші існують на двох умовних рівнях – це зовнішній світ історії або образу вірша та внутрішній світ, який залежить від історії, що розгортається в тексті, і здається, поетка відкриває його майже випадково. В багатьох текстах ми бачимо використання займенника "ти", яке дає відчуття причетності до її текстів, створює атмосферу інтимності, так наче поетка просто веде дружню бесіду з читачем. Цей прийом дотичності до текстів варто зберегти для читача цільової аудиторії. Ще однією з особливостей поезії Г. Крук можна вважати наявність чіткої структури вірша, незалежно від того чи є текст римований чи ні. Таким чином, пропонується зробити аналіз перекладацьких трансформацій за трьома ознаками: віршування, форма, спосіб римування.

<p>Жінка надрізує вени тому що не хоче старіти звично кухонним ножом як відкриває шпроти кволий ангел дебелий доктор і санітар-очкарик – сумнівна компанія для цієї брудної роботи від їхнього ідеалізму обертом йде голова і западається сонце скупе за кіоск навпроти як їй втекти як втекти їй у тоненький надріз від ножа і яким коридором податися потім якщо всі без винятку – проти?.. вихор виносить її по спіралі аорти просто так – тьху доктор підносить їй дзеркальце думає: жінка ж, зажде завагається може але дзуськи, ніколи бо коли вона йде то вона таки йде жінка – сам знаєш – істота уперта прости її, Боже</p>	<p>the woman cuts into her veins with a kitchen knife simply as she would open a can of sardines because she doesn't want to grow old a feeble angel a corpulent doctor and a four-eyed assistant are a dubious group for this dirty work their idealism makes the head spin and the stingy sun set behind the kiosk across the road how can she escape how can she flow through the knife's narrow cut and which pathway should she surrender to when everyone, without exception, is against it a whirlwind carries her through the spiral of the aorta with such ease... the doctor brings a mirror to her mouth he thinks – the woman often reconsiders but, <i>get out of here</i>, never, because when her mind is made up then her mind is made up the woman, you know, is a stubborn soul – God forgive her Translation by Olena Jennings (2005)</p>
--	--

Це тонічний вірш (акцентовик), для якого характерним є наявність 3 сильних смислових акцентів у кожному піврядку, кількість складів поміж цими сильними акцентами може бути різною. Такий тип вірша орієнтований на проговорювання, прочитування його вголос, коли неакцентовані склади проговорюються швидше. В перекладному тексті кількість смислових акцентів змінюється у різних рядках і вони не виділяються чітко, таким чином втрачаючи вищезазначений ефект тексту-оригіналу. Це одна з найвідчутніших втрат, тому що значно послаблюється емоційне наповнення цього тексту.

Графічно вірш ділиться на синтагми, щоб позначити необхідні паузи і перепади інтонації, що в достатній мірі вдалось передати і в тексті перекладу.

Спосіб римування – перехресний *абаб*. Причому римуються тільки основні закінчення рядків: частина рим – це приблизні асонансні рими (що має створювати ілюзію розмовності, відмову від строгої поетичної форми), як-от – *старіти* – *очкарик*, *голова* – *ножа*, натомість, їм протистоять точні зовнішні і внутрішні рими, які проходять через увесь вірш і дають відчуття єдиного цілого: *шпроти-роботи-навпроти-потім-проти-аорти*. Наприкінці вірша теж є чітке перехресне римування "зажде-може-йде-Боже", що надає стрункості поетичному тексту. Вірш іде суцільним текстом, без поділу на строфи – цього вимагає його драматургія, стрімкість наростання емоцій.

Для перекладу було обрано метод прямого перекладу, використання якого має свої плюси і мінуси. Однією з переваг можна вважати досить точне відтворення змісту вірша за рахунок відмови від віршованої форми. По друге,

цільовий текст, як і оригінал, є суцільним текстом, що дало можливість зберегти і відтворити емоційне наростання до кінця тексту.

Але і недоліків такий метод має досить багато. Увага перекладача була зосереджена саме на передачі змісту, а не лексичних та стилістичних прийомів авторки, що і позбавило переклад лексичної витонченості. В цільовому тексті також не спостерігається жодної рими, навіть асонансної, яку цілком можливо було відтворити в процесі перекладу, що стало причиною руйнування віршованої структури тексту-оригіналу.

Не взятий до уваги і втрачений елемент певної гри слів: „*як їй втекти як витекти їй у тоненький надріз від ножа*” – *втекти і витекти* звучить дуже подібно. Натомість, у перекладі маємо абсолютно різні за звучанням буквальні відповідники: „*how can she escape how can she flow through the knife's narrow cut*”. Авторській прийом можливо було б відтворити застосувавши варіантний еквівалент: "*fly – flow*", додатково зберігаючи алітерацію.

Ще одна неточність перекладу – лексична трансформація нейтралізації : "*дзуськи – get out of here*", "*просто так – тьху – with such ease*". Нейтральні відповідники завжди спрощують текст, зменшують його емоційне навантаження і вплив на читача, міняючи стиль "дружньої розмови" на нейтральний "переказ".

Таким чином, приділяючи увагу не лише відтворенню змісту, а й застосовуючи відповідні лексичні. Граматичні та стилістичні трансформації можливо максимально відтворити текст-оригінал.

Список використаних джерел

1. Крук Г. Сліди на піску. Поезії/Г. Крук – Київ "Гранослов", 1997. – 47с.
2. Newmark P. Textbook of translation. Prentice Hall, 1988. 402p
3. International poetry in translations. URL: <https://www.poetryinternational.com/en/poets-poems> (дата звернення: 5.04.2024).

English phraseological combinations that use units and time units (month, second, minute, etc.)

Faramazov Azer Suratulla oghly
Lankaran State University, Lankaran
<https://orcid.org/0000-0002-7601-9985>

Abstract. Research into English phraseological combinations utilizing units and time units (such as month, second, minute, etc.) holds significant relevance across various domains of language study and application. These combinations are pervasive in English discourse, playing a crucial role in effective communication, cross-cultural understanding, technical communication, language teaching, translation, computational linguistics, and academic research. Understanding and mastering these phraseological combinations is essential for language learners and users to achieve proficiency in English. They contribute to effective communication by enabling concise and idiomatic expression of complex ideas. Moreover, they reflect cultural references and societal values, enhancing cross-cultural communication and interpretation.

Keywords: English phraseology, phraseological combinations, units, time units, month, second, minute, idiomatic expressions, language proficiency, communication, cross-cultural understanding, language teaching, translation, computational linguistics, cultural references, semantic nuances, linguistic patterns, communication strategies.

Formulation of the Problem. It addressed in this research is the investigation of English phraseological combinations that incorporate units and time units, such as month, second, minute, etc. The study aims to explore the structure, usage, and semantic nuances of these phraseological combinations within the English language. Specifically, the research seeks to address the following questions:

What are the common phraseological combinations in English that utilize units and time units?

How do units and time units interact syntactically within these phraseological combinations?

What are the semantic nuances and connotations associated with different types of phraseological combinations? [5]

By addressing these questions, the research aims to deepen our understanding of how units and time units are integrated into English phraseology, thereby contributing to linguistic theory and practical applications in language education, translation, cross-cultural communication, and computational linguistics [1].

The aim of the study is to investigate English phraseological combinations that utilize units and time units (such as month, second, minute, etc.). This research seeks to explore the frequency, structure, and semantic nuances of these combinations in English discourse. By analyzing a corpus of text data from various sources, including academic literature, news articles, and everyday conversation transcripts, the study aims to:

Identify common phraseological combinations incorporating units and time units in English.

Examine the syntactic structures and grammatical features present in these expressions.

Investigate the semantic categories and communicative functions associated with different types of phraseological combinations.

Explore the cultural and contextual factors influencing the usage and evolution of these expressions.

Provide insights and recommendations for language learners, educators, and translators regarding the effective usage and interpretation of these phraseological combinations in different contexts [3].

The object of study focuses on the examination and analysis of phraseological combinations in English that incorporate units and time units such as month, second, minute, etc. These phraseological combinations are prevalent in various domains of English discourse, including scientific literature, technical documentation, everyday communication, and idiomatic expressions. The primary objective is to identify and compile a comprehensive list of phraseological combinations that involve units and time units in English. This entails collecting examples from diverse sources, including written texts, spoken language, and digital media. The study aims to analyze the syntactic structures and grammatical patterns of these phraseological combinations. This includes examining how units and time units are combined with other lexical elements to form coherent expressions [8]. Another aspect of the study involves exploring the semantic nuances and connotations associated with different phraseological combinations. This includes investigating the literal and figurative meanings conveyed by these expressions, as well as their cultural and contextual implications. The object of study includes an analysis of the frequency and distribution of phraseological combinations utilizing units and time units across different genres, registers, and linguistic contexts. This helps in understanding the prevalence and usage patterns of these expressions in English discourse [4].

The relevance of researching English phraseological combinations that utilize units and time units (such as month, second, minute, etc.) is multifaceted and extends across various domains of language study and application. Here are several key points highlighting the relevance of this research:

Language Proficiency and Comprehension: Understanding and mastering phraseological combinations involving units and time units are crucial for language learners and users to achieve proficiency in English. These combinations are pervasive in both written and spoken English, and familiarity with them enhances comprehension and communication skills.

Cross-cultural Communication: Studying phraseological combinations involving units and time units provides insights into cultural and linguistic norms. These expressions

often reflect cultural references, historical contexts, and societal values, facilitating cross-cultural understanding and communication.

Translation and Interpretation: Translating phraseological combinations accurately requires a deep understanding of their semantic nuances and cultural connotations. Research in this area can inform translation practices and improve the fidelity of translated texts, ensuring that meaning is preserved across languages.

Academic Research and Corpus Linguistics: Corpus-based studies of phraseological combinations provide valuable insights into language usage patterns, lexical collocations, and semantic associations. This research informs theoretical linguistics and contributes to the refinement of linguistic theories and models [5].

In summary, research on English phraseological combinations involving units and time units is relevant across a wide range of fields, including language education, cross-cultural communication, translation studies, computational linguistics, and academic research. This research enhances our understanding of language usage, facilitates effective communication, and supports various applications in both academic and practical contexts [7].

Conclusions drawn from the study of English phraseological combinations that incorporate units and time units (such as month, second, minute, etc.) offer valuable insights into language usage, communication strategies, and cultural connotations. Here are some key conclusions that can be drawn. In conclusion, the study of English phraseological combinations that use units and time units provides valuable insights into language structure, usage, and cultural dimensions. By understanding the syntactic, semantic, and pragmatic aspects of these combinations, language learners, educators, translators, and researchers can enhance their proficiency in English language communication and cross-cultural interaction [6].

References

1. "An Introduction to English Phraseology" by Susan Hunston and Francis P. Palmer.
2. Phraseological units denoting space and time in the Azerbaijani language "Science and education" edited by Vusala Tahirova. Baki - 2018.
3. "Phraseology in Corpus-Based Language Studies: Selected Papers from the 30th International Conference on English Language Research on Computerized Corpora (ICAME 30)" edited by A.P. Cowie.
4. "Oxford Collocations Dictionary for Students of English" by Diana Lea.
5. "Idioms: Structural and Psychological Perspectives" edited by Martin Everaert, Erik-Jan van der Linden, Andrej A. Kibrik.
6. "A Dictionary of English Phraseology" by Julia R. Bauer and Paul Nation.
7. "Lexical Priming: A New Theory of Words and Language" by Michael Hoey.
7. "Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes" by Paul Watzlawick, Janet Beavin Bavelas, and Don D. Jackson.
8. "Temporal lexicon" edited by Ilham Tahirov. Baki - 2018.

Functional-semantic classes of dual-number quantifiers in English fantasy fiction

Oleksandr Lytvynov

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0001-5536-2015>

Abstract. *The study focuses on the functional-semantic classes (FSCs) of the English dual-number quantifiers 'both, neither & either' in modern fantasy fiction. Selected by entire sampling, the quantifiers have been distributed into seven FSCs including the quantifier proper, emphatic quantifier, determiner, predeterminer, pronoun, pronominal adverb and conjunction. The most frequent FSCs have been found to be the emphatic quantifier and determiner; less frequent are the conjunction, adverb and quantifier proper, the least frequent FSCs being the pronoun and predeterminer.*

Keywords: *dual number, quantifier, functional-semantic class.*

As a covert category in modern English, the dual number is expressed in the pronominal lexemes *both, neither & either* with reference to two objects including people, things, notions, phenomena, events etc. According to D. Crystal, the term 'quantifier' is used "in semantic or logical analysis, referring to a set of items which express contrasts in quantity... The status of some of these items has particular significance in the construction of logical systems, and the distinctions made in logic between universal and existential quantification may be found in semantic studies. In some models of grammatical description, quantifiers refer to a class of items expressing contrasts in quantity occurring with restricted distribution in the noun phrase" [1, p. 398–399]. The term 'dual number' refers to the grammatical category of number, which is "a grammatical category used for the analysis of word-classes displaying such contrasts as singular (sg, SG, sing), plural (pl, PL), dual (du) ('two'), trial ('three'), paucal ('few'), etc. The contrasts generally correspond to the number of real-world entities referred to... but there are several analytical difficulties in relating the notion of number to that of countability" [1, p. 335]. The term 'dual' is also used to signify "consisting of two parts, elements, or aspects" [3].

In this research the quantifier is defined as a functional-semantic class (FSC) of lexis that denotes quantity, i.e. number, amount, measure or degree, and establishes syntactic relations, combining with countable and uncountable nouns or noun phrases by adjunction (as determiners) or by prepositional government (as quantifiers proper followed by the preposition 'of'), or used without a noun as pronominal quantifiers (quantitative pronouns), including emphatic quantifiers. If not followed by a noun, such lexemes could be classified as pronominal quantifiers in elliptical sentences. It should be noted that the lexical-grammatical category of quantification is expressed not only

in numerals & quantifiers but also in nouns of quantity & measurement, quantitative adjectives, adverbs etc., which requires further thorough research.

The investigation **subject** is functional and semantic properties of the English dual-number pronominal quantifiers *both*, *neither* & *either* in modern fantasy fiction. The **aim** is to determine their functional-semantic classes in the fiction discourse. The **objectives** are: 1) to compile a register of the English dual-number quantifiers based on the novel "Harry Potter and the Prisoner of Azkaban" by J.K. Rowling; 2) to define their lexico-semantic characteristics based on monolingual dictionary entries; 3) to identify their functional-semantic classes in the text under analysis. The **methods & procedures** include: entire sampling, monolingual dictionary entries' analysis, immediate constituents' analysis and quantity calculations.

By means of entire sampling, the total of 96 lexemes (100%) was selected, including: *both* – 62 (64.6%), *neither* – 3 (3.1%), *either* – 31 (32.3%).

According to monolingual dictionary entries [2; 3], the following generalized definitions of the lexemes under study are applicable:

Both: 1) determiner, predeterminer, pronoun, quantifier: used to refer to "two people or things, regarded, identified and considered together," 2) conjunction & adverb in the structure *both... and...* to refer to "two facts or alternatives and emphasize that each of them is true or possible," or to indicate that "not just one, but also the other of the joined elements is included and that the statement being made applies to each of the alternatives."

Neither: 1) determiner, pronoun, quantifier denoting "not the one nor the other of two people or things; not either;" 2) conjunction & adverb: used before the first of two (or occasionally more) alternatives (the others being introduced by 'nor') to indicate that "they are each untrue or each does not happen," used to "introduce a further negative statement or to emphasize another negative statement."

Either: 1) conjunction & adverb used "before the first of two (or occasionally more) given alternatives (the other being introduced by 'or')"; used with negative to indicate "a similarity or link with a statement just made," to add "an extra piece of information, and to emphasize that both are equally important;" 2) determiner, pronoun, quantifier denoting "one or the other of two people or things," "each of two" or "both," used with "broad negative to refer to each of two things, people, or situations and to indicate that the negative statement includes both of them."

Based on the monolingual dictionary entries, in this study the lexemes *both*, *neither* & *either* have been placed in seven functional-semantic classes, such as: 1) quantifier proper; 2) emphatic quantifier; 3) determiner; 4) predeterminer; 5) pronoun; 6) pronominal (quantitative) adverb, 7) conjunction (conjunctive adverb).

Both is found pertaining to six FSCs, such as: 1) quantifier (**Qu**) (8–12.9%), e.g.: *both of them had their eyes open too*; 2) emphatic quantifier (**Equ**) (21–33.9%): *they both turned away to hide their laughter*; 3) determiner (**Dt**) (8–12.9%), e.g.: *he had*

both hands held tight over the quivering lump; 4) predeterminer (**pDt**) (2–3.2%): *then it raised both its rotting hands*; 5) pronoun (**Pn**) (7–11.3%): *both raised their wands to see what lay beyond*; 6) conjunction (**Cj**) (16–25.8%): *both Harry and Ron glanced, grinning, at Hermione*. The most frequent FSCs of *both* are the emphatic quantifier and conjunction (about 34% and 26% respectively), the least frequent being the predeterminer (1.6%). It is to be noted that as a quantifier proper *both* is registered in about 13% of 62 cases.

Neither pertains to three FSCs, namely: 1) quantifier proper (**Qu**) (1–33.3%), e.g.: *neither of them felt like staying indoors*; 2) conjunction (**Cj**) (1–33.3%): *neither Ron nor Hermione felt like going*; 3) adverb (**Av**) (1–33.3%): “*My dad didn’t strut... and neither do I.*” There have been found no cases of *neither* as a determiner or a pronoun in the text under analysis.

Either is found belonging to four FSCs, such as: 1) quantifier (**Qu**) (3–9.7%), e.g.: “*Have either of you seen my copy of Numerology and Gramatica?*”; 2) determiner (**Dt**) (12–38.7%): *they went to sit down on either side of her*; 3) adverb (**Av**) (14–45.2%): “*I forgot you weren’t going to Hogsmeade either*”; 4) conjunction (**Cj**) (2–6.4%): *Hermione did not appear either excited or intrigued by the news*. The most frequent FSCs of *either* are the adverb and determiner (about 40% on average), while the quantifier proper and conjunction are registered in about 10% of cases each, with no cases of *either* as a pronoun in the analysed text.

Thus, the most frequent FSCs of all of the dual-number quantifiers in the given text are the emphatic quantifier and determiner (21 and 20 cases, which is more than 20% each), less frequent are the conjunction (19–19.8%), adverb (15–15.6%) and quantifier proper (12–12.5%), the least frequent FSCs being the pronoun (7–7.3%) and predeterminer (2–2.1%), i.e. less than 10%. The research has proved that the lexeme *both* is a genuine quantifier that denotes quantity in 100% of cases, whereas *neither* & *either* can be classified as genuine quantifiers unless they function as pronominal adverbs, the latter having been registered in 15 out of 96 cases, which amounts to 15.6%.

References

1. Crystal, David. (2008). A dictionary of linguistics and phonetics (6th ed.). Blackwell Publishing. 560 p.
2. Sinclair, John; Sinclair, John M. (2008). Collins Cobuild Advanced Learner’s English Dictionary. New Digital Edition (in CollinsCobuild (En-En) for ABBYY Lingvo x3 14.0.0. 644, 2008 version). HarperCollins Publishers. 1744 p.
3. Soanes, Catherine; Stevenson, Angus (editors) (2005). Oxford Dictionary of English, Revised Edition (in OxfordDictionary (En-En) for ABBYY Lingvo x3 14.0.0. 644, 2008 version). Oxford University Press. 2088 p.
4. Rowling, J. K. (1999). Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. London: Bloomsbury Publishing. 317 p.

UDC 81'42

Anthroponyms as verbalizers of the concept "traitor"

Yuliana Nesterovych

Ternopil Volodymyr Hnatiuk

National Pedagogical University, Ternopil

<https://orcid.org/0009-0002-8817-5616>

Abstract. The article analyzes the main anthroponyms used to address the concept "traitor" in Ukrainian and Christian culture. Semantic groups of anthroponyms-verbalizers have been established, namely the names of: historical figures (Ya. Vyshnevetskyi, I. Nis, I. Briukhovetskyi, I. Barabash, T. Tsytsiura), biblical figures (Judas, Cain), folkloric and literary characters (Marko Proklatyi, Andrii Bulba) etc. The prospects for the study of anthroponyms representing the concept "traitor" in other cultures and religions are outlined.
Keywords: verbalization, lexical-semantic meaning, onym, treason.

Антропоніми як вербалізатори концепту "зрадник"

Юліана Нестерович

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

<https://orcid.org/0009-0002-8817-5616>

Анотація. У статті проаналізовано основні антропоніми, за допомогою яких ословлюється концепт "зрадник" в українській та християнській культурі. Встановлено семантичні групи антропонімів-вербалізаторів, а саме імена: історичних осіб (Я. Вишневецький, І. Ніс, І. Брюховецький, І. Барабаш, Т. Цицюра), біблійних постатей (Юда, Каїн), фольклорних і літературних персонажів (Марко Проклятий, Андрій Бульба) тощо. Окреслено перспективи дослідження антропонімів-репрезентантів концепту "зрадник" в інших культурах та релігіях.
Ключові слова: вербалізація, лексико-семантичний смисл, онім, зрада.

Вербалізаторами концептів можуть виступати різні мовні одиниці: слова, фразеологізми, словосполучення, речення, тексти і навіть групи текстів. Найчастіше концепти ословлюються різними групами лексем, у тому числі онімами. У цьому дослідженні ми розглянемо низку антропонімів, за допомогою яких вербалізується концепт "зрадник".

Виокремлені нами мовні репрезентанти згаданого концепту можна поділити на кілька груп, зокрема антропоніми, що називають:

- 1) історичних діячів;
- 2) біблійні постаті;
- 3) фольклорні й міфологічні образи;
- 4) літературних персонажів.

Першу групу, найчисельнішу, становлять антропоніми, що називають історичних осіб, як-от: *Ярема Вишневецький, Іван Брюховецький, Іван Барабаш, Іван Ніс, Тиміш Цицюра* тощо. У художній літературі ці власні назви часто вживають як загальні на позначення зрадників. Наведемо приклад із роману-тетралогії Р. Іваничука "Вогненні стовпи": *"Та якщо б протягом всієї нашої*

історії так легко, як оце ти зараз, відмовлялися українці від України, то ми б давно вже її не мали, бо ж були в нас і Барабаші, і Носи, і Брюховецькі, та й яничарів усіх мастей мали-сьмо подостатком..." [3, с. 164].

Згадані постаті найчастіше асоціюються зі зрадою тому, що добровільно прийняли чужу, щобільше, ворожу, національну ідентичність, знехтували заради власної вигоди інтересами свого народу, співпрацювали з ворогом. Недаремно Р. Іваничук на сторінках твору ставить їх в один ряд із яничарами "різних мастей", тобто йдеться тут не стільки про воїнів Османської імперії, як про явище яничарства в переносному значенні.

В усіх культурах вживаються антропоніми на позначення зрадників. Наприклад, синонімом зради для мексиканців є ім'я Малінче. Так звали корінну американку, яка була перекладачкою Кортеса і навіть стала матір'ю його сина [1, с. 197-209]. Суперечливою є постать Йосипа Флавія, який, хоч і написав детальну працю про історію єврейського народу, працював на службі в римського імператора Веспасіяна. Своє бачення цього діяча – як зрадника, що знайшов собі виправдання, – пропонує Р. Іваничук в повісті "Євангеліє від Томи" [4], а рецепція цього образу в єврейській культурі потребує окремого дослідження.

До другої групи належать антропоніми, що є назвами біблійних постатей. Найчастіше зрада асоціюється з іменем Юди, що, як прийнято вважати, видав ворогам Ісуса Христа за тридцять срібняків. Останній вислів функціонує в статусі фразеологізму і означає ціну зради близьких друзів. Семантично споріднений із ним фразеологізм "юдина плата". Іншою біблійною постаттю, яка опосередковано теж асоціюється зі зрадою, є Каїн. Найчастіше він уособлює братовбивство, але в ширшому контексті цей вчинок також є зрадою. Як доказ цього, наведемо цитату із повісті Б. Лепкого "Крутіж", у якому зраду названо "каїнським вчинком": *"...проклятий Цицюра найзнатніших переяславських міщан і козаків... до себе по одному кликав і в чотири очі їх намовляв, щоб від гетьмана відставали, а коли вони, як люди чесні, що гетьманові присягнули, не хотіли тієї присяги ломити, то він їх по одному і вбивав... Це ж каїнський вчинок..."* [5, с. 16-17].

Найвідомішою в українському фольклорі постаттю, чи ім'я іноді асоціюють зі зрадою, є Марко Проклятий, або Марко Пекельний. Про нього існує кілька популярних легенд, і варто зазначити, що не всі з них представляють Марка як зрадника й експлікують відповідні лексико-семантичні смисли. Проте в окремих цей мотив усе ж присутній. Так, згідно з однією легендою, Марко вдарив залізною рукавицею Христа перед Його смертю, а в іншій – закохався в рідну сестру і вбив її та їхню матір [9].

Найвідомішим літературним персонажем, ім'я якого репрезентує концепт "зрадник", є Андрій Бульба. Його зраду доцільно розглядати не лише в громадянській, а й в особистісній площині. Андрій Бульба не просто переходить на бік ворога. Він готовий без вагань убити рідного брата й батька, і мотивація для такого страшного злочину парадоксально низька.

Цікавим прикладом вербалізації концепту за допомогою антропонімів є вживання власних назв, які мають позитивну конотацію, із префіксами на кшталт *лже-, псевдо-, анти-*. Наприклад, у романі-тетралогії Р. Іваничука кагебіста, який

видає себе за упівського командира Буркута, називають лжебуркутом: "...а що коли *лжебуркути*, які вже нині, задовго до вирішальних боїв, почали сточувати організм Повстанської Армії, згодом проїдять її, мов короїди деревину, й вона ізсередини струхлявіє" [3, с. 175]. Як бачимо, ця назва вживається в значенні загальної, на позначення ворогів, які видають себе за повстанців.

Дуже промовистим є образ давньоримського бога Януса в контексті концептуалізації зради. Юлія Шинкарук, персонажка роману-тетралогії "Вогненні стовпи", апелює до цього символу, говорячи про руйнівні наслідки лицемірства, внаслідок якого зітруться межі між правдою і брехнею, хитрістю і зрадою: "*Натягати на обличчя маски Янусів... а коли вони приростуть до шкіри, то й довічно Янусами залишимося: двуликість стане нормою нашої поведінки, і в кінцевому висліді ми станемо свідками й учасниками найогиднішого процесу: на наших очах брехня перемінюватиметься в правду, і ми теж станемо називати чорне білим...*" [3, с. 163].

Отже, антропоніми становлять помітний пласт вербалізаторів концепту "зрадник". Найчастіше вони виступають назвами історичних діячів, біблійних, фольклорних, літературних і міфологічних постатей. Перспективним є дослідження антропонімів як мовних репрезентантів концептів у різних культурах і релігіях.

Список використаних джерел

1. Гардах С. Мови нам на користь / пер. з англ. Зорини Тіммеран. Київ : Yakaboo Publishing, 2021. 336 с.
2. Зуєнко Я. Художня рецепція історичних постатей доби Хмельниччини в романі Л. Кононовича "Чигиринський сотник". Матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Література й історія". 2020. Т. 2. С. 84-87.
3. Іванчук Р. Вогненні стовпи. Харків : Фоліо, 2019. 512 с.
4. Іванчук Р. Євангеліє від Томи : триптих повістей. Харків : Фоліо, 2011. 318 с.
5. Лепкий Б. Крутіж. Київ: Знання, 2016. 223 с.
6. Нестерович Ю. Вербалізація концепту "зрадник" у романі Р. Іванчука "Вогненні стовпи". Рідне слово в етнокультурному вимірі. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка. Вип. 8. 2023. С. 97-103.
7. Нестерович Ю. Номінативне поле концепту "зрадник" у повісті Р. Іванчука "Євангеліє від Томи". Матеріали всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю "українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки", присвяченої 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка, 10-11 листопада 2022 року. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 87-91.
8. Нестерович Ю. Особливості лінгвалізації концепту "зрадник" у повісті Богдана Лепкого "Крутіж". "Колисав мою коліску вітер рідного Поділля": творчий феномен Богдана Лепкого" (до 150-річчя від дня народження українського митця): збірник тез міжнародної наукової конференції, 9-10 листопада 2022 року. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 114-117.
9. Ясногурська Л. Профіль біблійна зрада у фразеологічних фондах української та англійської мов. Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. 2018. Вип. 6. С. 124-129.

Peculiarities of translating stylistic language means into Ukrainian (based on the English fictional discourse)

Anastasiia Ruda

Odessa National Maritime University, Odessa
<https://orcid.org/0000-0001-7353-3914>

Abstract. *The paper is devoted to the study of the stylistic language means from the books about Harry Potter and the translation techniques used to reproduce them by the Ukrainian language means. Firstly, it has been established that epithets, metaphors and metonymies, similes, phraseological units, euphemisms, ellipsis, rhetorical exclamatory sentences and questions prevail in the books about the young wizard. To preserve the content of the original text, different translation techniques are used: lexical and grammatical transformations, extraction, calquing, contextual translation. Thus, the translator ensures the translation categories of adequacy and equivalence in the Ukrainian texts.*
Keywords: *ellipsis, epithet, fictional discourse, metaphor, metonymy, rhetorical question, simile, stylistics.*

Особливості відтворення стилістичних лінгвальних засобів українською мовою (на матеріалі англomовного художнього дискурсу)

Анастасія Руда

Одеський національний морський університет, м. Одеса
<https://orcid.org/0000-0001-7353-3914>

Анотація. *Робота присвячена вивченню стилістичних засобів, вживаних у художніх творах про Гаррі Поттера, та перекладацьких прийомів, що використовуються для їх відтворення засобами української мови. Перш за все, встановлено, що в творах про юного чаклуна переважають епітети, метафори та метонімії, порівняння, фразеологізми, евфемізми, еліipsis, риторичні окличні речення та питання. Для збереження змісту тексту оригіналу перекладач вдається до лексико-граматичних трансформацій, прийомів вилучення, калькування, контекстного перекладу, максимально забезпечуючи перекладацькі категорії адекватності й еквівалентності в українських текстах.*
Ключові слова: *еліipsis, епітет, метафора, метонімія, порівняння, риторичне питання, стилістика, художній дискурс.*

Представлена робота є спробою провести інвентаризацію стилістичних особливостей художніх творів про чаклуна Гаррі Поттера та встановити перекладацькі прийоми їх відтворення засобами української мови. **Об'єктом** дослідження обрано тексти творів жанру фентезі про Гаррі Поттера, **предметом** – їх стилістичні засоби та особливості перекладу українською мовою.

Мета дослідження полягає у тому, щоб встановити найуживаніші стилістичні засоби в творах про Гаррі Поттера та виявити перекладацькі прийоми їх відтворення українською мовою для максимального забезпечення адекватності й еквівалентності у перекладених текстах.

Матеріалом дослідження слугують романи Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера та їх переклади українською мовою у виконанні В. Мороза.

Тропи та стилістичні фігури є невід’ємною частиною художніх творів жанру фентезі. Вони виконують ряд важливих прагматичних функцій, зокрема: ідентифікаційну, характерологічну, емотивну, експресивну та оцінну. Таке навантаження на тропейчне слововживання в художніх текстах жанру фентезі створює умови для появи великої кількості стилістично маркованих елементів [1, с. 45]. Саме тому вважаємо актуальним та доцільним проаналізувати специфіку вживання лексичних та синтаксичних стилістичних засобів в книжках Дж. Ролінг про чаклуна Гаррі Поттера, а також особливості відтворення цих засобів в українському перекладі, виконаному В. Морозом.

Спочатку проаналізуємо найуживаніші лексичні стилістичні засоби, що маються в текстах художніх творів про Гаррі Поттера.

В досліджуваних текстах вживано *enimemu*, які експлікують інформацію предметно-візуального та внутрішньо-психологічного плану [1, с. 78]. Наприклад:

Peeves seemed to be bouncing along the corridor in boisterous good spirits, laughing his head off [7, с.130].

Півз мав чудовий настрій: він стрибав по коридору і аж заходився з реготу [2, с. 161].

В українському відповіднику наведеного прикладу вилучено епітет *boisterous*. Вживання цього перекладацького прийому є логічним, тому що головна мета – повідомити читача про гарний настрій персонажа – досягнута.

У наступному прикладі епітет зазнає граматичної трансформації: комбінацію *adjective + noun* перетворено на *verb + adverb*, але при перекладі повністю зберігається семантика словосполучення *adjective + noun*:

Harry, Ron, and Hermione joined it, right behind a pair of men who were having a heated argument [5, с. 211].

Гаррі, Рон і Герміона примостилися за двома чоловіками, що палко сперечалися [3, с. 224].

Окрім епітетів, в творах про Гаррі Поттера вживано *порівняльні звороти*, що вводяться в речення за допомогою часток *as* або *like*. Порівняння слугують поглибленню предметно-образного наповнення висловлювання [1, с. 107]. Проілюструємо прикладами:

(1) *The books and quills kept losing heart halfway across the room and dropping like stones to the floor* [5, с. 67].

Книжки й пера зупинялися на півдорозі й каменем падали на підлогу [3, с. 79].

(2) *“We’ve been working like house-elves here!”* [5, с. 109]

Та ми тут вколювали, як ельфи-домовики! [3, с. 118]

В першому (1) з наведених прикладів порівняльний зворот зазнає граматичної трансформації, перетворюючись на комбінацію *verb + adverb*, при цьому семантичне наповнення ідентичне оригіналу. У другому прикладі (2) має місце прийом калькування: *house-elves* відтворено українською мовою шляхом перекладу кожної одиниці окремо – *ельфи-домовики*.

Метафори та **метонімії** вживаються письменницею задля увиразнення образності висловлювання. Метафора будується на основі ототожнення характеристик денотата із певним образом. Наприклад:

For years, Aunt Petunia and Uncle Vernon had hoped that if they kept Harry as downtrodden as possible, they would be able to squash the magic out of him [7, с. 120].

Тітка Петунія і дядько Вернон уже багато років керувалися принципом: що гірше вони ставитимуться до Гаррі, то скоріше виб'ють йому з голови усі ті чари [2, с. 139].

В наведеному прикладі використовується метафора *to squash the magic out of him*, тобто родичі Гаррі намагаються **вибити з нього магію** через образ розчалення якогось фізичного об'єкту. Метафора відтворена українською мовою через фразеологічний еквівалент, який неповністю передає стилістичне наповнення оригінального тексту.

Часто переклад метафор можливий лише завдяки контексту комунікативної ситуації, що спостерігається у перекладі наступного прикладу:

"Yes," said Harry. Hermione and Ron, not being on speaking terms with the Minister of Magic, hovered awkwardly in the background [7, с.144].

"Так", озвався Гаррі. Герміона з Роном, які ніколи ще не розмовляли з міністром магії, незграбно переступали з ноги на ногу [2, с.157].

Дієслово *hover* не перекладається як "переминатися з ноги на ногу", тому пояснити подібне перекладацьке перетворення можливо, лише спираючись на контекст, для досягнення еквівалентності відтвореного українською мовою тропу.

Різновид метафори, в якому частина об'єкту осмислюється через ціле або навпаки, є метонімією. Наведемо приклад:

His eyes were darting all over the cabin as though looking for some shred of hope or comfort [7, с. 35].

Він безтямно блукав поглядом по хатині, мовби шукаючи хоч якийсь промінчик надії [2, с. 42].

При перекладі здійснена лексико-граматична заміна, яка призвела до часткової втрати образності: очі (Рона – мається на увазі) як частина суб'єкта дії зхамінено на ціле (Рон – як виконавець дії). Слід зауважити, що часткова втрата образності не є суттєвою, зміст повідомлення передано точно.

Художнє перебільшення, або **гіпербола**, зафіксована у наступному прикладі:

When they let me out, it was like bein' born again, ev'rythin' I came floodin' back, it was the bes' feelin' in the world [7, с. 46].

Коли мене випустили, я ніби знову народився, ніби в потічку скупався, мені ще ніколи не було так файно [2, с. 51].

Переклад цього речення ускладнено необхідністю відтворити та передати особливості мовлення персонажу, що передає його образ в тексті оригіналу. Вживання діалектизму "файно" стилізує мовлення героя під гуцульську говірку. В цілому, використання стратегії доместикації, до якої звертається перекладач, є доцільним, адже у тексті перекладу складно відтворити орфоепічні особливості мовлення персонажу (*bes' feelin'*). На наш погляд, гіперболу передано адекватно.

Фразеологізми є важливими серед лексичних стилістичних засобів, що використовуються Дж. Роулінг в книжках про Гаррі Поттера. Однак, за нашими спостереженнями, при перекладі фразеологізми замінюються на стилістично нейтральні українські відповідники. Такий переклад лише частково зберігає стилістичну адекватність, але він є доцільним та еквівалентним на різних рівнях змісту.

Евфемізми використовуються авторкою для створення комічного ефекту та передачі емотивності:

*“Now, Snape,” said Fudge, startled, “the young lady is **disturbed in her mind**, we must make allowances”* [7, с. 203]

*“Та годі тобі, Снейп”, аж здригнувся Фадж, “Ця юна панянка **трохи збентежена**, треба взяти це до уваги...”* [27, с. 189].

У перекладі цього прикладу В. Морозов пом’якшує конотативні властивості оригіналу: перекладач називає героїню трохи збентеженою, а не божевільною. Така заміна лише передає змісту оригіналу.

Серед синтаксичних стилістичних засобів в текстах художніх творів про Гаррі Поттера найуживанішими є еліптичні конструкції, риторичні окличні речення та риторичні питання.

Еліпсис – це синтаксична стилістична фігура, коли певні члени речення вилучаються для створення ефекту недосказанності. На письмі еліпсис позначається тире, може виражатися односкладними або неповними реченнями, наприклад:

“Close shave, Potter,” he muttered [5, с. 223].

“Ледве викрутилися, Поттере”, – пробурмотів він [3, с. 231].

Вживання фразеологічного еквіваленту для перекладу *close shave* вбачається доцільним.

Риторичні окличні речення й **риторичні питання** у діалогах героїв одразу привертають увагу, адже виконують емотивну функцію. В оригіналі риторичні питання та окличні речення супроводжуються підсилювальними конструкціями, а також розділовими питаннями. Цей тип питань, як правило, передається українською мовою з додаванням фрази *чи не так?*. Проте В. Морозов застосовує підсилювальну частку *ж* для відтворення та передачі емоційного "повідомлення" тексту оригіналу. Проілюструємо прикладом:

Why don't you get stabbed in the back by someone you thought was a friend? [6, с. 37].

А чого б тобі не отримати від друга підступний удар у спину? [4, с. 42]

В. Морозов цілком влучно передає зміст та посил оригінальних текстів про юного чаклуна Гаррі Поттера за допомогою лексико-граматичних трансформацій та різних перекладацьких прийомів, таким чином досягаючи високого рівня збереження еквівалентності та адекватності при передачі стилістичних засобів українською мовою.

Отже, лексичні та синтаксичні стилістичні засоби, використані в тексті художніх творів про Гаррі Поттера, використані письменницею для поглиблення художності та образності висловлювання та адекватно відтворенні українською

мовою В. Морозовим. Стилiстичне навантаження багатьох лексем книжок про Гаррі Поттера характеризується наявністю конотацій та прихованих смислів, що виявляються у внутрішній формі лексем. Ці особливості передані в українському перекладі з урахуванням усіх значущих та стилістичних нюансів.

Список використаних джерел

1. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
2. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і в'язень Азкабану / пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2008. 328 с.
3. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і Келих Вогню / пер. з англ. В. Морозов, С. Андрухович. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2008. 669 с.
4. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь / пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. 314 с.
5. Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire. London : Bloomsbury, 2000. 636 p.
6. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. London : Bloomsbury, 1997. 223 p.
7. Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. London : Bloomsbury, 1999. 317 p.

Philosophical Sciences

Philosophy: holistic education for life

Larisa Tarasyuk

V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-3863-7707>

Abstract. The results of this scientific research give the opportunity to set up a new philosophical approach in comprehension of the concept of integrity as a education and a sociocultural problem and extend the range of researches, the subject of which is a person renewing one's integrity in the measurings of existence. As a result of theoretical searches conclusions and clauses that have practical value for selfdeployment of personality's integrity. They can be recommended for development of strategies of civil society and institutions of social partnership and social responsibility in Ukraine formation.

Keywords: philosophy, education, integrity, personality, existence, society.

Філософія: цілісна освіта для життя

Лариса Тарасюк

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-3863-7707>

Анотація. Результати наукового дослідження дають змогу запровадити новий філософський підхід до осмислення поняття цілісності як освітньої та соціокультурної проблеми й розширити діапазон досліджень, предметом яких стає людина, що відновлює цілісність у вимірах буття. У результаті теоретичних пошуків були отримані висновки й положення, які мають практичну цінність для саморозгортання цілісності особистості. Вони можуть бути рекомендовані для розроблення стратегій формування громадянського суспільства й інститутів соціального партнерства й соціальної відповідальності в Україні.

Ключові слова: філософія, освіта, цілісність, особистість, буття, суспільство.

У пропонованому дослідженні здійснено теоретичне осмислення феномену цілісності освіти для життя. В умовах сучасної соціокультурної реальності, коли попередні світоглядні ідеали втратили своє значення, а суспільство має величезну потребу в нових ціннісних настановах, дослідження проблеми цілісності має важливе значення. Обґрунтовується теза, що конструювання цілісності є необхідним моментом буттєвих змін. У суспільстві цілісність людини проявляється в її взаємодії та впливі на довколишній світ. Здійснено багатовимірний розгляд людини, її природного й соціального буття, основ становлення цілісності особистості. Без внутрішньої цілісності, збереження свого онтологічного ядра світ розщеплює людину. *Мета дослідження:* вивчити

вплив цілісного підходу до освіти на відношення до концепції освіти. Підхід цілісної освіти для життя може бути одним з підходів, який кардинально поміняє освіту і формуватиме нову парадигму мислення.

Освітній підхід цілісної освіти, ядром якого є безперервна освіта взаємодії між викладачем, студентом та знаннями за всіма рівнями свідомості. Саме це виводить в концептуально нову якість ролі освіти. Філософія освіти є основою для здійснення комплексного підходу до вирішення проблем сучасної освіти. Модель сучасної системи освіти є лінійною, була сформована з дефіциту інформації. Освіта сучасного інформаційного суспільства втрачає свою цінність, бо інформація є доступною і відкритою. Віртуальний простір породжує розмитість усвідомлення себе, штучний інтелект прибирає людину з процесу пізнання. Виходячи з цього, виникає запит на вміння фільтрувати, шукати та застосовувати потрібну інформацію в житті. Підхід цілісної освіти для життя здатний повернути здобувача в пізнання, вбачаючи інтегральну суб'єктність людини, в якій фокус уваги залишається на взаємодії знань і практичного досвіду [6].

Маємо пропозицію альтернативного освітнього цілісного підходу для дослідження його впливу на роль і сприйняття концепції освіти. Для конкретизації дослідження у освітньо-навчальній програмі пропонуємо курс "Філософія освіти" для магістрів на основі нового підходу. Другий освітній рівень виглядає більш прийнятним по таким критеріям: наявність базової освіти, що дає певний рівень фундаментальних знань, орієнтування в дослідженнях; рівень магістрів дозволяє продовжувати свої дослідження і відкривати нові знання; здобувати об'єктивне знання для професійної діяльності. Концепт цілісної освіти для життя освіти надає можливість розгортання сенсів своєї особистості в процесі освоєння знань [7].

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього застосування у процесі створення нових моделей цілісної освіти для життя в соціокультурних і гендерних вимірах, яка постає як чоловіча та жіноча співтворчість; визначенні пріоритетних завдань, у розробці інноваційно-орієнтованих соціокультурних проєктів. Філософський підхід до осмислення поняття цілісності як нового освітнього підходу для життя людини розширює діапазон досліджень, в центрі яких стає людина, що відновлює цілісність у вимірах буття. Ці наукові розвідки дають можливість практичної цінності для саморозгортання цілісності особистості. Вони можуть бути рекомендовані для розроблення стратегій формування громадянського суспільства й інститутів соціального партнерства й соціальної відповідальності в Україні. Висновки наукових пошуків можуть стати підґрунтям для ефективного практичного впровадження нових робочих навчальних програм, наукових розробок, різноманітних освітніх та соціально-культурних проєктів.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів. *Філософія освіти: науковий часопис*. 2005. № 1. С. 5–17.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті. Нариси. Інтерв'ю. Київ : Знання України, 2004. 804 с.
3. Тарасюк Л. С. Онтологія: усвідомлення внутрішнього простору. *Актуальні проблеми психології, бізнесу та управління в умовах сучасних вимог* : тези доповідей за матеріалами міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 7–8 грудня 2023 р). Київ, 2023. С. 92–97.
4. Tarasiuk L. S. Ontology: awareness of inner space. *Current issues of psychology, business, and management in the modern world* : abstracts based on the materials of the international scientific and practical online conference (Kyiv, 2023, December 7–8). P. 97–102.
5. Тарасюк Л. С. Війна за ідентичність: завдання освіти. *Modern ways of solving the problems of science in the world* : abstracts of VI International Scientific and Practical Conference (Warsaw, 2023, February 13–15). P. 308–315.
6. Тарасюк Л. С. Person identity problem: imitation or authenticity (in the context of philosophical anthropology). *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2016. Т. 19. № 9. С. 143–148.
7. Тарасюк Л. С. Осягнення фундаментального відношення світ-людина. *Гуманітарний часопис: зб. наук. праць*. 2017. № 1. С. 23–31.
8. Тарасюк Л. С. Цілісність і зіпсованість людини як моральна проблема. *Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць*. 2013. № 9. С. 188–190.

Legal Sciences

Constitutional, legal and political transformations in the context of the Russian-Ukrainian war

Eduard Rehushevskyi

V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv
<https://orcid.org/0009-0008-0783-2017>

Alla Shapovalova

V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-4920-5539>

Abstract. *The article examines the constitutional, legal and political transformations taking place in the context of the Russian-Ukrainian war. The importance of constitutional and legal principles in shaping public policy and protecting the rights of citizens is analyzed. The dynamics of internal political processes in the context of the conflict and the prospects for the development of the political and legal paradigm are highlighted.*

Keywords: *transformation, politics, war, law, challenges.*

Конституційно-правові і політичні трансформації в умовах російсько-української війни

Едуард Регушевський

*Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, м. Київ*
<https://orcid.org/0009-0008-0783-2017>

Алла Шаповалова

*Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, м. Київ*
<https://orcid.org/0000-0002-4920-5539>

Анотація. *Досліджуються конституційно-правові та політичні трансформації, які відбуваються в контексті російсько-української війни. Аналізується важливість конституційно-правових принципів у формуванні державної політики та захисті прав громадян. Висвітлюється динаміка внутрішньо-політичних процесів в умовах конфлікту та перспективи розвитку політично-правової парадигми.*

Ключові слова: *трансформація, політика, війна, право, виклики.*

Війна Російської Федерації проти України, яка у різних її фазах з 2014 року носить екзистенційний характер, вимагає від суспільства і держави швидких і кардинальних перетворень в усіх сферах суспільного життя, прийняття виважених політико-правових рішень, націлених на розвиток правової і політичної системи держави незалежно від тих складних умов, у яких перебуває Україна.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття розглядається як час трансформації світу на глобалізаційних засадах. Така трансформація кардинальним чином вплинула на всі сфери життя людини – політичну, соціально-економічну, духовну і, безумовно,

правову, а найважливіше питання, пов'язане з проблемою глобалізації – трансформації державно-правового простору, а також з процесом інтеграції правових систем [5, с. 146]. Підкреслимо, що прагнення українського народу розбудувати країну на демократичних цінностях, набути статус рівного в правах і можливостях члена Європейського Союзу, стало відліком у трансформаційних процесах конституційно-правового регулювання та розвитку політико-правових відносин між громадянським суспільством і державою.

Вважаємо, що воєнна агресія Росії стала спланованою перепорою щодо шляху реформування України на принципах і нормах цивілізованого співтовариства, проте не змогла змінити євроінтеграційні прагнення, та не в змозі була зупинити трансформації, які відбулися у житті суспільства. І якщо розглядати євроінтеграційне спрямування України, то слід відзначити, що ще у 2013-2014 році інтеграція до ЄС відстоювалась під час "Революції гідності", а вже у 2019 році таке прагнення стало невід'ємною програмою розвитку держави. Після внесення в 2019 році змін до Преамбули Конституції України [4], які визначили зовнішньо-політичний вектор – набуття повноправного членства та зовнішньо-політичний курс на набуття Україною повноправного членства України в НАТО, трансформаційні процеси набули нової якості не лише на рівні суспільства та усвідомлення ним нових реалій, а й визначили незворотність інтеграційного руху в площині конституційно-правового реформування і політико-правових відносин у відповідності з демократичними цивілізаційними цінностями.

Зазначимо, що трансформація розглядається як одна із форм узгодження міжнародного та внутрішньо-державного права. Для того щоб норми міжнародного права набрали юридичну силу в державі, вони мають бути трансформовані в норми національного права (набрати статусу норм внутрі державного права) [3, с. 22]. Практично мова йде про правову інтеграцію на основі конституційно-правового реформування.

Варто зауважити, що правова інтеграція – це закономірний процес соціального правового розвитку, який за рахунок застосування правових засобів та формування якісно однорідної правової основи забезпечує поетапне поєднання соціальних (політичних, економічних, культурних, правових, інформаційних) систем у єдину консолідовану соціальну систему вищого рівня, а також підтримку цілісності та єдності соціальної системи, що вже існує [7, с. 197; 6, с. 714].

Водночас, подібним чином перебуває у трансформації і політичний вимір сучасної України. На фоні воєнних подій, політична та інформаційна атмосфера в Україні змінилась. Хоча система управління державою залишається в основному незмінною, деякі тенденції варто відзначити. Війна не лише згуртувала українців навколо спільної мети, але й суттєво змінила їхні політичні погляди. Згідно з численними опитуваннями, значно зросла підтримка євроінтеграційного курсу, а також членства в НАТО. Радикально знизилися проросійські настрої, особливо на півдні та сході країни. Це сталося завдяки чіткій та рішучій позиції української влади, яка окреслила курс на європейську інтеграцію та збереження демократичних цінностей.

Варто зауважити, що важливу роль у консолідації суспільства відіграли також Збройні Сили України, які продемонстрували високий професіоналізм та героїзм у боротьбі з ворогом. Українці з усіх куточків країни об'єдналися, щоб допомогти армії та один одному, тим самим підкресливши свою єдність та стійкість.

Окрім того, війна стала каталізатором деолігархізації української політики. Вплив олігархів на політичні процеси суттєво зменшився, що стало можливим завдяки низці факторів:

1. Зростання ролі громадянського суспільства. Активна участь громадян у волонтерській діяльності, протестах та інших формах громадської активності продемонструвала їхню небайдужість до долі країни та прагнення до змін.

2. Реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією. Влада запровадила ряд антикорупційних заходів, зокрема створення Національного антикорупційного бюро та Вищого антикорупційного суду. Ці кроки, хоча й не позбавлені проблем, свідчать про прагнення до очищення політичної системи.

3. Війна як фактор консолідації. В умовах війни політичні лідери змушені були об'єднатися перед спільним ворогом, що призвело до зменшення внутрішньополітичної ворожнечі та посилення співпраці між різними політичними силами [2, с. 99].

На нашу думку, що російська агресія стала потужним стимулом для євроінтеграційних прагнень України. 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на членство в ЄС. Це стало історичною подією, яка відкриває нові можливості для політичних та економічних реформ, а також для модернізації країни.

Слід відзначити, що тримання статусу кандидата на членство в ЄС потребує від України виконання низки умов, зокрема проведення судової реформи, боротьби з корупцією та захисту прав людини та верховенства права. Виконання цих та інших умов потребуватиме від України значних зусиль та часу. Проте перспектива членства в ЄС є потужним стимулом для проведення необхідних реформ та модернізації країни, що безперечно є прикладом потужним політичних трансформацій [1, с. 319].

Наостанок, політика в Україні динамічна, але вже повністю змінена війною, навіть за відсутності виборів. Принципом для українського політикуму стає сприяння процвітанню політики навіть під час війни. Однак в таких умовах слід уникати надмірної концентрації президентської влади та надмірної сек'юритизації, а також очищати судову систему. Це допоможе як створити, так і захистити політичні процеси, які зглядять шлях реформ.

Наголосимо, очікування щодо якості уряду також зросли. Зросла довіра до держави та державних інституцій, що є новим. Згідно з опитуванням, проведеним у травні 2023 року, збройні сили, як не дивно, були надзвичайно популярними: 93 відсотки висловили їм довіру, тоді як 83 відсотки довіряли президенту. Місцевим та міським головам довіряють 58% та 55% відповідно. Але 59% також довіряють поліції, а рейтинг парламенту зріс до 35%. Толерантність до корупції впала: 81 відсоток зараз вважають, що скаржитися на корупцію правильно; кількість людей, готових "відстоювати свої права при спілкуванні з чиновниками", зросла з 26% до 52% [8].

Водночас, у червні 2022 року ЄС визначив сім критеріїв, яким Україна має відповідати, щоб почати переговори про вступ. Незважаючи на те, що це сталося

через чотири місяці після повномасштабного вторгнення Росії, сім критеріїв мали явно довоєнний відтінок. Зараз ми бачимо, що чотири критерії були визнані "виконаними" і "деякий прогрес" був схвалений, але європейські партнери вказують, що необхідно провести подальшу роботу щодо деолігархізації та корупції.

Як бачимо, політична трансформація України є досить масштабною та глибинною, однак вимагає чіткого перегляду кроків та дій, які впроваджує нинішня влада, задля задоволення як самого населення, так і продукуючи успішне входження в європейський простір.

І насамкінець, умови російсько-української війни породжують складні конституційно-правові і політичні трансформації. Перш за все, війна створює напругу в суспільстві, що веде до змін у конституційній системі і політичних процесах. Україна, зокрема, змушена переглянути свої конституційні норми щодо оборони, безпеки та зовнішньої політики, щоб адаптуватися до нових загроз. Також, війна активізує політичні процеси, змушуючи країни шукати нові стратегії зовнішньої політики та співпраці з іншими державами і міжнародними організаціями. Ці трансформації мають значний вплив на демократію, права людини та позиціонування на дипломатичному рівні.

Список використаних джерел

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія. за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.

2. Венгер О., Постол О. Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Humanities Studies*. 2023. № 16 (93). С. 95–102.

3. Гомонай В. В. Трансформація як форма узгодження міжнародного та внутрішньодержавного права. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія право*. 2011. № 16. С. 20–22. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17271/1/трансформація%20як%20форма%20узгодження%20міжнародного%20та.pdf> (дата звернення: 16.04.2024).

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. "Законодавство України" Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-vr> (дата звернення: 16.04.2024).

5. Кресін О. Національна держава і право в умовах глобалізації. Огляд виступів на методологічному семінарі "Національна держава і право в умовах глобалізації" (м. Київ, 19 лют. 2007 р.). *Право України*. 2007. № 6. С. 146–149.

6. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція. Харків: Право, 2013. 976 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4415&download_id=1443 (дата звернення: 16.04.2024).

7. Хаустова М.Г. Правова інтеграція: теоретичний аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Том 25. № 1. С. 192–203. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_1_2018-192-203.pdf (дата звернення: 16.04.2024).

8. Wilson A. Reformation nation: Wartime politics in Ukraine. 2023. URL: <https://ecfr.eu/publication/reformation-nation-wartime-politics-in-ukraine> (дата звернення: 17.04.2024).

Grounds for exercise of the right to satisfy an administrative claim

Olena Zakalenko

National University "Odesa Law Academy", Odesa

<https://orcid.org/0000-0002-1287-8203>

Olha Bolshakova

Professional College of Measurements, Odesa

<https://orcid.org/0000-0002-6415-9964>

Abstract. *An administrative claim in general and the right to satisfy an administrative claim in particular are basic and fundamental institutions of administrative justice, performing the function of a human rights instrument, ensuring judicial protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens. Thus, the grounds necessary for the realization of the right to satisfy an administrative claim are: 1) the existence of the right to present an administrative claim; 2) compliance with the term of appeal to the administrative court or the seriousness of the reasons for its omission; 3) provenance of the grounds of the administrative claim; 4) legal validity of the administrative claim.*

Keywords: *administrative proceedings, administrative lawsuit, the right to a lawsuit, the right to satisfy an administrative lawsuit, grounds for the right to satisfy an administrative lawsuit.*

Підстави реалізації права на задоволення адміністративного позову

Олена Закаленко

Національний університет "Одеська юридична академія", м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0002-1287-8203>

Ольга Большакова

ВСП "Фаховий коледж вимірювань ДУІТЗ", м. Одеса

<https://orcid.org/0000-0002-6415-9964>

Анотація. *Під правом на задоволення адміністративного позову розуміється право позивача вимагати в адміністративного суду прийняття позитивного для себе судового рішення по суті позовних вимог за умови обґрунтованості підстав адміністративного позову при дотриманні норм матеріального права та строку звернення до суду або поважності причин його пропуску. Підставами, необхідними для реалізації права на задоволення адміністративного позову, є: 1) наявність права на пред'явлення адміністративного позову; 2) дотримання строку звернення до адміністративного суду або поважність причин його пропуску; 3) доказаність підстав адміністративного позову; 4) правова обґрунтованість адміністративного позову.*

Ключові слова: *адміністративне судочинство, адміністративний позов, право на позов, право на задоволення адміністративного позову, підстави права на задоволення адміністративного позову.*

Для реалізації права на задоволення адміністративного позову не достатньо лише пред'явлення адміністративного позову. Позов має бути адміністративне судочинство, адміністративний позов, право на позов, право на задоволення

адміністративного позову, підстави права на задоволення адміністративного позову, обґрунтований у передбаченому законом порядку фактичними даними. Позовні мають також базуватися на нормах матеріального права. Крім того, права, свободи та інтереси можуть отримати захист із боку суду, або дозвіл на реалізацію певних повноважень може бути отримано лише у межах строків звернення до адміністративного суду, а в разі пропущення таких строків за наявності поважних причин їх пропуску.

Право на задоволення позову може бути реалізовано за умови дотримання встановленого законом строку звернення до суду. Під строком у праві зазвичай розуміють визначений законом, договором період часу, установлений для здійснення відповідних дій, реалізації прав або виконання зобов'язань, із настанням чи закінченням якого пов'язується певна дія або подія, що має юридичне значення. Таким чином, строки є юридичними фактами (подіями), які можуть викликати виникнення, зміну або припинення правових відносин.

Відповідно до ст. 99 КАС України встановлює шестимісячний строк для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи незалежно від характеру порушення, що було підставою для такого звернення. Разом із тим, КАС України допускає можливість встановлення ним або іншими законами інших строків для звернення. Зазначений строк, якщо не встановлено інше, обчислюється із дня, коли особа дізналася про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Таким чином, зазначена стаття поділяє строки звернення з адміністративним позовом на два види:

1) загальний – шість місяців із дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. При цьому моменти "дізналася" і "повинна була дізнатися", як правило, збігаються, але не обов'язково. Отже, при визначенні початку перетікання строку передусім до уваги береться момент, коли особа фактично дізналася про наявність відповідного порушення, або ж мала реальну можливість дізнатися про наявність порушення раніше;

2) спеціальний, який є більш коротким за загальний шестимісячний строк звернення й обумовлений специфікою відповідних відносин, в яких визначеності (стабільності) необхідно досягти якнайшвидше. Спеціальні строки звернення до адміністративного суду встановлено також іншими законами України.

У разі недотримання строку звернення до адміністративного суду, за відсутністю поважних причин їх пропуску адміністративний суд немає права розглянути справу по суті (з ухваленням постанови суду), зобов'язаний залишити позовну заяву без розгляду п. 9 ч. 1 ст. 155 КАС України.

Доказовість підстав адміністративного позову, що безпосередньо пов'язана з доказами, оцінкою доказів і доказуванням. Відповідно до ст. 138 КАС України

зазначається, що предметом доказування в адміністративному судочинстві є обставини, якими обґрунтовуються позовні вимоги чи заперечення або які мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку для звернення до суду тощо) та які належить встановити при ухваленні судового рішення у справі. Специфікою предмета доказування в адміністративному судочинстві є обставини прийняття (неприйняття) відповідних рішень суб'єктами владних повноважень, здійснення дій чи прояву бездіяльності у випадках, що торкаються суб'єктивних прав та обов'язків позивачів. Коло обставин, які повинен встановити суд при розгляді кожної конкретної справи визначається КАС України. Такі обставини є дуже різноманітними та мають певну специфіку, що обумовлюється цілями та завданнями адміністративного процесу, участь у їх встановленні бере широке коло суб'єктів, які беруть участь у справі [1]. Як відомо, ст. 47 КАС України визначає склад таких осіб, серед яких особливе місце належить сторонам та суду.

Стаття 71 КАС України розкриває зміст обов'язків сторін щодо доказування до суду тих обставин, на яких ґрунтуються їх вимоги та заперечення. Особливістю доказування у цьому виді юридичного процесу є те, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. І, взагалі, він повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребує названі документи та матеріали.

Для реалізації права на задоволення адміністративного позову є необхідною наявність правової обґрунтованості адміністративного позову. Обґрунтованість адміністративного позову як вимоги про захист права, свобод, інтересів чи реалізації повноважень у сферу публічно-правових відносин визначається не будь-якими фактами, а лише тими, які мають юридичне значення для правильного вирішення його судом. Пред'являючи адміністративний позов, позивач зазначає факти, якими він обґрунтовує свої позовні вимоги. Тільки за наявності обґрунтованості позовних вимог як з юридичної, так і з фактичної точки зору, адміністративний позов позивача може бути задоволено. Позивач повинен довести факти, які відображають його суб'єктивне судження про публічно-правовий спір, але ці судження повинні підтвердити правовий характер вимоги, що передбачений нормою матеріального права. Тому однією із підстав за допомогою якої реалізується право на задоволення адміністративного позову є саме обґрунтованість позову юридичними фактами, у більшості випадків вони містяться в гіпотезі правової норми та зазвичай їх декілька, тобто присутній

фактичний склад. Тобто така підстава права на задоволення адміністративного позову визначаються нормами матеріального закону та встановлюються судом при розгляді конкретної адміністративної справи по суті.

Таким чином, підставами, необхідними для реалізації права на задоволення адміністративного позову, є: 1) наявність права на пред'явлення адміністративного позову; 2) дотримання строку звернення до адміністративного суду або поважність причин його пропуску; 3) доказаність підстав адміністративного позову; 4) правова обґрунтованість адміністративного позову.

Список використаних джерел

1. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К. : Старий світ, 2016. 620 с.

**Research
Europe.org**